

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

Державний університет
«Київський авіаційний інститут»

Кваліфікаційна наукова
праця на правах рукопису

ГРЕБЕНЮК Богдан Олегович

УДК 321:316.772.4:342.727:328.185(043.5)

ДИСЕРТАЦІЯ

**СПІВРОБІТНИЦТВО ОРГАНІВ ПУБЛІЧНОЇ ВЛАДИ
З ГРОМАДСЬКІСТЮ В СФЕРІ ПРОТИДІЇ КОРУПЦІЇ**

Спеціальність: 281 «Публічне управління та адміністрування»

Галузь знань: 28 «Публічне управління та адміністрування»

Подається на здобуття ступеня доктора філософії.

Дисертація містить результати власних досліджень. Використання ідей, результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне джерело.

_____ Б.О. Гребенюк

Науковий керівник – Грищенко Ірина Миколаївна, доктор наук з державного управління, доцент, професор кафедри публічного управління та адміністрування Державного університету «Київський авіаційний інститут»

Київ – 2025

АНОТАЦІЯ

Гребенюк Б. О. Співробітництво органів публічної влади з громадськістю в сфері протидії корупції. – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису. – Київ, 2025. 226 с.

Дисертація на здобуття ступеня доктора філософії з галузі знань 28 «Публічне управління та адміністрування» за спеціальністю 281 «Публічне управління та адміністрування». – м. Київ: «Державний університет «Київський авіаційний інститут», 2025 р.

У дисертації наведено теоретичне узагальнення й нове вирішення актуального наукового завдання з обґрунтування теоретико-методологічних засад і розробка науково-практичних рекомендацій щодо співробітництва органів публічної влади з громадськістю в сфері протидії корупції.

В історичній ретроспективі на підставі вивчення фундаментальних праць і теорій та концепцій досліджено основоположні причини виникнення корупції. Проаналізовано нормативно-правову базу, що регулює питання протидії корупції та досліджено й описано основні корупційні правопорушення, які найбільш поширені в органах публічної влади в Україні, що дало змогу зрозуміти природу корупції, її прояви та запропонувати модель співробітництва органів публічної влади з громадськістю у сфері протидії корупції.

Досліджено особливості формування громадськості як носія природного закону, на якому базуються всі основоположні права та обов'язки людини, а також людської спільноти й самої держави. Саме на засадах природного закону, що ґрунтується на принципі дотримання моралі для уникнення зла та забезпечення справедливості, зрештою, базуються всі антикорупційні заходи. В історичному контексті розглянуто формування громадськості через перехідний період: від підданих правителю до

індивідуальностей, що є носіями високих людських якостей, дотичних до управління і здатних відстоювати свої невід'ємні природні права на життя, свободу та власність. У процесі дослідження утилітаризму як етичної доктрини встановлено, що діяльність людини є моральною тоді, коли вона керується інтересами індивіда, що не суперечать інтересам загалу, а служать примноженню загального блага. З'ясовано, що засадничі принципи етичної доктрини покладені в основу як принципів служби в органах публічної влади, так і антикорупційної стратегії, при цьому мораль індивіда і держави не протистоїть їхнім інтересам, а є лише відображенням рівноваги таких інтересів, тому головним завданням держави через діяльність органів публічної влади є забезпечення гармонізації індивідуальних інтересів громадян шляхом співробітництва громадськості та органів публічної влади з метою забезпечення справедливості в державі, рівного розвитку, взаємної рівності прав і свобод.

У роботі розкрито зміст поняття «співробітництво органів публічної влади з громадськістю» шляхом дослідження співробітництва як спільної діяльності, в результаті якої всі сторони співробітництва отримують ту чи іншу вигоду. Проаналізовано етапи злагодження дій для формування навичок співробітництва, зокрема етапи прийняття, розуміння, співробітництва та співтворчості. Досліджено фази послідовної спільної діяльності органів публічної влади та громадськості, що охоплюють як організаційні дії щодо протидії корупції, так і моральну складову співробітництва, яка наразі практично не враховується, що і є першопричиною повільного впровадження антикорупційних заходів та часткових втрат позицій в антикорупційній боротьбі порівняно з попередніми звітами Індексу сприйняття корупції.

Виокремлено форми співробітництва органів публічної влади з громадськістю та окреслено зміст цього співробітництва через законодавчо встановлені інструменти та механізми, що забезпечують ефективну

комунікацію між суб'єктами співробітництва з метою встановлення дієвого громадського контролю за наявними у країні ресурсами.

Здійснено оцінку стану реалізації державної антикорупційної політики, Державної антикорупційної стратегії, дотримання Конвенції ООН проти корупції, інших нормативно-правових актів у сфері протидії корупції та встановлено, що пріоритетним завданням усіх антикорупційних заходів є зміна ставлення громадськості до корупції. Висока толерантність українців до проявів корупції зводить нанівець будь-які намагання протидіяти цьому ганебному явищу. Для формування нульової толерантності до корупції, а також зміни наративу про Україну як корумповану країну необхідно формувати суспільну культуру доброчесної моделі поведінки, усвідомити, що протидія корупції – це завдання не лише системи антикорупційних органів, а й громадськості та медіа, антикорупційних уповноважених, які працюють у всіх інституціях. Проведений в роботі аналіз свідчить про дещо формальний підхід до виконання антикорупційних заходів. Адже навіть попри активні законодавчі та урядові дії, підвищення ефективності діяльності антикорупційних органів спостерігається зниження активності громадськості у співробітництві з органами публічної влади.

Досліджено механізм залучення громадськості до формування та реалізації антикорупційної політики держави, що, незважаючи на суттєві зміни, які пов'язані з удосконаленням відповідних процедур контролю громадськості за діяльністю суб'єктів у сфері протидії корупції, на практиці далеко не завжди використовуються ефективно; обґрунтовано, що в цьому контексті найбільш вагоме значення має підвищення загальноправової культури, свідомості та мотивації громадськості, а не лише наявність відповідних норм права; встановлено, що особливості роботи нових державних сервісів, які є законними та зручними альтернативами поширеним корупційним практикам, недостатньо висвітлюються органами публічної влади та державними підприємствами.

Обґрунтовано необхідність забезпечення в повному обсязі прозорості цільового використання бюджетних коштів і коштів, виділених міжнародними партнерами. Зроблено акцент на тому, що громадськість необхідно зацікавлювати діяти як викривачів, повідомляючи про корупційні дії, свідками яких вони були або про які їм стало відомо. Особливу увагу приділено недопущенню можливим проявам корупції у частині виявлення причин та запобігання цьому негативному явищу в органах публічної влади – специфічних форм девіантної привілейованості (фаворитизму, непотизму, кронізму, клієнтелізму тощо) як основи вчинення різноманітних корупційних проявів.

Установлено, що в Україні викривачі відіграють значну роль у протидії корупції та ініціюванні розслідувань, що сприяє виявленню та переслідуванню корупціонерів, при цьому необхідно звернути увагу на захищеність каналів повідомлень про корупційні діяння та ефективні засоби захисту викривачів. порушено питання про формування у суспільстві цілісного сприйняття антикорупційних реформ, зокрема необхідності збільшення кількості просвітницьких заходів та ознайомлення громадськості з технологічними інноваціями й інформаційними технологіями у сфері запобігання корупції.

Проаналізовано сучасні технології, інструменти та механізми, за допомогою яких забезпечується ефективне співробітництво органів публічної влади з громадськістю, зокрема застосування технології Blockchain та штучного інтелекту як інструментів протидії корупції.

Аналіз міжнародного досвіду боротьби з корупцією засвідчив, що за сучасних умов прояви корупції стали чинниками, що створюють реальну загрозу національній безпеці та демократичному розвитку країн.

Вивчення відповідного міжнародного досвіду свідчить про те, що у зарубіжних державах відсутня така система протидії корупції, яку можна було б адаптувати під вітчизняні реалії, тому Україна створює власну

унікальну систему, в якій уже функціонує одна з найбільших у світі систем антикорупційних органів, проте ця система ще не працює злагоджено і для налагодження її роботи потрібно забезпечити дієве, системне співробітництво громадськості з органами публічної влади.

Ключові слова: корупція, співробітництво, органи публічної влади, громадськість, громадська антикорупційна експертиза, викривач, інструменти громадської участі, міжнародне співробітництво, протидія корупції, інструменти протидії, суб'єкти протидії корупції, прозорість, підзвітність, безпека, фінансова безпека, публічні службовці, конкурсний відбір, свобода та незалежність засобів масової інформації, антикорупційна політика, технологічні інновації, інформаційні технології, блокчейн, обізнаність громадян про корупцію.

ABSTRACT

Bogdan Hrebeniuk. Cooperation of public authorities with the public in the field of anti-corruption. – Qualifying scientific work on the rights of the manuscript. – Kyiv, 2025.

Dissertation for the degree of Doctor of Philosophy (Ph.D) in the field of Study 28 “Public Management and Administration” in the Programme Subject Area 281 “Public Management and Administration”. – Kyiv: “State University “Kyiv Aviation Institute”, 2025.

The dissertation provides a theoretical generalization and a new solution to the current scientific problem of substantiating theoretical and methodological principles and developing scientific and practical recommendations regarding cooperation between public authorities and the public in the field of combating corruption.

In a historical retrospective, based on the study of fundamental works, theories, and concepts, the fundamental causes of corruption are investigated. The

regulatory framework regulating the issue of combating corruption was analyzed and the main corruption offenses that are most common in public authorities in Ukraine were investigated and described, which made it possible to understand the nature of corruption, its manifestations and propose a model of cooperation between public authorities and the public in the field of combating corruption.

The peculiarities of the formation of society as a carrier of natural law, which is the basis of all fundamental rights and duties of man, as well as of the human community and the state itself, are investigated. It is on the principles of natural law, based on the principle of observing morality to avoid evil and ensure justice, that all anti-corruption measures are ultimately based. In a historical context, the formation of the public through a transitional period is examined: from subjects of the ruler to individuals who are carriers of high human qualities related to governance and capable of defending their inalienable natural rights to life, freedom, and property. In the process of studying utilitarianism as an ethical doctrine, it has been established that human activity is moral when it is guided by the interests of the individual, which do not contradict the interests of the community, but serve to increase the common good. It has been established that the fundamental principles of the ethical doctrine are the basis of both the principles of service in public authorities and the anti-corruption strategy, while the morality of the individual and the state does not oppose their interests, but is only a reflection of the balance of such interests, therefore the main task of the state through the activities of public authorities is to ensure the harmonization of individual interests of citizens through cooperation between the public and public authorities in order to ensure justice in the state, equal development, and mutual equality of rights and freedoms.

The work reveals the meaning of the concept of “cooperation between public authorities and the public” by studying cooperation as a joint activity, as a result of which all parties to the cooperation receive one or another benefit. The stages of coordinating actions for the formation of cooperation skills are

analyzed, in particular the stages of acceptance, understanding, cooperation, and co-creation. The phases of consistent joint activities of public authorities and the public were investigated, covering both organizational actions to combat corruption and the moral component of cooperation, which is currently practically not taken into account, which is the root cause of the slow implementation of anti-corruption measures and partial losses of positions in the anti-corruption fight compared to previous Corruption Perceptions Index reports.

The forms of cooperation between public authorities and the public are identified and the content of this cooperation is outlined through legally established tools and mechanisms that ensure effective communication between the subjects of cooperation in order to establish effective public control over the resources available in the country.

An assessment was made of the status of implementation of the state anti-corruption policy, the State Anti-Corruption Strategy, compliance with the UN Convention against Corruption, and other regulatory legal acts in the field of combating corruption, and it was established that the priority task of all anti-corruption measures is to change the public's attitude towards corruption. The high tolerance of Ukrainians towards manifestations of corruption nullifies any efforts to counteract this shameful phenomenon. To form zero tolerance for corruption, as well as change the narrative about Ukraine as a corrupt country, it is necessary to form a social culture of virtuous behavior, to realize that combating corruption is a task not only of the system of anti-corruption bodies, but also of the public and the media, and anti-corruption commissioners who work in all institutions. The analysis conducted in the paper indicates a somewhat formal approach to the implementation of anti-corruption measures. Even despite active legislative and government actions and increased efficiency of anti-corruption bodies, there is a decrease in the activity of the public in cooperation with public authorities.

The mechanism of public involvement in the formation and implementation of the state's anti-corruption policy was studied, which, despite significant changes related to the improvement of relevant procedures for public control over the activities of entities in the field of combating corruption, are not always used effectively in practice; it is substantiated that in this context, the most important thing is to increase the general legal culture, awareness and motivation of the public, and not just the presence of relevant legal norms; it is established that the features of the work of new state services, which are legal and convenient alternatives to widespread corruption practices, are not sufficiently covered by public authorities and state-owned enterprises.

The need to ensure full transparency of the targeted use of budget funds and funds allocated by international partners is substantiated. Emphasis is placed on the need to encourage the public to act as whistleblowers, reporting corrupt practices they have witnessed or become aware of. Special attention is paid to preventing possible manifestations of corruption in terms of identifying the causes and preventing this negative phenomenon in public authorities - specific forms of deviant privilege (favoritism, nepotism, cronyism, clientelism, etc.) as the basis for committing various corruption manifestations.

It has been established that in Ukraine, whistleblowers play a significant role in combating corruption and initiating investigations, which contributes to the identification and prosecution of corrupt officials, while it is necessary to pay attention to the security of channels for reporting corruption and effective means of protecting whistleblowers. The issue of forming a holistic perception of anti-corruption reforms in society was raised, in particular the need to increase the number of educational events and familiarize the public with technological innovations and information technologies in the field of corruption prevention.

Modern technologies, tools, and mechanisms that ensure effective cooperation between public authorities and the public are analyzed, in particular

the use of Blockchain technology and artificial intelligence as tools for combating corruption.

An analysis of international experience in combating corruption has shown that under modern conditions, manifestations of corruption have become factors that pose a real threat to national security and democratic development of countries.

The study of relevant international experience shows that foreign countries do not have such a system of combating corruption that could be adapted to domestic realities, therefore Ukraine is creating its own unique system, in which one of the largest systems of anti-corruption bodies in the world already operates, but this system does not yet work harmoniously and in order to establish its work, it is necessary to ensure effective, systematic cooperation of the public with public authorities.

Key words: corruption, cooperation, public authorities, public, public anti-corruption expertise, whistleblower, tools of public participation, international cooperation, the field of anti-corruption, subjects of anti-corruption, transparency, accountability, security, financial security, public servants, competitive selection, freedom and independence of the media, anti-corruption policy, technological innovation, information technology, blockchain, public awareness of corruption.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

А. В яких опубліковані основні наукові результати дисертації:

Статті у наукових фахових виданнях категорії «Б»:

1. Гребенюк Б. О. Теоретико-методологічні підходи до розкриття термінів «громадянське суспільство» та «громадськість». *Інвестиції: практика та досвід*. 2018. № 12. С. 125–132. URL: http://www.investplan.com.ua/pdf/12_2018.pdf
http://www.investplan.com.ua/pdf/12_2018/27.pdf
2. Hrebeniuk B. (2018). Civil society as one of the main elements of anti-corruption. *Public Administration and Regional Development*. (2). P. 260–275. DOI: <https://doi.org/10.26693/pard2018.02.260>
3. Гребенюк Б. О. Ефективність взаємодії влади, інститутів держави та громадянського суспільства в протидії корупції. *Вчені записки Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського*. Серія: Державне управління. 2019. № 3. Т. 30 (69). С. 48–52. DOI: <https://doi.org/10.32838/2663-6468/2019.3/09>
4. Гребенюк Б. О. Методи запобігання та протидії корупції в державних органах України. *Держава та регіони*. Серія: Публічне управління і адміністрування. 2020. № 1 (69). С. 48–51. DOI: <https://doi.org/10.32840/1813-3401.2020.1.8> URL : http://pa.stateandregions.zp.ua/archive/1_2020/10.pdf
5. Bohdan Hrebeniuk. (2020). Corruption as a violation of human rights in international law and in Ukraine. *Visegrad Journal On Human Rights*. 2020. № 3(1). P. 77–82. URL: https://journal-vjhr.sk/wp-content/uploads/2020/12/VJHR-3_2020_v_1.pdf
6. Гребенюк Б. О. Індекс сприйняття корупції в Україні: роль громадськості. *Збірник наукових праць Національної академії державного управління при Президентові України*. 2020. № 1. С. 119–125. DOI 10.36.030/2664-3618-2020-1-119-125

7. Гребенюк Б. О. Організаційно-правові механізми взаємодії спеціалізованих антикорупційних органів з громадськістю. *Наукові перспективи*. 2024. № 12. С. 90–103. DOI: [https://doi.org/10.52058/2708-7530-2024-12\(54\)-90-102](https://doi.org/10.52058/2708-7530-2024-12(54)-90-102)

**Статті, опубліковані у закордонних виданнях, проіндексованих
у базах даних Web of Science Core Collection та/або Scopus**

8. Hrebeniuk B., Hrytsun V., Bortniak K., Liasota A. The interests of state and civil society as a determinant of the democratic political development of Central and Eastern Europe countries. *CUESTIONES POLITICAS*. 2021. 39 (70). P. 407–425. DOI: 10.46398/cuestpol.3970.25 (WoS)

<https://produccioncientificaluz.org/index.php/cuestiones/article/view/36857>

Особистий внесок: автор дослідив важливість підтримки розвитку інститутів громадянського суспільства для демократизації в Україні, зокрема, на основі семи окремих статистичних показників якості демократичного врядування довів важливість балансу інтересів, оскільки слабкість інститутів громадянського суспільства призводить до розвитку пасивності громадськості і втрати здатності до співпраці.

В. Які додатково відображають наукові результати дисертації:

**Друковані тези, доповіді та інші матеріали наукових конференцій,
тощо**

9. Гребенюк Б. О. Форми прояву корупції у сучасному суспільстві. *Стратегічний потенціал державного та територіального розвитку* : матеріали III Міжнар. наук.-практ. конф. (Маріуполь, 9–10 жовт. 2019 р.) упоряд. О. О. Дубравіна, З. М. Калюжна. Маріуполь : Донецьк. держ. ун-т управління. 2019. С. 132–134. URL: <https://dsum.edu.ua/storage/documents/konf/Konferentsiya-2019-1.pdf>

10. Гребенюк Б. О. Громадський контроль як ефективний механізм протидії корупції. *Сучасні управлінські та соціально-економічні аспекти розвитку держави, регіонів та суб'єктів господарювання в умовах трансформації публічного управління* : матеріали II Міжнар. наук.-практ. конф. (Одеса, 6 листоп. 2019 р.). Одеса : Одес. нац. політехн. ун-т, 2019. С. 95–97. URL: https://economics.opu.ua/files/science/admin_men/2019/tezy.pdf

11. Гребенюк Б. О. Види суб'єктів попередження та припинення корупції в Україні. *Інтеграція освіти, науки та бізнесу в сучасному середовищі: зимові диспути*: матеріали I Міжнар. наук.-практ. інтернет-конф. (Дніпро, 6–7 лют. 2020 р.) Дніпро, 2020. Т. 1. С. 325–328. URL: <http://www.wayscience.com/konferentsiya-1-6-7-lyutogo-2020/>

12. Гребенюк Б. О., Грищенко І. М. Застосування технології Blockchain та штучного інтелекту як інструментів протидії корупції. *XVII International Scientific and Practical Conference: «Scientific and Practical : Implementation to Modern Society», (February 6–8, 2025) Manchester, Great Britain, 2025*. Р. 150–155. DOI: <https://doi.org/10.51582/interconf.2024.234>
URL : <https://archive.interconf.center/index.php/conference-proceeding/issue/view/6-8.02.2025>

Особистий внесок: актуалізовано необхідність упровадження інноваційних технологій Blockchain та штучного інтелекту як інструментів протидії корупції, оскільки вони створюють нові можливості для співпраці між антикорупційними органами, органами публічної влади та громадянськістю, зокрема дають громадянам змогу швидко та анонімно повідомляти про корупційні випадки через спеціалізовані онлайн-платформи.

ЗМІСТ

АНОТАЦІЯ.....	2
ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ.....	16
ВСТУП.....	17
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ КОРУПЦІЇ ТА ФОРМ СПІВРОБІТНИЦТВА ОРГАНІВ ПУБЛІЧНОЇ ВЛАДИ З ГРОМАДСЬКІСТЮ У СФЕРІ ПРОТИДІЇ КОРУПЦІЇ.....	30
1.1 Громадськість як об’єкт дослідження в публічному управлінні	30
1.2 Понятійне поле співробітництва органів публічної влади з громадськістю у сфері протидії корупції.....	52
1.3 Змістові характеристики поняття «корупція» та форм її прояву в публічному управлінні.....	67
Висновки до розділу 1.....	85
РОЗДІЛ 2. СУЧАСНИЙ СТАН РЕАЛІЗАЦІЇ АНТИКОРУПЦІЙНОЇ ПОЛІТИКИ ДЕРЖАВИ В АСПЕКТІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СПІВРОБІТНИЦТВА ОРГАНІВ ПУБЛІЧНОЇ ВЛАДИ З ГРОМАДСЬКІСТЮ.....	88
2.1. Оцінка стану співробітництва громадськості з органами публічної влади та системою антикорупційних органів у реалізації Державної антикорупційної політики в 2021–2025 роках	88
2.2. Причини поширення та методи протидії корупції в Україні і зарубіжних країнах	111
2.3. Інструменти та механізми співробітництва органів публічної влади, антикорупційних органів і громадськості	125
Висновки до розділу 2.....	144
РОЗДІЛ 3. НАПРЯМИ ВДОСКОНАЛЕННЯ СПІВРОБІТНИЦТВА ОРГАНІВ ПУБЛІЧНОЇ ВЛАДИ З ГРОМАДСЬКІСТЮ У СФЕРІ ПРОТИДІЇ КОРУПЦІЇ.....	146
3.1. Інноваційні технології як механізм співробітництва органів публічної влади з громадськістю у сфері протидії корупції	146

3.2. Аналіз та адаптація зарубіжного досвіду співробітництва органів публічної влади з громадськістю у сфері реалізації антикорупційних заходів.....	158
3.3. Модель ефективного співробітництва органів публічної влади, антикорупційних органів та громадськості у сфері протидії корупції	178
Висновки до розділу 3.....	197
ВИСНОВКИ.....	204
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	226

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ

АРМА – Національне агентство України з питань виявлення, розшуку та управління активами, одержаними від корупційних та інших злочинів

ДБР – Державне бюро розслідувань

ІСК – Індекс сприйняття корупції

КЕЗ – коефіцієнт ефективності залучення

НАБУ – Національне антикорупційне бюро України

НАЗК – Національне агентство з питань запобігання корупції

НДО – недержавні організації

НКО – некомерційні організації

ОПР – особи, що приймає рішення

ОВВ – органи виконавчої влади

ОМС – органи місцевого самоврядування

РНБО – Рада національної безпеки та оборони

САП – Спеціалізована антикорупційна прокуратура

ЦАУ – Центральне антикорупційне управління

Advocacy and Legal Advice Center (ALAC) – антикорупційний інструмент

CSOSI – Civil Society Organisations Sustainability Index – Індекс сталості організацій громадянського суспільства

CPI – Corruption Perceptions Index – Індекс сприйняття корупції

GRECO – група держав проти корупції

IDEF0 – методологія функціонального моделювання

Transparency International – міжнародна коаліція проти корупції

ВСТУП

Актуальність теми дослідження. На початку незалежності України, у 1991 році вважалося, що корупція є продуктом перехідного періоду, яка дає змогу згладжувати гострі кути, що з'явилися в результаті реформ. На той час реформатори відразу не подбали про подальше обмеження корупції, а сьогодні вона стала вже не просто елементом, а сформувалася як розгалужена система, здатна до самовідтворення. Корупція проникла в усі сфери і завдає шкоди у різний спосіб: у державному управлінні в Україні відбулося зрощення деяких еліт, які десятиліттями, користуючись владою збагачуються; з економіки корупція забирає ресурси, перешкоджаючи їхньому найбільш продуктивному використанню; корупція призводить до ризиків для інвесторів через непрозорі фінансові операції та необхідність сплачувати хабарі; вона становить загрозу фінансовій безпеці держави; через корупцію уповільнюється розвиток людського капіталу, оскільки корупція змушує найкращих і найталановитіших витратити час на пошук шляхів уникнення корупційних сіток, а не на інновації чи створення нового національного багатства; з політичного погляду корупція підриває засади справжнього демократичного вибору влади.

З початком повномасштабного вторгнення країни-агресора на територію України та окупації частини території країни, ставлення громадян до корупції різко змінилося. Неприйнятними для суспільства стали корупційні прояви у сфері оборони, забезпечення Збройних Сил України, оборудки зі зброєю та ін. Нескоординована співпраця між органами публічної влади та громадськістю у сфері протидії корупції, недостатня відкритість і прозорість діяльності органів публічної влади породжує недовіру громадськості до влади, формує негативний імідж як публічних службовців так і органів публічної влади в цілому. Це неприпустимо в період, коли Україна має бути як ніколи об'єднана навколо

збереження своєї державності та території. Все більше українців проявляють громадянську активність, вимагають відкритості та прозорості діяльності органів публічної влади, оскільки, незважаючи на одну з найдосконаліших у світі систем антикорупційних органів, яка побудована та розпочала свою діяльність в Україні, Індекс сприйняття корупції-2024 продемонстрував зниження показників, а громадськість незадоволена реалізацією антикорупційних заходів.

Зміна підходів до сприйняття корупції в Україні врахована в Антикорупційній стратегії на 2021–2025 роки, Державній антикорупційній програмі на 2023–2025 роки, законах України «Про протидію корупції», «Про доступ до публічної інформації», «Про публічні закупівлі», «Про очищення влади» та інших нормативно-правових актах, в яких поставлено завдання досягнути суттєвого прогресу в запобіганні та протидії корупції, а також забезпечити злагодженість, координацію і системність антикорупційної діяльності. Досягнення цих стратегічних орієнтирів передбачає формування нової парадигми діяльності системи протидії корупції в Україні, що зумовлює необхідність активізації співробітництва суб'єктів протидії корупції, зокрема напрацювання нових підходів участі громадськості в протидії корупції.

Теоретико-методологічні і прикладні основи явища корупції та системи антикорупційних органів ґрунтовно досліджували: Л. Ільчук, С. Сороко, В. Санжаровець, А. Титко, В. Трепак та ін.. Помітний внесок у вивчення цього явища зробили і профільні науковці з публічного управління та адміністрування, зокрема, К. Алексеєва, І. Грищенко, Л. Горбата, О. Ковальова, В. Олійник, А. Помаза-Пономаренко та ін. Однак увага науковців була здебільшого зосереджена на правових аспектах протидії корупції. Глибинні ж джерела походження корупції для розуміння необхідності напрацювання заходів протидії цьому деструктивному явищу з

позиції публічного управління та адміністрування не були достатньо досліджені.

Проблематиці здійснення громадського контролю у сфері протидії корупції присвячені роботи ряду вчених, зокрема: Т. Бельської та ін.

Незважаючи на значні напрацювання досліджуваної теми, залучення громадськості до формування та реалізації антикорупційної політики в Україні шляхом співробітництва з органами публічної влади залишається нагальною проблемою, що потребує нових підходів та осучаснення інструментів співробітництва з громадськістю. Тому актуальним є налагодження дієвого співробітництва органів публічної влади з громадськістю для формування як нульової толерантності до корупції, так і створення культури доброчесності у суспільстві. Тож тема дисертаційної роботи є актуальною та своєчасною і відповідає стратегічним цілям антикорупційної політики в Україні.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами.

Дисертаційне дослідження безпосередньо пов'язане із науковими розробками кафедри публічного управління, менеджменту інноваційної діяльності та дорадництва НУБіП України в межах науково-дослідної теми «Теоретичні засади і механізми реалізації інноваційних процесів у публічному управлінні» (ДР 118U100146), де автором було визначено та науково обґрунтовано модель ефективного співробітництва взаємодії влади та інститутів держави й громадянського суспільства у сфері протидії корупції; науково-дослідними темами «Управлінські та правові засади забезпечення сталого розвитку України як європейської держави» (ДР 0117U000103) та «Шляхи удосконалення механізмів публічного управління та адміністрування в сфері національної безпеки в умовах євроінтеграції України (ДР 0120U104417), в яких здобувач на громадських засадах дослідив співробітництво органів публічної влади з громадськістю в сфері протидії корупції.

Метою дисертаційної роботи є обґрунтування теоретичних засад і розробка практичних рекомендацій щодо співробітництва органів публічної влади з громадськістю в сфері протидії корупції.

Об'єкт дослідження – суспільна діяльність, спрямована на формування нульової толерантності до корупції.

Предмет дослідження – співробітництво органів публічної влади з громадськістю в сфері протидії корупції.

Для реалізації мети було поставлено такі *завдання*:

- узагальнити теоретико-методологічні напрацювання за темою дослідження з метою конкретизації його проблематики та розглянути теоретичні підходи до розкриття змісту термінів «співробітництво в сфері протидії корупції» та співвідношення понять «громадськість» і «громадянське суспільство»;

- провести аналіз нормативно-правової бази та наукових доробків на предмет дослідження співробітництва органів публічної влади з громадськістю для виявлення форм співробітництва та проблем його реалізації;

- визначити роль та виявити причини необхідності активізації участі громадськості в протидії корупції й забезпеченні ефективності діяльності органів публічної влади;

- здійснити аналіз підходів до дослідження корупції з метою виявлення основоположних причин її поширення в органах публічної влади та узагальнити існуючі форми співробітництва органів публічної влади з громадськістю і на їх основі здійснити класифікацію співробітництва в сфері протидії корупції;

- проаналізувати стан антикорупційної діяльності та дослідити інструменти й механізми забезпечення співробітництва органів публічної влади з громадськістю з метою виявлення новітніх технологій та підходів до співробітництва у сфері протидії корупції;

- вивчити міжнародний досвід боротьби з корупцією з метою виокремлення чинників протидії корупції, успішно апробованих міжнародною спільнотою з метою імплементації в Україні;

- розглянути перспективи переходу до нової парадигми співробітництва органів публічної влади з громадськістю і запропонувати відповідні науково-практичні рекомендації.

Методи дослідження. У процесі реалізації поставленої мети було використано комплекс загальнонаукових і спеціальних методів та підходів: історичний метод – для розкриття поняття «громадськість»; метод структурно-функціонального аналізу – з метою дослідження суб'єктів протидії корупції, їх діяльності та співробітництва; інституціональний метод – для аналізу інститутів антикорупційної політики держави; системний підхід – з метою проведення комплексного аналізу функціонування інституту громадськості та методів протидії корупції; метод функціонального моделювання – з метою побудови моделі ефективного співробітництва органів публічної влади з громадськістю в сфері протидії корупції.

Наукова новизна визначається особистим внеском автора у вирішення актуального наукового завдання в галузі знань «Публічне управління та адміністрування» і полягає в тому, що

уперше:

- запропоновано модель ефективного співробітництва органів публічної влади з громадськістю у сфері протидії корупції, яка на відміну від існуючих ґрунтується на позитивістській теорії та на принципах: громадської активності, партнерства, політичної незалежності, відкритості та відповідальності, комплексності, раціонального й збалансованого розвитку та синергічно поєднує в собі сукупність суб'єктно-об'єктних відносин, організаційно-функціональних зв'язків, вхідних і вихідних впливів та взаємозв'язків між суб'єктами співробітництва й враховує

соціальні зміни, що формують нульову толерантність до корупції;

- побудовано та обґрунтовано структурно-функціональну блок-схему співробітництва органів публічної влади з громадськістю, оснований на встановленні організаційно-функціональних зв'язків між елементами співробітництва та варіативності вирішення питань протидії корупції залежно від висхідної позиції оцінювання діяльності органів публічної влади або розгляду проєкту нормативно-правового акту на предмет усунення умов та причин виникнення корупційних ризиків;

удосконалено:

- підходи до співробітництва органів публічної влади з громадськістю шляхом виокремлення та узагальнення компонентів структури співробітництва, узгоджених із фазами групової спільної діяльності у сфері протидії корупції на таких рівнях: когнітивно-інформаційному; емпатійно-афектному; поведінково-регуляторному; соціально-перцептивному;

- наукові підходи до розуміння співробітництва органів публічної влади з громадськістю, які ґрунтуються на позитивістській теорії та об'єднанні знань різних наук (соціології, психології, юриспруденції, публічного управління, філософії та ін.) і представляють співробітництво у розумінні «суб'єкт – об'єкт – суб'єктна діяльність», де громадськість та органи публічної влади досліджують предмет своєї діяльності через співробітництво, задовольняючи власні потреби у предметному обговоренні питань протидії корупції з метою досягнення суспільної та особистої мети – мінімізувати вплив корупції на суспільне та особисте життя шляхом проходження відповідних етапів (усвідомлення проблеми, усвідомлення обмежень, рівня залученості), завдяки чому виконується основна умова співробітництва – спільна діяльність, у результаті якої всі сторони отримують вигоду;

- запропоновано комплексний підхід до формування стандарту

заходів із протидії корупції, що базується на використанні інноваційних технологій, зокрема штучного інтелекту, спроможного демонструвати розумну поведінку шляхом аналізу середовища та прийняття автономних рішень для досягнення поставлених цілей за допомогою: алгоритмів на електронних платформах для подання скарг і повідомлень про корупцію; відкритих даних та онлайн-доступу до інформації; систем електронного урядування; використання блокчейн-технологій; соціальних мереж та інформаційних кампаній; аналітичних систем та штучному інтелекту, а також сформовано застереження, що штучний інтелект сам може стати інструментом корупції внаслідок «алгоритмічного захоплення», навмисного створення систем ШІ для корупційних цілей, маніпуляції кодом або навчальними даними для досягнення корупційних результатів;

отримали подальший розвиток:

– понятійно-категорійний апарат шляхом уточнення та розширення змісту понять:

«громадськість» – це соціально активна частина громадянського суспільства, представлена однією (наприклад викривач) або декількома фізичними чи юридичними особами, їх об'єднаннями, організаціями або групами, які реалізують індивідуально чи колективно – через інститути громадянського суспільства конституційне право брати активну участь у процесі підготовки та прийнятті управлінських рішень органами публічної влади, здійснювати контроль за їх імплементацією задля розвитку демократії та громадянського суспільства, керуючись при цьому пріоритетом громадських інтересів над індивідуальними;

«громадянське суспільство» – це суспільство, яке як медіатор стосунків особи й держави протистоїть владно-політичним відносинам, базується на незалежних від держави організаціях, ініціативах та об'єднаннях, які працюють на благо суспільства, наділене певними ознаками, має пріоритетність перед державою, а основною ідеєю створення

та функціонування якого є дотримання і реалізація невід'ємних природних прав людини на життя, свободу та власність;

«співробітництво у сфері протидії корупції» – процес об'єднання зусиль різних країн, організацій і владних інститутів політично організованого суспільства сучасного типу, що базується на економічних, правових, ціннісних та інших відносинах між органами публічної влади та громадськістю з метою боротьби з корупцією і запобігання її поширенню як соціально деструктивного динамічного явища, яке постійно еволюціонує, шляхом безпосереднього виявлення фактів корупції, дій щодо запобігання та протидії корупції, а також реалізації заходів щодо виховання у населення неприйнятності корупції, спрямованих на формування дієвої підтримки громадськістю антикорупційної політики держави;

– аналіз законодавства України в сфері протидії корупційним правопорушенням, що уможливив виявлення найбільш вагомих ціннісних змін, пов'язаних з передбаченням переліку антикорупційних обмежень відносно суб'єктів владних повноважень та прирівняних до них осіб і відповідальності за їх недотримання; створення різних антикорупційних реєстрів, що дало можливість громадськості контролювати доброчесність публічних службовців та реалізацію антикорупційної політики держави через відповідні механізми та інструменти;

– групи інструментів співробітництва органів публічної влади з громадськістю, серед яких виокремлено інструменти забезпечення: моніторингу діяльності органів влади та системи антикорупційних органів; контролю; безпосередньої участі громадськості; партисипативної участі; інструменти електронної демократії; інформаційно-просвітницькі ініціативи; антикорупційні комунікації; зв'язки з громадськістю;

– підходи до впровадження блокчейн-технологій у сфері протидії корупції як різновиду технології розподіленого реєстру, що характеризуються: довговічністю; швидкістю транзакцій; довірою;

зниженням корупційного, а також бюрократичного впливу та забезпечують прозорість державних транзакцій, фінансову безпеку, створення захищених публічних ресурсів, зокрема адміністративних реєстрів та дають змогу автоматизувати управлінські процеси, залучаючи до співробітництва представників громадського, приватного та державного секторів;

- обґрунтування причин поширення корупції, зокрема, запропонувавши до вже відомих економічних, правових, інституційних причин додати соціально-культурні, що дасть змогу у повному обсязі дослідити причини корупції та напрацювати механізми протидії;

- узагальнення зарубіжного досвіду щодо особливостей протидії корупції з метою адаптації його кращих практик в Україні, пошуку дієвих механізмів контролю за діяльністю органів публічної влади з боку громадськості, забезпечення свободи слова, незалежності засобів масової інформації, спрямованих на формування свідомої та проактивної громадськості.

Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що отримані дані можна використовувати для удосконалення чинного антикорупційного законодавства та імплементації інструментів співробітництва громадськості з органами публічної влади в сфері протидії корупції, зокрема в: науково-дослідній сфері – як основу для подальших наукових розробок із досліджуваної проблематики (*довідки про участь в НДР від 21.07.2021 № 134 та від 28.02.2025 № 0256/25*); правотворчій діяльності – як можливість урахування сформульованих висновків і пропозицій під час проведення правової експертизи відповідних нормативно-правових актів (*довідка про впровадження Підкомітету з питань контролю за дотриманням законодавства у сфері запобігання і протидії корупції органами державної влади та місцевого самоврядування Комітету з питань запобігання і протидії корупції ВРУ № 291-431 від 27.05.2019*); з метою реалізації заходів протидії корупції (*довідки про*

впровадження Управлінням надання адміністративних послуг Печерської районної державної адміністрації міста Києва від 19.12.2024 № 105/34-626 та Асоціацією міст України від 23.12.2024 № 6-23/24).

Особистий внесок здобувача. Дисертація є завершеною самостійною науковою працею, в якій у підсумку отримано нові результати, що є теоретико-практичним підґрунтям для вирішення важливого наукового завдання – обґрунтування теоретичних засад і розробки практичних рекомендацій щодо співробітництва органів публічної влади з громадськістю в сфері протидії корупції. Основні авторські ідеї та розробки дисертаційного дослідження, у тому числі й ті, що характеризують наукову новизну, отримані автором особисто.

Апробація результатів дисертації. Основні положення, висновки та пропозиції наукової роботи були апробовані на міжнародних науково-практичних конференціях: «Стратегічний потенціал державного та територіального розвитку» (Маріуполь, 2019); «Сучасні управлінські та соціально-економічні аспекти розвитку держави регіонів та суб'єктів господарювання в умовах трансформації публічного управління» (Одеса, 2019); «Інтеграція освіти, науки та бізнесу в сучасному середовищі: зимові диспути» (Дніпро, 2020), «Scientific and Practical : Implementation to Modern Society» (Manchester, Great Britain, 2025).

Структура дисертації зумовлена характером проблематики дослідження, постановкою мети й завдань. Дослідження складається із вступу, списку умовних позначень, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел та додатків. Загальний обсяг дисертації становить 226 сторінок, з них 168 сторінок основного тексту. Список використаних джерел налічує 307 найменувань.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ КОРУПЦІЇ ТА ФОРМ СПІВРОБІТНИЦТВА ОРГАНІВ ПУБЛІЧНОЇ ВЛАДИ З ГРОМАДСЬКІСТЮ

1.1. Громадськість як об'єкт дослідження в публічному управлінні

Дієва протидія корупції, вибудування антикорупційної інституційної системи, усунення чинників, які сприяють корупції неможливі без залучення до цього процесу всіх зацікавлених сторін. Як показує вітчизняний багаторічний досвід боротьби з корупцією, найбільш зацікавленим і найбільш важливим суб'єктом протидії корупції є громадськість.

Саме громадськість зацікавлена в тому, щоб жити в правовій державі, щоб діяв принцип верховенства права, щоб сплачуючи за отримані товари чи послуги не доводилося вдвічі переплачувати через необхідність хабарів чи подарунків посадовим особам, щоб кошти, виділені з бюджету, йшли на обороноздатність країни, а не розкрадалися.

Тому, коли йдеться про реалізацію антикорупційних реформ, громадськість є важливим суб'єктом їх ініціювання та втілення.

Для розуміння предмету дослідження з'ясуємо змістовне навантаження термінів «громадськість», «громадянське суспільство» та «співробітництво у сфері протидії корупції».

Нинішній стан досліджень громадськості, незважаючи на значну увагу, що приділяється йому як науковцями, так і практичними діячами, потребує осучаснення. Це стосується як історичного, теоретичного, так і практичного аспектів вивчення, адже термін «громадськість», в більшості випадків, ототожнюють з «громадянським суспільством».

Питанням дослідження громадськості присвячені роботи провідних вітчизняних науковців, серед яких: К. Алексеєва [3; 284\$ 301],

О. Бондаренко [19], Т. Бельська [16], М. Голомша [33], І. Грищенко [45; 46; 48; 301], Л. Горбата [34; 35], Н. Діденко [55], П. Каблак [76], О. Ковальова [285], Г. Кохан [97], А. Лелеченко [290], Є. Молдован [112], Г. Нестеренко [68; 121], Є. Невмержицький [118; 119], В. Олійник [129; 129; 295], Т. Попченко [144], А. Помаза-Пономаренко, С. Серьогін [209], В. Тимошук [224], В. Шестак [243], Ю. Уточкіна [229], Г. Яковенко [244] та ін.

У розрізі досліджуваної проблематики варто виокремити дисертаційні доробки вітчизняних науковців, захищені протягом останніх років, що висвітлюють аналізовані нами питання, серед яких праці: В. Анісімова на тему: «Удосконалення механізмів взаємодії органів публічної влади з громадськістю у антикорупційній діяльності в Україні» [7]; М. Русинюка на тему: «Механізми участі громадських об'єднань у формуванні публічної політики в Україні» [203]; А. Новака – «Теоретико-методологічні засади формування та реалізації національної антикорупційної політики» [124]; Ю. Дмитрієва – «Механізми оцінки та мінімізації корупційних ризиків у системі державного управління України» [56] та ін.

Аналіз огляду дисертаційних робіт, присвячених, зокрема питанням дослідження громадськості вказує на те, що у дослідженнях науковців є певні неузгодженості й ототожнення понять «громадськість» та «громадянське суспільство». Це спонукає більш детально дослідити дефініцію цих понять, щоб у подальшому напрацьовувати шляхи удосконалення співробітництва громадськості з органами публічної влади у сфері протидії корупції.

У таблиці 1 подано огляд фундаментальних наукових напрацювань авторів, що з різних точок зору та в різні періоди розвитку людства розмірковували, як можна забезпечити справедливість для всіх мешканців країни шляхом участі цих мешканців в управлінні державою. В таблиці у хронологічній послідовності наведено періоди формування та розвитку підходів до організації суспільного управління, що дає змогу дослідити

основи перевтілення підданих у «союз індивідуальностей», спроможних відстоювати свої права, а також окреслити роль громадськості та дослідити моральну категорію справедливості, що є основою відстоювання прав і свобод громадян та основоположним принципом функціонування демократичного суспільства.

Таблиця 1

Огляд фундаментальних наукових праць з метою дослідження
основоположних елементів формування громадськості та громадянського
суспільства

<i>Автор та часовий період</i>	<i>Розкриття змісту підходів до формування громадськості як представника громадянського суспільства</i>
Аристотель (384-322 рр. до н.е.)	Першим почав досліджувати різновиди відносин поза державою: релігійні, сімейні, духовні, економічні, в яких, до певного моменту, не було втручання держави.
Марк Цицерон (106-43 рр. до н.е.)	Вперше запропонував поняття «суспільства» як сукупності громадян в місті, оскільки за тих часів лише міста були культурними та політичними центрами.
Тома Аквінський (1225-1274 рр.)	У своїй праці «Сума теологій» він описав вічний закон, природний закон, людський закон. Саме природний закон, що ґрунтується на принципі, згідно з яким необхідно домагатися блага і уникати зла, став основою для розуміння сутності та ролі громадськості для держави. Природний закон виражає первинне моральне чуття, яке дає змогу людині власним розумом розпізнавати добро і зло. Природний закон універсальний і незмінний, він є фундаментом всіх основоположних прав і обов'язків людини, а також людської спільноти й самої держави. «Природний закон, що його Творець закарбував у серці кожної людини, означає, що людина також бере участь у мудрості й доброті Бога» [1]. «Природний закон зобов'язує прагнути до миру, забороняє робити те, що згубно для життя. Основний природний закон проголошує: необхідно шукати миру і слідувати йому. З цього випливає і другий природний закон: в інтересах миру і самозахисту варто задовольнятися таким ступенем свободи стосовно інших людей, яку людина допустила б у інших стосовно себе. Інакше право робити усе, що людина хоче, повертає людей у природний стан, тобто в стан війни. З другого природного закону випливає третій: люди повинні виконувати укладені ними угоди. Угоди – початок і джерело справедливості» [2]. Аквінський вважав, що на відміну від сутності влади, яка є встановленим Богом порядком, походження влади може не співпадати з Законом Божим, оскільки владу можна узурпувати чи шляхом обману заволодіти нею. Третій аспект – використання світської влади. Тут Аквінський зазначив, що в житті має місце зловживання владою, несправедливе її використання, що теж порушує заповіді Бога. З огляду на невідповідність світської влади настановам Бога на стадіях її походження й використання Аквінський

	зробив висновок, що вона не може претендувати на зверхність у суспільстві. Своє твердження Аквінський будував спираючись на моральну категорію справедливості. Саме моральна категорія справедливості буде розглянута нами в подальшому як основа для формування нульової толерантності до корупції.
Ніколо Макіавеллі (1469-1527 рр.)	Першим виокремив державу від суспільства, та довів, що закони в державі не завжди співпадають з вимогами та звичаями суспільства, але держава повинна прислухатися до потреб своїх громадян.
Томас Гоббс (1588-1679 рр.)	Вперше використав поняття «громадянське суспільство» у своєму дослідженні про державу і природне право. Його праці «Левіафан» та «Про громадянина» розкривають ідею громадянського суспільства, що «виникає при переході від природного стану первинних, неприборканих пристрастей, загальної ворожнечі і страху смерті до впорядкованого культурного суспільства, громадяни якого дисципліновані владою держави, яка підтримує в країні мир і порядок» [206]. Розкриває він і поняття «громадянин» як людини, що перетворилася з підданого правителю на активну, цілісну та розвинуту особистість, яка має вплив на прийняття рішень в державі. Саме в цей перехідний період, коли люди почали відчувати себе дотичними до управління в державі й формується «союз індивідуальностей» – суспільство, члени якого є носіями високих людських якостей. Але провідну роль у суспільстві все ще відіграє держава, подібна до Левіафана – морського чудовиська.
Джон Локк (1632-1704 рр.) Шарль Луї Монтеск'є (1689-1755 рр.)	Довели, що громадянське суспільство має пріоритет перед державою, повноваження якої повинні бути чітко окреслені, а діяльність – обмежена стримуючими механізмами. Саме Локк запропонував поділ влади на виконавчу, законодавчу та судову. Сформовано механізм загального визнання невід'ємних природних прав особи, таких як право на життя, свободу, власність тощо.
у XVIII ст.	У різних країнах світу (Англії, Франції та ін.) починаються процеси усвідомлення людьми свободи як первинної потреби людини і суспільства. Це призводить до розвитку теорії громадянського суспільства у міцному взаємозв'язку з концепціями свободи і прав людини. Боротьба за свободи сприяла створенню не лише політичних заяв і трактатів, а формувала усталені соціальні традиції, що мали морально-етичні виміри. У Англії потреба індивідуальної свободи стала провідним ідеалом, що втілювався у громадських традиціях та інститутах. Поширення свободи і досягнення соціальної стійкості сформували громадські традиції і звичаєвість їх сприйняття. Загалом правителі починають поводити себе не як власники відповідних територій, а як хранителі ширшого суспільного інтересу.
Жан-Жак Руссо (1712-1778 рр.)	Ввів поняття народного суверенітету, в якому доводив право всіх і кожного в управлінні суспільними справами і контроль за носіями владних повноважень. Був автором ідеї загальної волі, моральної простоти людства, громадської релігії та народоправління. Його трактат «Про суспільну угоду, або Принципи політичного права» [61] доводив, що монархам не надано право володарювати божественною силою, а саме народоправління є тією силою, яка здатна навести лад в державі. В цьому трактаті він пише: «Свого блага прагнуть завжди, та не завжди його бачать: народ ніколи не можна підкупити, але часто його можна ввести в оману, і саме тоді видається, ніби він прагне того, що є злом» [61, с. 36]; «Щойно суспільна служба перестає

	бути головною справою громадян, і вони починають вважати за краще служити своїм гаманцем, а не своєю персоною, як держава опиняється на межі загибелі» [61].
Томас Пейн (1737-1809 рр.)	Відстоював ідею обмеження державної влади на користь громадянського суспільства, оскільки «чим досконаліше громадянське суспільство, тим успішніше регулює власну життєдіяльність і тим менше потребує управління з боку держави». У своїй праці «Здоровий глузд. Про походження та призначення урядової влади, з короткими зауваженнями щодо англійської конституції» він пише: «Деякі автори настільки змішали поняття «суспільство» та «уряд», що між ними не бачать різниці, тим часом, це речі не лише різні, а й різного походження. Суспільство створюється нашими потребами, а уряд – нашими вадами; перше сприяє нашому щастю позитивно, поєднуючи наші добрі пориви, друге ж – негативно, приборкуючи наші вади; одне заохочує зближення, інше породжує різницю. Перше – захисник, друге – каратель». «Держава повинна існувати в суворо конституційних межах, встановлених і закріплених шляхом волевиявлення громадян через механізми народного представництва, а державні органи не мають права самі по собі змінювати дані ним повноваження, обмежувати суверенітет окремих громадян». «Сила однієї людини настільки не відповідає її потребам і її свідомість настільки не пристосована до вічної самотності, що вона незабаром буде змушена шукати допомоги та полегшення в іншій, яка у свою чергу потребує того ж» [296].
Ієремія Бентам (1748-1832 рр.)	<p>Основоположник теорії користі, яка спрямована на системне пояснення оточуючого світу. Він також вводить поняття «утилітаризм» (користь) і описує етичну доктрину, яка розвинута з праць Локка. Відповідно до етичної доктрини «діяльність людини є моральною тоді, коли вона керується правильно зрозумілими інтересами індивіда, які не суперечать інтересам загалу, а, навпаки, служать примноженню загального добра і щастя» [246]. Бентам виокремлює «визначальні основи людської природи:</p> <ul style="list-style-type: none"> – усі люди від природи є подібні, бо формулюють свої думки з того самого матеріалу – вражень та їхнього впливу, і рівні; – усі прагнуть одного і того ж: здобути те, що становить для них інтерес. Це можна визначити, як прагнення досягнути якнайбільшого задоволення своїх потреб; – для людської природи характерний розум, завдяки якому людина в стані зрозуміти, у чому полягає її справжній інтерес; – людська природа не є незмінна: завданням виховання є допомога людині зрозуміти її власний інтерес» [246]. <p>Керуючись цими основами Бентам доводив, що «прагнення людини не можуть суперечити людському розуму, ба більше, мораль індивіда і суспільства не протистоїть інтересові (користі), а є тільки втіленням рівноваги інтересів, тож головним завданням у державі є гармонізація індивідуальних інтересів» [246].</p>
Вільгельм фон Гумбольдт (1767-1835 рр.)	Вважав, що «державний лад не є самоціллю, а лише засобом для розвитку людської особи. Втручання держави у справи своїх підданих призводить лише до встановлення загальної одноманітності, придушення індивідуальності і занепаду народних сил» [271]. Його вислів: «Найкращий уряд – той, який робить уряд зайвим» [271] – є цілком демократичного розвитку будь-якої держави. Гумбольдт вводить термін «духовна культура», під якою розуміє «моральні уявлення, що призводять до

	удосконалення особистості людини і, разом з тим, – до покращення суспільного життя» [271].
Георг Вільгельм Фрідріх Гегель (1770-1831 рр.)	Доводив, що «громадянське суспільство є особливою стадією розвитку людства» [31]. Гегель досліджував громадянське суспільство «як окремих індивідуумів, що мають свої приватні інтереси і, як сукупність різних спільнот, створених індивідуумами (товариства, корпорації, об'єднання тощо), що виражають групові інтереси певних груп населення. Держава і громадянське суспільство постають двома сторонами однієї медалі, їх головним завданням є справедливість» [31]. «Початковою ідеєю громадянського суспільства є перетворення колективності (організованої за законами природи і сумісного життя людей у суспільстві) і розвиток людини, яка вийшла зі світу загальної ворожнечі, неприборканої свободи, і перетворилася на громадянина цього суспільства. У самому понятті громадянського суспільства закладена постійна зміна, удосконалення і перехід від менш розвинутого стану людини, суспільства і влади до більш розвинутого і цивілізованого. Умовою такого розвитку є рівновага, рівний розвиток, взаємна рівність прав, свобод і обов'язків усіх головних складових цивільного суспільства – людини, суспільства і держави. Домінування однієї з цих сфер руйнує громадянське суспільство. Формулювання поняття громадянського суспільства припускає виявлення його складових, властивих йому рис і властивостей, осмислення особливостей його функціонування і розвитку. Поза сумнівом, першим, початковим елементом громадянського суспільства є суверенна особа. Громадянське суспільство тому так і називається, що складається не з обмежених у своїх діях, підневільних підданих, а з вільних громадян. Особа громадянського суспільства орієнтована на творення і багато в чому існує і функціонує в автономному режимі, поза межами і без втручання держави, суспільних структур, інших осіб, а в постійній, різноманітній взаємодії з ними. Солідарне суспільство потребує не так прав, як моральності. Але це не виключає необхідності правових основ, щоб уникнути напруженості між солідарними спільнотами людей. Інструментом організаційного оформлення громадянського суспільства є інститут держави. Як суб'єкт позитивного права, держава виступає посередником і гарантом малих солідарних спільнот. В умовах соціокультурного плюралізму зберігає свою актуальність проблема суміщення особистого, суспільного і корпоративного інтересу» [206].
Григорій Савич Сковорода (1722-1794 рр.)	Він описує світ, «у якому панує суспільна нерівність, через що іміщі верстви гноблять трудящих» [212]. Більш того, він помітив, що «боротьба народних мас за свободу та прагнення до справедливого перерозподілу соціальних благ здебільшого обертаються ще більшим посиленням експлуатації та гнобленням трудящих. Усвідомлення цього, а також спостереження процесу зростання несправедливості та злочинств, занепаду високих духовних цінностей на обоження матеріального багатства» [211] спонукають філософа до створення вчення про «горню республіку», в якій «справедливе суспільство виникне на ґрунті освіти, моралі, що будується на імперативі додержання тієї природи, яка є першопричиною всього сущого, включаючи людину, пізнання людьми самих себе» [212]. На думку Г. Сковороди, «врегулювання взаємовідносин між людьми залежить від дотримання моральних принципів» [211]. В основі моральності та справедливості лежить споріднена праця, яка «є корисною для всього суспільства, оскільки вже сам процес виконання улюбленої роботи

	<p>приносить насолоду» [212]. Основними засадами гармонійної ідеальної держави він вважав «любов, всезагальну рівність та республіканське правління». Г. Сковорода зосередив свої дослідження на окремій людині, а саме «на вмінні проводити самостійну діяльність, суголосну нахилам і бажанням індивіда, позиціонування людини у суспільстві» [212]. Він цікавився не стільки державою як суспільним організмом, як стосунками між громадянами та можливістю досягнення щастя окремо взятою людиною. «Горню республіку» з її ідеальним світом він описував так: «Ідеальний світ потребує від людини дуже високих духовних якостей, цілковитого підкорення плоті перед духом, категоричної відмови від гріховних і аморальних плотських бажань. Відповідно, всі стосунки між людьми також повинні йти від їх духовної сутності, а не від плоті. Суспільство в любові, любов у Богові, Бог у суспільстві. Ось і кільце вічності» [211, с. 41]. Г. Сковорода доводить, що «для побудови високоморального суспільства кожному члену суспільства необхідно пізнати себе, свої обдарування й природні схильності за допомогою самопізнання й освіти» [212]. «Важливо не збитися з дороги духовного саморозвитку в бік реалізації плотських бажань, а знайти своє справжнє покликання, яке дається кожній людині без винятку від народження – тільки такий шлях веде людину до цілковитого щастя у «спорідненій праці», сприяє тому, що «потрібне стане неважким, а важке – непотрібним» [211, с. 41]. Потужним джерелом кризових явищ у суспільстві Сковорода Г. вважає «несродність» [авт. <i>нерідність</i>] – коли людина виконує роботу, до якої немає нахилу чи відповідних здібностей у відповідній сфері діяльності: «Хто потворить і розтліває всяку посаду? – Несродність [авт. <i>нерідність</i>]. Вона кожній посаді внутрішня отрута та вбивця» [211, с. 444].</p>
Алексіс де Токвіль (1722-1794 рр.)	<p>Автор соціологічної концепції, який стосунки громадян із державою окреслив як суспільство політичне, а взаємодію людей поза сферою родинних, дружніх та інтимних суто приватних взаємин, – як суспільство громадянське. Особливістю такого суспільства є розвиток створених громадянами для своїх потреб різних громадських організацій та спілок. «Розвинене громадянське суспільство є інституціоналізованим виявом суспільного плюралізму і, водночас, його ефективним гарантом перед авторитарними тенденціями держави або певних суспільних сил (воно не лише передбачає формальний розподіл влади та баланс інтересів, а й забезпечує громадський контроль за цим розподілом та підтримує згаданий баланс). Тож, по-перше, громадянське суспільство привчає громадян до того, що вони можуть і повинні впливати на суспільне життя осмисленим, цілеспрямованим і легальним чином через відповідні самодіяльні інституції, а по-друге, привчає державу до відповідальності та звітності перед громадянами, відіграючи не лише посередницьку, а й важливу формотворчу роль у сенсі виховання певної політичної культури й удосконалення механізмів взаємодії між собою і державою» [4].</p>
Еміль Дюркгайм (1858-1917 рр.)	<p>Засновник соціології як науки Е. Дюркгайм у книзі «Про розподіл суспільної праці» доводить, що «моральні факти – такі ж явища, як і інші, вони полягають у правилах поведінки, які пізнаються за певними ознаками» [255, с. 39]. Він говорив про науку громадянської моральності, яка отримала назву теорії громадянського суспільства. Е. Дюркгайм вважав, що глибокі соціальні зміни відбуваються в результаті довгої соціальної та моральної еволюції.</p>

Наведений у таблиці 1 огляд фундаментальних праць, що стосуються бачення розвитку суспільства, основних принципів формування активного прошарку суспільства для відстоювання своїх прав та інтересів, дає змогу зробити такі умовисновки: громадянське суспільство – це специфічна сфера діяльності, яка характеризується різноманітною сукупністю ознак і є тим соціальним середовищем у якому функціонує держава. Громадянське суспільство – це феномен, основи якого закладені і в праві, і в моралі. Воно має пріоритет перед державою, повноваження якої повинні бути чітко окреслені, а діяльність – обмежена стримуючими механізмами. Тож основною ідеєю створення і функціонування громадянського суспільства є дотримання невід’ємних природних прав людини на життя, свободу та власність, а також дотримання природного закону, який вказує, що в інтересах миру і самозахисту варто задовольнятися таким ступенем свободи стосовно інших людей, яку людина допустила б у інших стосовно себе, що веде до перетворення людини на громадянина в суспільстві, який здатен захистити свої права та інтереси в середовищі урівноваженості прав і обов’язків усіх основних складових у країні: людини, суспільства і держави на основі моральних принципів.

Для того, щоб зрозуміти, чим відрізняється громадянське суспільство від громадськості, звернімося до таблиці 1, а також проаналізуємо наукові доробки та вітчизняну нормативно-правову базу.

У працях зарубіжних науковців термін «громадськість» розглядається як складова поняття «громадянське суспільство». Зокрема, Дж.Локк у розд. II «Про батьківську і монархічну владу» своєї праці «Два трактати про державне правління» стверджував, що держава повинна служити суспільству, а суспільство й держава – особистості. «Держава не повинна бути могутнішою за особистість, оскільки особистості створюють суспільство, а суспільство – державу» [103, с. 15].

Саме на цьому ґрунтується сучасна управлінська парадигма, яка

ставить у центр уваги особистість, а, проєктуючи це на публічну владу в Україні, можемо стверджувати, що саме потреби й інтереси громадян повинні стати тими ключовими завданнями, навколо вирішення яких повинні згуртуватися всі органи публічної влади.

Міра відповідальності зростає відповідно до розвитку громадянських свобод, демократії, культури членів суспільства та можливості їх самореалізації, активності в розв'язанні суспільних проблем.

Найзагальніші концептуальні підходи до розуміння громадянського суспільства пов'язані з іменами Дж. Локка, А. Сміта, Т. Пейна (так звана «Л-традиція»). Дещо інший підхід репрезентовано традицією, фундатором якої називають Ш. Монтеск'є (відповідно, «М-традиція»).

У «Л-традиції» громадянське суспільство постає передусім як спільнота осіб, що перебуває поза політикою, а сфера, у якій реалізуються інтереси його членів, – це приватно-корпоративна сфера, яка, за Дж. Локком, є «природним станом» суспільного життя, оскільки держава як особлива владна надбудова над суспільним життям потрібна суспільству лише за умов існування небезпеки для нього – зовнішньої чи внутрішньої.

У межах другої концепції, яку, окрім Ш. Монтеск'є, репрезентують також А. де Токвіль, Б. Констан і багато сучасних теоретиків і практиків громадянського суспільства (зокрема ідеологи «оксамитових революцій» у Східній Європі – В. Гавел, Л. Валенса, А. Міхнік та ін.), громадянське суспільство є медіатором взаємин одиничного й загального, громадянина й держави. Як медіатор, об'єктивований у корпораціях – об'єднаннях громадян, воно пом'якшує державний диктат і захищає індивідів від надмірного втручання держави в їхнє приватне й суспільне, неполітичне життя [48, с. 179].

Наочно співвідношення громадянського суспільства з громадськістю та державою зображено на рис. 1.

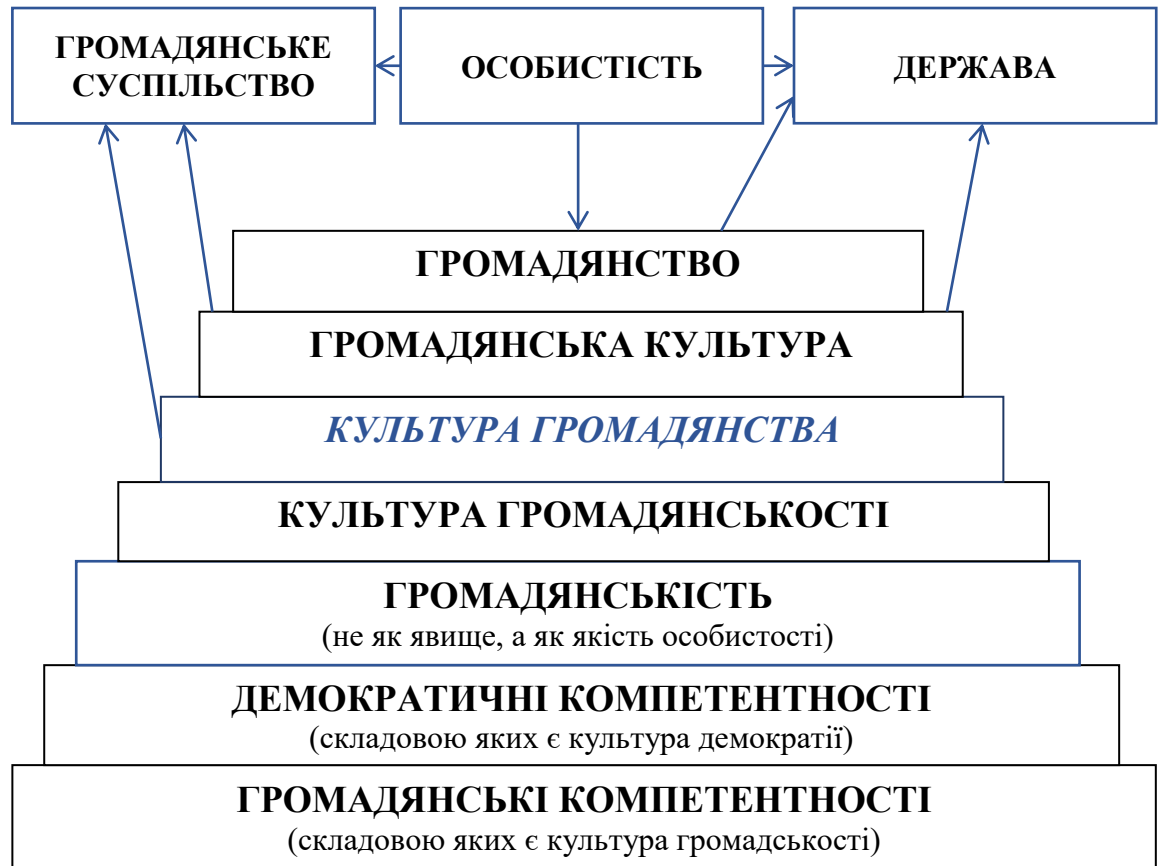

Рис. 1.1 Співвідношення громадянського суспільства з державою та особою

Джерело: систематизовано автором

Обидві описані вище Л- і М-традиції спільні в одному – громадянське суспільство протистоїть владно-політичним відносинам, його структури мають свій корпоративний (особливий) інтерес і не претендують на те, щоб виражати інтерес всезагальний і пропонувати суспільству в цілому якісь моделі його устрою. Там, де починається боротьба за владу, хоч би в яких цивілізованих і демократичних формах вона здійснювалася, там закінчується громадянське суспільство й починається політика, інституціоналізована в структурах держави. Відтак боротьба за владу і виражена претензія на висловлювання загального інтересу і є межею, яка відділяє громадянське суспільство від політичного.

Німецький філософ Г. Лейбніц доводив, що «держава – це сукупність людей, організованих у єдність за наявності панівної влади, тобто права наказувати вільним особам дотримуватись певних правил, а у разі необхідності – змушувати до їхнього виконання. Держава у такий спосіб складається із панівних і підлеглих верств. Держава виникає у результаті суспільного договору, при цьому суб'єктом влади виступає держава, а не особа правителя». Держава, за Г. Лейбніцем, створюється через договір між членами громадянського суспільства, а не між народом і володарем. Народ призначає правителя і законодавця. Виникає питання: у кого, власне, повинні знаходитися у підлеглих члени громадянського суспільства? Г. Лейбніц вважає, що у держави, а не у правителя. Укладаючи суспільний договір, кожен член громадянського суспільства дає обіцянку державі дотримуватися її законів. Народу належить право чинити опір владі монарха у разі порушення ним своїх зобов'язань. Як і Платон, він стоїть на тому, що державою повинні управляти «кращі», ті, хто має великий розум і талант. Є люди, говорив він, які «від природи мають проникливий і гострий розум, але, як засвідчує досвід, якщо вони хоча й талановиті, але поверхневі, їх діяльність не спрямовуватиметься на вирішення складних державних проблем». Більше того, «...вони нерідко здійснюють помилки, що наносять величезну шкоду державі, і усім тим, хто довірив їм важливі справи» [100, с. 209].

Глобальні зміни у більшості країн світу, викликані демократичними рухами відновили інтерес до громадянського суспільства та усвідомлення його необхідності як особливої суспільної сфери. З'явився інтерес до дослідження довірчих відносин, неформальних зв'язків та інших відносин з яких і складається громадянське суспільство. Але, у більшості випадків, громадянське суспільство почали розуміти як сферу ворожу до держави, тобто, те, що протидіє органам влади.

З того часу, категорія «громадянське суспільство» зазнала чималих

змін та доповнень, узагальнюючи які можна визначити наступне розуміння цієї категорії: громадянське суспільство – це сукупність відносин, які існують у суспільстві та перебувають за межами безпосереднього впливу державних інститутів. В основі такого суспільства знаходиться приватне життя громадян, система вільних союзів та асоціацій громадян за різними інтересами, які гарантують вільну реалізацію цих інтересів. Саме завдяки цьому громадянське суспільство є показником політичної свободи держави та громадян. Тому в тоталітарних та авторитарних державах громадянське суспільство залишається слабшим в порівнянні з державними інституціями.

Однак, доречно зауважити, що категорія «громадянське суспільство» як науково-політична категорія до цього часу не отримала чіткого і однозначного трактування. Перш за все, відсутня єдність у розумінні самого феномена громадянського суспільства, воно, зазвичай, зводиться до конкретних соціально-політичних інститутів, найчастіше до неурядових (далі – НУО), або недержавних (НДО) організацій. У результаті нав'язування та формування такого вузького сталого сприйняття, величезний соціальний потенціал громадянського суспільства залишається незатребуваним. У переважній більшості проаналізованих нами досліджень, у тому числі й дисертаційних, громадянське суспільство розуміється лише як сукупність неурядових чи недержавних організацій. Це можна пояснити тим, що досліджувати законодавчо визначений об'єкт, тобто інститути громадянського суспільства значно простіше, адже є чітко окреслені правила діяльності та взаємодії.

Сучасні дослідники та науковці стверджують, що в сучасному демократичному світі суспільство складається з громадян, що є носіями певних прав і свобод й саме тому, вже за своєю сутністю є громадянським. І саме тому, на їхню думку, не є доцільним в його рамках виділяти ще якесь особливе громадянське суспільство.

Попри це, категорія «громадянське суспільство» в тій чи іншій формі

почала зароджуватися ще в часи античності, витoki якої йдуть від ідеї поліса у Арістотеля (*koīnoia politike* – громадянське суспільство); *societas civilis* у Ціцерона – громадянське суспільство і держава ототожнюються: бути громадянином держави означає бути членом громадянського суспільства, поводитися відповідно до його законів.

Події в сучасності детермінували пошук нових правових засад відносин особи, суспільства і держави відповідно до цінностей розвитку правової держави та громадянського суспільства [39].

Визнаний науковець в галузі місцевого самоврядування П.В. Ворона доводить: «Найпотужнішою антиглобалістською силою є громадянське суспільство – в Україні, у кожній країні світу. На сучасному етапі розвитку людства саме воно є носієм і механізмом вираження свободи та індивідуальності людини, що забезпечує збереження одвічних вселюдських цінностей, реалізацію творчих особистісних потенцій, обумовлює збереження та розвиток культурних, ментальних, релігійних та інших індивідуальних та групових особливостей, у т.ч. етнічних та історичних рис розвитку країн» [41].

В.В. Голубь відмічає, що у більшості країн Європи, Азії, Латинської Америки в кінці ХХ ст., відбувалися процеси, які наразі започатковуються в Україні, тобто «активізувалася увага до пошуку шляхів виходу з кризи управління, оскільки критичної маси сягнув вплив негативних факторів, які перешкоджають ефективно діяти системі державного управління, передусім це низька ефективність апарату політико-адміністративного управління, порушення системних взаємозв'язків суспільної взаємодії, відсутність довіри з боку громадян до владних інститутів, корумпованість чиновників, зниження професіоналізму осіб, на яких покладено функції управління на всіх рівнях влади та їх неспроможність до інноваційної й антикризової діяльності» [41].

Громадянське суспільство виконує також функцію соціального

контролю по відношенню до своїх членів. Воно незалежно від держави, має в своєму розпорядженні засоби та санкції, за допомогою яких може змусити дотримуватися індивідів суспільних норм, забезпечити соціалізацію та виховання громадян [38]. Важливою характеристикою громадянського суспільства є досягнення високого рівня самоорганізації і саморегуляції суспільства. Громадянське суспільство – це заснована на самоорганізації система соціально-економічних і політичних відносин, що функціонують у правовому режимі соціальної справедливості, свободи, задоволення матеріальних і духовних потреб людини як найвищої цінності громадянського суспільства.

При всій важливості громадянського суспільства у Конституції України цей термін не використовується, а в законодавстві, що регулює антикорупційну діяльність застосовують термін «громадськість».

Великий тлумачний словник сучасної української мови трактує «громадськість» як «передову частину, передові кола суспільства» [40]. Юридична енциклопедія «громадськість» подає як соціально активну частину суспільства, яка бере участь у суспільно-політичному житті країни, причому на добровільних засадах. Для громадськості характерні наступні ознаки: потреба у спілкуванні, орієнтація на колективну діяльність, пріоритет громадських інтересів над індивідуальними, активне вираження своєї суспільної позиції.

Подекуди вчені розглядають громадськість як сукупність індивідів, які захищають суспільні інтереси та цінності в публічній сфері. Так, Джон Д'юї вважав, що для основ демократії важливі дві речі: школи і громадянське суспільство, що мають формувати активну громадськість із сформованою громадською думкою [58]. «Відповідальність за свій вибір, поведінку, вчинки, – писав Джон Д'юї, – це суть справжньої демократії. Якщо кожний громадянин не усвідомить і не визнає свою участь і відповідальність у створенні демократії своїм чистим розумом, то населення

цивілізованої країни може перетворитися в «сіру масу», а, як відомо, нерозумними людьми легко можна керувати і маніпулювати» [58]. Він вважав, що громадськість – це активне соціальне утворення, представлене окремими людьми, соціальними інститутами або організаціями, яке у відповідний момент об'єднує усіх тих, хто стикається зі спільною проблемою і може разом шукати шляхи її розв'язання.

Науковець Московець В. у своїх дослідженнях доповнює це визначення та характеризує громадськість як соціально активну організовану сукупність людей чи частину суспільства, яка за певних обставин так або інакше згуртувалася навколо конкретних спільних інтересів і яка на добровільних засадах бере участь у суспільно-політичному житті країни, визначає основні напрями його розвитку, користується великим впливом, повагою [43].

У свою чергу, інший дослідник М. Гирик, підкреслює, що для громадськості також характерні низка додаткових ознак. Зокрема:

- громадськість за своєю сутністю є соціально активним ядром громадянського суспільства, визначним суб'єктом національного, державного та правового творення;

- за своїм суб'єктним складом громадськість представлена громадянами, які реалізують установлене Конституцією України право брати участь в управлінні державою, обирати своїх представників до Верховної Ради України й органів місцевого самоврядування тощо. Громадськість бере участь в управлінні державою не лише індивідуально, але й колективно через інститути громадянського суспільства – громадські організації, профспілки, органи самоорганізації населення тощо;

- за формою своєї діяльності громадськість забезпечує реалізацію конституційних прав своїх представників – громадян, які реалізують свої права на участь в управлінні державою, в референдумах, в утворенні та діяльності політичних партій тощо. Реалізація цих прав має своїм наслідком

взаємодію громадянського суспільства та держави в цілому та, зокрема, у формі впливу громадськості на державне управління [43].

Аналізуючи напрацювання вітчизняних вчених за темою дослідження було опрацьовано наукові доробки І. М. Грищенко [45], що розкривають сутність моделей співробітництва громадськості з органами публічної влади [47], досліджують механізми здійснення демократичними інституціями контролю за діяльністю органів державної влади [262] розкривають сутність громадського контролю та протидії злочинності на державному та регіональному рівнях [263]. Проаналізовано також наукові праці А. П. Лелеченко, спрямовані на дослідження динаміки зміни сприйняття корупції в Україні та ролі громадськості в протидії корупції [290].

Термін «громадськість» широко використовується у нормативних актах, проте, його визначення є лише в юстованому наказі Міністерства охорони навколишнього природного середовища України, яким затверджено Положення про участь громадськості у прийнятті рішень у сфері охорони довкілля, в ньому зазначено, що «громадськість – одна або більше фізичних чи юридичних осіб, їх об'єднання, організації або групи, які діють згідно з чинним законодавством України або практикою» [171]. При цьому виокремлюють поняття «зацікавлена громадськість – це громадськість, на яку впливає реалізація рішень з питань, що справляють чи можуть справити негативний вплив на стан довкілля» [171]. Важливим є те, що в зазначеному наказі чітко визначені суб'єкти громадського обговорення (публічного слухання чи відкритого засідання). «До процедури виявлення громадської думки з метою її урахування при прийнятті органами виконавчої влади рішень з питань, що справляють чи можуть справити негативний вплив на стан довкілля допускають таких суб'єктів громадського обговорення: органи державної влади; підприємства, установи, організації незалежно від форм власності, суб'єкти підприємницької діяльності, які планують або здійснюють господарську

діяльність; засоби масової інформації; зацікавлена громадськість» [171]. Тобто, органи влади співпрацюють з громадськістю, а точніше, з «зацікавленою громадськістю». Пунктом 1.3 зазначеного юстованого наказу також визначені «основні принципи участі громадськості в прийнятті рішень: прозорість та демократизм; доступ громадськості до інформації для прийняття відповідних рішень; урахування громадської думки при прийнятті остаточного рішення; сприяння участі громадськості у прийнятті рішень» [171].

В п. 9 ст. 1 Закону України «Про культуру» дано визначення поняття «культурно-мистецька громадськість». До неї відносять «митців і працівників закладів культури, інших працівників, об'єднаних у професійні творчі спілки, національно-культурні товариства» [179, ст.1]. Тобто, без винятку всіх тих, хто працює у сфері культури.

У п. 20 ст. 8 Закону України «Про військову службу правопорядку у Збройних Силах України» йдеться, що «на Службу правопорядку покладаються функції повідомляти органи державної влади та органи місцевого самоврядування, ... громадськість». І в цьому законі також йдеться про громадськість, тобто, не лише про представників громадських організацій, а й про окремих фізичних осіб з якими співпрацює Служба правопорядку.

Про громадськість згадано також в «Національній стратегії сприяння розвитку громадянського суспільства в Україні на 2021-2026 роки» [116]. Доцільно більш ґрунтовно проаналізувати саме цей документ, оскільки він є визначальним для забезпечення участі громадськості у відстоюванні своїх прав та інтересів.

Національна стратегія сприяння розвитку громадянського суспільства в Україні на 2021-2026 роки [116] визначає громадянське суспільство «як сферу суспільної діяльності громадян, які об'єднуються для захисту своїх прав та інтересів шляхом участі у прийнятті спільних рішень разом з

органами публічної влади, політичними інститутами, бізнесом» [116]. При цьому метою реалізації цієї стратегії «є створення сприятливих умов для розвитку громадської ініціативи та самоорганізації, формування та діяльності інститутів громадянського суспільства, налагодження взаємодії між громадянами, згаданими інститутами та органами державної влади, органами місцевого самоврядування, у тому числі для реалізації та захисту прав і свобод людини та громадянина, задоволення суспільних інтересів, забезпечення громадської участі у прийнятті та реалізації владних рішень» [116]. Із зазначеної мети можемо зробити висновок, що в Національній стратегії сприяння розвитку громадянського суспільства в Україні на 2021-2026 роки закладено деякі протиріччя, що потребують виправлення. По-перше, громадянське суспільство розділено на складові елементи: окремих громадян (фізичних осіб) та інститути громадянського суспільства (громадські організації, громадські спілки, благодійні організації, релігійні організації, творчі спілки, професійні спілки та їх об'єднання, органи самоорганізації населення) між якими необхідно «налагоджувати взаємодію». По-друге, лише з інститутами громадянського суспільства передбачена взаємодія органів публічної влади, а це суперечить законодавству України, оскільки ми вже провели аналіз законодавства і там чітко йдеться про участь громадськості, а не про інститути громадянського суспільства. По-третє, в Стратегії прописано, що «розвиток громадянського суспільства тісно пов'язаний з можливістю громадян впливати на прийняття державних рішень, а також реалізовувати право на участь у місцевому самоврядуванні» і тут же зазначено, що «ознакою сталості громадянського суспільства є функціонування інститутів громадянського суспільства, через які громадяни та суспільні групи забезпечують самоорганізацію, представництво, реалізацію і захист прав та інтересів». Громадяни і без посередництва інститутів громадянського суспільства мають право на реалізацію і захист своїх прав і інтересів, відповідно до ст. 5, 21, 22, 23, 24,

34 Конституції України. Зокрема, ст. 24 Основного Закону визначено: «кожному гарантується право на свободу думки і слова, на вільне вираження своїх поглядів і переконань. Кожен має право вільно збирати, зберігати, використовувати і поширювати інформацію усно, письмово або в інший спосіб – на свій вибір». По-четверте, у розділі «V. Стратегічні напрямки» вже вказано, що «існує потреба активізації діяльності державних та недержавних суб'єктів, спрямованої на підвищення рівня та якості залучення громадськості до ухвалення та реалізації рішень з урахуванням можливостей та потреб різних груп», тобто вже йдеться про громадськість, а не про інститути громадянського суспільства, оскільки «незважаючи на високий рівень суспільної підтримки інститутів громадянського суспільства, більшість громадян не залучені до їх діяльності» [116].

Тож, з огляду на тему дослідження та в умовах відсутності законодавчого тлумачення поняття «громадськість» у профільному Законі України «Про запобігання корупції», вочевидь, доцільним є використання саме законодавчого визначення, наведеного в наказі Міністерства охорони навколишнього природного середовища України, оскільки ст. 21 Закону України «Про запобігання корупції» дотримується саме цього визначення і затверджує участь громадськості у заходах щодо запобігання корупції таким формулюванням: «громадські об'єднання, їх члени або уповноважені представники, а також окремі громадяни» [158, ст.21] мають право провадити діяльність щодо запобігання корупції.

Якщо звернутися до Конвенції Організації Об'єднаних Націй проти корупції, ратифікованої Верховною Радою України у 2006 році, то ст. 5 передбачено, що держава-учасниця має проводити ефективну скоординовану політику протидії корупції, яка «сприяє участі суспільства і яка відображає принципи правопорядку, належного управління державними справами й державним майном, чесності й непідкупності, прозорості й відповідальності» [88, ст.5], тобто також мова йде про участь всього

суспільства, а не окремих представників, як то інститути громадянського суспільства.

Як ми бачимо, вітчизняне законодавство та науковці в цілому сходяться у визначенні тлумачення «громадськості», як певного прошарку соціально активного населення, яке на добровільних засадах бере участь у вирішенні тих чи інших проблем у житті держави. Але конкретні риси та складові громадськості доволі розмиті та не визначені. Це, передусім, загрожує тим, що дана категорія не може в повному обсязі застосовуватись у нормативно-правовій та законодавчій сфері. Крім того, вважаємо за необхідне звернути увагу, що всі визначення громадськості стосуються її діяльності в публічній сфері, але це суперечить Конвенції ООН проти корупції, оскільки протидія корупції важлива як у публічній сфері, так і у приватній. Можливо саме в цьому і закладено причину не надто ефективної протидії корупції в Україні?

Підводячи підсумки дослідження громадськості, що ґрунтуються на аналізі наукових праць та нормативно-правовій базі, що регулюють питання діяльності громадськості та її місця в управлінні різними сферами діяльності в державі, а також спираючись на проведене нами дослідження щодо змістовного навантаження поняття «громадянське суспільство» можемо зробити висновок, що:

- громадянське суспільство створює державу і є сферою суспільної діяльності громадян;
- держава є частиною громадянського суспільства – інститутом здійснення публічної влади й механізмом забезпечення безпеки, правового захисту прав і свобод громадян;
- громадянське суспільство виконує такі функції: контроль публічної влади зі сторони інститутів громадянського суспільства та окремих громадян; участь громадян у нормотворчій діяльності; підтримка чи протидія публічній владі у визначенні вектору розвитку держави, її

галузей та сфер життєдіяльності; підтримка чи протидія політичної влади тощо;

– громадянське суспільство складається з населення країни, яке:

а) є активним прошарком суспільства – громадськістю. Громадськість має дві форми представлення: індивідуальну та колективну. Індивідуальна форма представлена окремими громадянами, які мають активну життєву позицію щодо відстоювання свого конституційного права брати участь в управлінні державою (наприклад, для даного дослідження представниками такого виду громадськості є викривачі). Колективна форма громадськості – це об'єднання в розгалужену систему незалежних від держави інституцій, об'єднань та організацій, створених самими громадянами для виявлення й здійснення різних громадських ініціатив, задоволення своїх суспільних потреб та обстоювання колективних інтересів (громадські організації, громадські спілки, благодійні організації, релігійні організації, творчі спілки, професійні спілки та їх об'єднання, органи самоорганізації населення) – це інститути громадянського суспільства;

б) є пасивним прошарком суспільства – це населення, яке демонструє покірне, бездіяльне ставлення до оточуючої дійсності. За багатьма соціологічними дослідженнями, саме пасивний прошарок суспільства становить більшість населення сучасної України. Це пов'язано з тим, що воєнні дії на території України змусили молодих людей з дітьми або виїхати за кордон, або стати до оборони України на фронті. І в першому, і в другому випадку це вплинуло на уклад життя, що повністю змінився, а значить і на громадянську активність цих людей. Люди похилого віку, світогляд яких і громадянська позиція формувалися за радянських часів, звикли до патерналізму й демонструють, у більшість випадків, відчуженість та пасивність й більшу турботу про особисте ніж про суспільне.

Грунтуючись на результатах проведеного дослідження терміну «громадськість» запропоновано авторське визначення цього поняття:

«громадськість» – це соціально активна частина громадянського суспільства, представлена однією (наприклад викривач) або декількома фізичними чи юридичними особами, їх об'єднаннями, організаціями або групами, які реалізують індивідуально чи колективно – через інститути громадянського суспільства конституційне право брати активну участь у процесі підготовки та прийнятті управлінських рішень органами публічної влади, здійснювати контроль за їх імплементацією задля розвитку демократії та громадянського суспільства, керуючись при цьому пріоритетом громадських інтересів над індивідуальними.

З проведеного дослідження можемо зробити висновки, що громадянське суспільство – це сфера суспільної діяльності всіх людей, які населяють країну, тому що незалежно від професійної діяльності, кожен мешканець держави має права та інтереси, які може відстоювати через законодавчо закріплені норми, шляхом участі громадськості в управлінні. Тобто, громадянське суспільство є цілісним механізмом, у якому є різні складові, що знаходяться у постійному динамічному процесі взаємодії, зокрема, це інститут держави, громадськість, представлена як окремими громадянами, так і колективними утвореннями – інститутами громадянського суспільства; пасивна частина населення, яка не бере активної участі в суспільній діяльності.

1.2. Понятійне поле співробітництва органів публічної влади з громадськістю у сфері протидії корупції

Як зазначалося вище, саме термін «громадськість» застосовується в нормативно-правових актах, що регулюють процеси протидії корупції. Яким же чином забезпечується співробітництво з громадськістю у цій сфері?

Перш ніж перейти до розгляду співробітництва у сфері протидії

корупції, доцільно з'ясувати тлумачення терміну «співробітництво».

Основоположник дослідження міжособистісних відносин в організації Елтон Мейо довів, що співробітництво виступає універсальним, основним типом відносин як на рівні організації, так і суспільства загалом. Формула його позитивіської (гуманістичної) теорії [286] суспільства має в основі людиноцентризм, спрямований на увагу до людини в колективі, створення психологічного клімату, що впливає на результативність роботи, поцінювання людини, підтримка та вміння почути її думку. Мірилом розвитку суспільства Елтон Мейо вважав рівень розвитку соціальних зв'язків і відносин, зростання співробітництва у стосунках між людьми. Він доводив, що ігнорування емоційних та соціальних аспектів призводить до невдоволення серед співробітників, тому необхідно забезпечувати мотивацію людей та налагоджувати співробітництво.

Словник української мови тлумачить співробітництво як спільну діяльність, в результаті якої всі сторони отримують ту чи іншу вигоду. Закон України «Про співробітництво територіальних громад» вказує, що «пропозиція щодо ініціювання співробітництва повинна містити обґрунтування доцільності співробітництва, інформацію про сферу його здійснення, форму та очікувані результати, а також інші необхідні для організації співробітництва умови» [191, ст.5]. Співробітництво ґрунтується на принципах: добровільності; законності; прозорості та відкритості; взаємної вигоди; рівноправності учасників; взаємної відповідальності суб'єктів співробітництва за його результати [191, ст.2].

Співробітництво – це складний процес якому необхідно вчитися, оскільки, для того, щоб співробітництво було ефективним і взаємовигідним всі сторони співробітництва мають пройти певні етапи злагодження дій. На рис. 1.2 наведено етапи злагодження дій для формування навичок співробітництва.

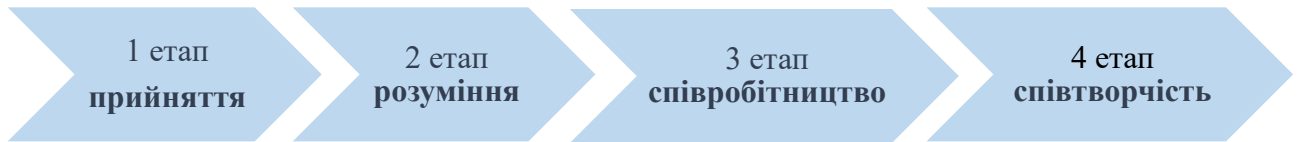

Рис. 1.2. Етапи злагодження дій для формування навичок співробітництва

Джерело: сформовано автором на основі [268]

Для дослідження процесу співробітництва громадськості з органами публічної влади, скористаємося напрацюваннями американського дослідника Роберта Бейлза щодо вивчення послідовних фаз групової спільної діяльності та адаптуємо ці напрацювання для дослідження співробітництва у сфері протидії корупції. Групова спільна діяльність має дві головні категорії:

- зону постановки і розв’язання проблеми (*це власне дії щодо протидії корупції*);
- зону емоцій (*позитивних і негативних як характеристика ставлення індивіда до самої антикорупційної діяльності та співробітництва*).

Діяльність під час розв’язання визначеного завдання є послідовним переходом від однієї категорії до іншої.

Як бачимо з рис. 1.3 у процесі співробітництва люди обмінюються не лише інформацією, а й різними діями. Ці дії забезпечують планування спільної діяльності, її координацію та розподіл функцій. За їхньою допомогою здійснюється взаємне стимулювання, взаємний контроль та взаємодопомога у процесі розв’язання спільного завдання щодо протидії корупції. Це передбачає, що кожен з учасників співробітництва зробить свій внесок у розв’язання проблеми, що забезпечить більшу ефективність порівняно із сумою індивідуальних дій. Тобто, якщо громадськість буде

працювати окремо над протидією корупції, а органи публічної влади окремо, то вони не досягнуть того результату, який би могли отримати об'єднавши зусилля.

Рис. 1.3. Фази послідовної спільної діяльності

Джерело: сформовано автором

Як органи публічної влади так і громадськість представляє окремо взята людина. Кожна людина, яка представляє ту чи іншу сторону в процесі розв'язання/обговорення проблемного питання, взаємодіючи з іншими людьми, одночасно вступає у певні конкретні зв'язки та відносини з ними, з різними соціальними групами, суспільством загалом. Тому в структурі інтерактивного спілкування виокремлюють два блоки:

- внутрішній (змістовний) – це сукупність відносин особистості з соціальним середовищем, які можна розглядати у вузькому (міжособистісному) та широкому (соціальному) контексті;
- зовнішній (формальний).

Розглядаючи людину як представника громадськості маємо

враховувати, що особистість є суб'єктом численних і різноманітних відносин. У суспільних відносинах відображаються найсуттєвіші зв'язки між різними сферами життєдіяльності людей, які виконують у суспільстві певні функції (наприклад, протидію корупції). Саме виконання функцій формує діяльність людини, функції впливають на поведінку і формують суспільну поведінку. Відбиваючись у її внутрішньому світі, вони набувають суб'єктивного, особистісного забарвлення, індивідуального відображення і форми прояву, стають фактом свідомості людини як міжособистісні відносини, як конкретний результат її взаємодії з суспільством.

Суспільні відносини сформовані в особистісні та соціально-психологічні форми проявляються у поведінці людини, її мотивах, почуттях, настроях, оцінках. Тому для розуміння причин високої толерантності до корупції в Україні важливо зрозуміти ці глибинні внутрішні причини такої поведінки людей, їх мотиви підтримувати хабарництво та терпіти прояви корупції.

Варто розуміти, що усе, що відбувається в межах міжособистісних відносин, змістовно зумовлено певним типом суспільних відносин, задане метою спільної діяльності людей. Ось чому так важливо чітко окреслити мету антикорупційної діяльності й довести її до кожного члена суспільства. Самі міжособистісні відносини формуються не десь поза суспільними відносинами, а всередині них, як конкретна персоніфікація знеособлених соціальних зв'язків. Залежність міжособистісних відносин від суспільних відносин є доведеною і для цілей цього дослідження є важливим, що в суспільних відносинах індивідуально-психологічні особливості конкретних людей, які вступають у спілкування між собою, важливіші в першу чергу для виконання офіційних функцій, а вже потім – для встановлення міжособистісних стосунків. Тобто, якщо представник громадськості, який займається антикорупційною діяльністю буде відстоювати свою точку зору на засіданні робочої групи в органах публічної влади, то в першу чергу він

буде відстоювати право і використовувати можливість для донесення своєї думки щодо удосконалення антикорупційної діяльності, і лише потім думати про встановлення міжособистісних стосунків, оскільки, якщо його виступ не буде цікавим для присутніх на засіданні робочої групи, то ніхто і не виявить бажання встановлювати з ним міжособистісні стосунки.

Тож змістом співробітництва між людьми, зокрема і в царині протидії корупції, є певна специфічна для соціальної структури суспільства сукупність економічних, правових та інших відносин. Тобто, якщо законодавство через певні правові колізії дозволяє економіці країни вести через певні бізнесові кола тіньову економіку, а населення, відповідно, має низьку купівельну спроможність і низьку довіру до влади, то без викорінення сукупності причин такої ситуації вести розмову про ефективну антикорупційну діяльність не доводиться.

Реалізація діяльності з протидії корупції вимагає певних засобів і форм виразу. Вони можуть мати як раціональний, так і емоційний характер, виявлятися в конкретних способах соціально-психологічного та міжособистісного спілкування. Обидва різновиди відносин – і соціальні, і міжособистісні реалізуються саме через спілкування (пряме чи опосередковане), в діяльності людей та соціальних груп, але кожний з них виявляється у специфічних формах спілкування.

На рис. 1.4 зображено специфіку соціальних і міжособистісних відносин, важливих для розуміння формування суспільного сприйняття корупції в Україні та протидії їй.

Завжди варто пам'ятати, що який би суб'єкт протидії корупції не представляла людина, чи то органи публічної влади, антикорупційні органи чи громадськість, людина завжди буде проявляти свої індивідуальні риси, показувати внутрішні чесноти та вади через дію, тому, так важливо, щоб протидією корупції займалися люди з моральними устоями.

Поєднуючи інформацію, що містять рисунки 1.3 та 1.4 можемо дійти

висновку, що на результат прийняття рішення, зокрема рішення щодо протидії корупції будуть впливати: вислови кожного з учасників засідання щодо предмету обговорення; їх інтонація та міміка; манера звернення до учасників засідання; взаємозв'язок висловлювань учасників з їх попередніми виступами.

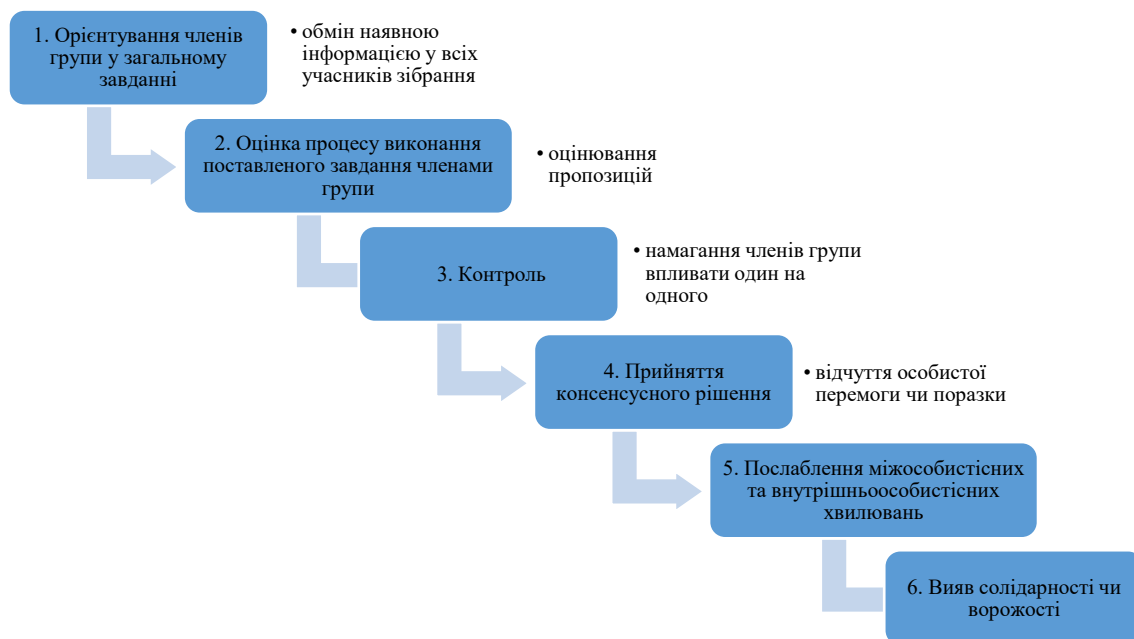

Рис. 1.4. Послідовність фаз співробітництва членів групи під час прийняття управлінських рішень

Джерело: сформовано автором

Перехід між різними фазами має бути поступовим та обов'язково здійснюватися після прийняття рішення у попередній фазі.

Співробітництво розпочинається зі спілкування щодо усвідомлення потреби, зацікавленості у спільній діяльності. Тож, дійсною формулою співробітництва є «суб'єкт – об'єкт – суб'єктна діяльність». Спільний предмет діяльності, як-то протидія корупції, сприяє залученню людей до спілкування із собі подібними. Разом з тим, представники громадськості

знаходять предмет своєї діяльності лише серед інших людей, тобто, через співробітництво задовольняючи свої потреби у предметному обговоренні питань протидії корупції з метою досягнення суспільної та особистісної мети – мінімізувати вплив корупції на суспільне та власне життя. Таким чином виконуються основні умови співробітництва – спільна діяльність, у результаті якої всі сторони отримують вигоду.

Професор Мерілендського університету, автор теорії громадськості Джеймс Е. Груніг запропонував враховувати такі елементи ситуативної поведінки, які завдяки комунікації людей між собою перетворюють латентну (приховану) громадськість в активну.

На нашу думку, доцільно застосовувати ці фактори для організації співробітництва між громадськістю та органами публічної влади:

- *Усвідомлення проблеми.* Цей фактор показує, якою мірою люди відчують зміни в ситуації, усвідомлюючи потребу в інформації. Наприклад, зараз у всіх засобах масової інформації українці щоденно бачать інформацію про викриття різних корупційних оборудок, зокрема в оборонній галузі – це дуже чутлива тема в період значного загострення ситуації на лінії фронту, тому практично кожен українець усвідомлює проблему корупції та важливість антикорупційних заходів.

- *Усвідомлення обмежень* – свідчить, якою мірою люди відчують себе пригніченими впливом зовнішніх факторів і шукають шляхи виходу з конкретної сформованої проблемної ситуації. Наприклад, громадськість все активніше як через викривачів, так і через представників організацій громадянського суспільства намагається оприлюднити виявлені факти хабарництва та інших проявів корупції, навіть не звертаючись до органів правопорядку, тобто громадськість шукає методи протидії корупції, які вважає найбільш ефективними у тому чи іншому випадку.

- *Рівень включеності.* Цей елемент демонструє рівень відчуття людини щодо включеності її у вирішення конкретної проблеми та як особа

відчуває вплив невирішеної проблеми на собі. Інакше кажучи, чим більше вони зв'язують себе із ситуацією, тим активніше будуть спілкуватися, відшукуючи нову інформацію із цього приводу [264]. Як приклад, можемо розглянути ситуацію з постачанням у ЗСУ бракованих кулеметів, яка сталася тому, що у 2022 році деякі посадовці Міністерства оборони та керівники державного підприємства провели обгородку, за якої замість якісної зброї у війська потрапили дешеві аналоги, непридатні для використання за призначенням. Ця подія відразу сколихнула суспільство, оскільки військовослужбовці на полі бою зреагували на цю ситуацію найвищим рівнем включеності та зацікавленості в покаранні тих корупціонерів, які зумисно підставили життя та здоров'я воїнів під загрозу. Звичайно, рідні, близькі люди військовослужбовців та активна громадськість всіма наявними засобами спонукала органи публічної влади та систему антикорупційних органів розслідувати даний злочин, в результаті винні були покарані. Цей приклад – свідчення результативності спільних дій громадськості у сфері протидії корупції, який показує важливість рівня включеності у проблемну ситуацію.

Наступним важливим аспектом співпраці з громадськістю є дослідження людини як представника громадськості, а громадськість, як ми вже з'ясували, може мати індивідуальну чи колективну форму. Насамперед, як і всяка людина, громадськість, безумовно, належить до групи споживачів публічних послуг, які надаються органами державної виконавчої влади та органами місцевого самоврядування. До таких послуг за різними сферами їхнього здійснення належать послуги спрямовані на: захист: життя, власності, довкілля, інтелектуальної власності тощо; соціальний захист: дітей, літніх людей та людей з особливими потребами, безробітних; реєстрація, ліцензування: зміна громадського стану, стану суб'єктів і об'єктів; утворення громад, організацій; певних видів діяльності; повсякденна діяльність: охорона здоров'я; аграрні питання; комунікація:

пошта, телекомунікації, Інтернет, транспорт, засоби масової інформації; духовне та культурне самовираження: відпочинок, культурно-масові заходи, фізична культура і спорт тощо [216, с. 18-19]. Кожна із цих сфер в Україні є корумпованою, тому, громадськість у тій чи іншій мірі відчуває наслідки корупції на собі через усвідомлення проблеми корупції, усвідомлення обмежень з отримання тієї чи іншої послуги через різні корупційні правопорушення та формуючи персонально для себе свій особистий рівень включеності в проблему при отриманні публічних послуг.

Кожна людина одночасно може належити до різноманітних груп громадськості: як фізична особа може бути представником громадськості (індивідуальна форма), а також, бути представником колективних форм громадськості, наприклад, представником громадської, релігійної чи благодійної організації; представником громадської спілки, творчої чи професійної; представником органу місцевого самоврядування чи їх асоціацій та інших об'єднань та брати участь у співробітництві з органами публічної влади у сфері протидії корупції.

Закон України «Про запобігання корупції» затверджує право громадськості «брати участь у заходах щодо запобігання корупції шляхом:

- повідомлення про виявлені факти вчинення корупційних або пов'язаних з корупцією правопорушень;
- запитів і отримання від органів публічної влади інформації про діяльність щодо запобігання корупції;
- проведення громадської антикорупційної експертизи нормативно-правових актів та їх проєктів;
- проведення, замовлення проведення досліджень, зокрема наукових, соціологічних тощо, з питань запобігання корупції;
- замовлення проведення громадської антикорупційної експертизи нормативно-правових актів та проєктів нормативно-правових актів;

- подання за результатами антикорупційної експертизи пропозицій до відповідних органів;
- отримання від відповідних органів інформації про врахування поданих рекомендацій;
- внесення пропозицій суб'єктам права законодавчої ініціативи щодо удосконалення антикорупційного законодавства;
- участі у парламентських слуханнях та інших заходах з питань запобігання корупції;
- проведення заходів з інформування населення з питань запобігання корупції;
- здійснення громадського контролю за виконанням законів у сфері запобігання корупції з використанням різних форм контролю;
- здійснення інших не заборонених законом заходів щодо запобігання корупції» [158, ст.21].

Таблиця 2

Нормативно затверджені форми співробітництва громадськості з
органами публічної влади в сфері протидії корупції

№	Назва закону, стаття	Форма співробітництва	Зміст співробітництва (громадськість має право)
1	Закон України «Про запобігання корупції» ст.21	Громадські об'єднання, їх члени або уповноважені представники, а також окремі громадяни в діяльності щодо запобігання корупції мають право:	
		повідомлення	«повідомляти про виявлені факти вчинення корупційних або пов'язаних з корупцією правопорушень, реальний, потенційний конфлікт інтересів спеціально уповноваженим суб'єктам у сфері протидії корупції, Національному агентству, керівництву чи іншим представникам органу, підприємства, установи чи організації, в яких були вчинені ці правопорушення або у працівників яких наявний конфлікт інтересів, а також громадськості»
		запит на отримання інформації	«запитувати та одержувати від державних органів, органів місцевого самоврядування в порядку, передбаченому Законом України «Про доступ до публічної інформації», інформацію про діяльність щодо запобігання корупції»
		проводити	«проводити, замовляти проведення громадської антикорупційної експертизи нормативно-правових актів та проектів нормативно-правових актів, подавати за результатами експертизи пропозиції до відповідних органів, отримувати від відповідних органів інформацію про врахування поданих пропозицій»
		замовляти	
		подавати	
		отримувати	
		брати участь	«брати участь у парламентських слуханнях та інших заходах з

			питань запобігання корупції»
		внесення пропозицій	«вносити пропозиції суб'єктам права законодавчої ініціативи щодо вдосконалення законодавчого регулювання відносин, що виникають у сфері запобігання корупції»
		проводити чи замовляти проведення досліджень	«проводити, замовляти проведення досліджень, у тому числі наукових, соціологічних тощо, з питань запобігання корупції»
		проводити заходи з інформування населення	«проводити заходи щодо інформування населення з питань запобігання корупції»
		здійснювати громадський контроль	«здійснювати громадський контроль за виконанням законів у сфері запобігання корупції з використанням при цьому таких форм контролю, які не суперечать законодавству»
2	ЗУ «Про запобігання корупції» ст.53 ⁶	1. Право викривача на отримання інформації	
		право викривача на отримання інформації	«Викривач має право отримувати інформацію про стан та результати розгляду, перевірки та/або розслідування у зв'язку із здійсненим ним повідомленням про можливі факти корупційних або пов'язаних з корупцією правопорушень, інших порушень антикорупційного законодавства»
3	ЗУ «Про запобігання корупції» ст.53 ⁷	Винагорода викривачу	
		право на винагороду	«Право на винагороду має викривач, який повідомив про корупційний злочин, грошовий розмір предмета якого або завдані державі збитки від якого у п'ять тисяч і більше разів перевищують розмір прожиткового мінімуму для працездатних осіб, установленого законом на час вчинення злочину»
		право на захист	«Викривач звільняється від цивільно-правової відповідальності за майнову та/або моральну шкоду, завдану внаслідок здійснення повідомлення про можливі факти корупційних або пов'язаних з корупцією правопорушень, крім випадку здійснення завідомо неправдивого повідомлення. У разі неумисного повідомлення викривачем недостовірної інформації вона підлягає спростуванню»
4	Закон України «Про запобігання корупції» ст.53 ⁹	1. До повноважень уповноважених підрозділів (уповноважених осіб) з питань запобігання та виявлення корупції у сфері захисту викривачів належать:	
		організація роботи каналів надходження інформації	«Організація роботи внутрішніх каналів повідомлення про можливі факти корупційних або пов'язаних з корупцією правопорушень, інших порушень профільного закону, отримання та організація розгляду повідомленої через такі канали інформації»
		співпраця з викривачами	«Співпраця з викривачами, забезпечення дотримання їхніх прав та гарантій захисту»
		надання методичної та консультаційної допомоги	«Надання працівникам відповідного органу чи юридичної особи або особам, які проходять у них службу чи навчання, чи виконують певну роботу, методичної допомоги та консультацій щодо повідомлення про можливі факти корупційних або пов'язаних з корупцією правопорушень, інших порушень профільного закону та захисту викривачів, проведення внутрішніх навчань з цих питань»

Джерело: систематизовано автором на основі [158]

У табл. 2 узагальнено форми співробітництва, за допомогою яких громадськість взаємодіє з органами публічної влади. Звернімо увагу, що співробітництво органів публічної влади з громадськістю у сфері протидії корупції – це «процес забезпечення ефективних комунікацій між суб'єктами взаємодії з метою встановлення дієвого громадського контролю за наявними у країні ресурсами (*рухоме і нерухоме майно, кошти державного бюджету, інші кошти, що є об'єктом права державної власності, земля та інші природні ресурси, що є об'єктами права власності Українського народу, бюджети фондів загальнообов'язкового державного соціального страхування, щодо яких здійснюється державний нагляд або якими управляють чи розпоряджаються органи влади*)» [154] та їх використанням. У Законі України «Про запобігання корупції» законодавчо затверджені не лише форми співробітництва, але й винагорода за співробітництво та захист прав людей, які співпрацюють з органами влади в сфері протидії корупції.

Для налагодження ефективного співробітництва в межах законодавчо визначених форм, необхідно знати та вміти застосовувати інструменти злагодження дій та фази послідовної спільної діяльності.

У результаті багатоаспектного аналізу забезпечення процесу співробітництва можемо констатувати, що нами виокремлено та узагальнено чотири компоненти структури співробітництва, узгоджених з фазами групової спільної діяльності у сфері протидії корупції, серед яких виокремлено такі рівні:

- когнітивно-інформаційний – пов'язаний з процесом сприйняття корупції та формуванням реакції на отриману інформацію, а також подальшою передачею інформації за належністю (*рівень сприйняття, заснований на внутрішньому сприйнятті людиною зовнішніх дій, пов'язаних з корупцією та формування зон постановки і розв'язання проблеми*);

- емпатійно-афектний – пов'язаний з процесом емоційного сприйняття суб'єктами співробітництва отриманої інформації і їх реакції на

емоційний стан один одного (*рівень сприйняття, заснований на формуванні зони позитивних чи негативних емоцій до отриманої інформації та інших суб'єктів співробітництва*);

- поведінково-регуляторний – пов'язаний з особливостями поведінки суб'єктів взаємодії, формує взаємну регуляцію поведінки та спільних дій і напряду залежить від сформованого емпатійно-афектного сприйняття учасників процесу співробітництва;

- соціально-перцептивний – пов'язаний із процесами сприйняття, розуміння і пізнання суб'єктами співробітництва один одного в процесі спілкування як в зоні постановки проблеми протидії корупції, так і в зоні розв'язання проблем.

Тож, для організації ефективного співробітництва органів публічної влади з громадськістю необхідно крім законодавчого врегулювання питань співробітництва приділяти увагу формуванням навичок ефективного співробітництва, заснованих на знаннях психології управління, знаннях формування ефективної комунікації та зв'язків з громадськістю.

Щодо зв'язків з громадськістю, доцільно також розглянути та реалізовувати у практичній діяльності чотири історичні моделі розвитку зв'язків із громадськістю, запропоновані Джеймсом Грунінгом, які ми рекомендуємо адаптувати для налагодження співробітництва з органами публічної влади у сфері протидії корупції:

- прес-посередницька модель – обмежена односторонньою комунікацією і спрямована на надання допомоги відповідному органу публічної влади в контролюванні тих груп громадськості, від яких залежить його робота (*це модель поведінки зацікавленої громадськості, спрямована на отримання власної вигоди*);

- модель, підпорядкована інформуванню громадськості – найбільш розповсюджена модель, що використовується державними установами, які за посередництвом спеціалізованих служб зв'язків із

громадськістю надають населенню якомога більш правдиву і точну інформацію;

- двостороння асиметрична модель – спрямована на захист інтересів органу публічної влади. В цій моделі зв'язки з громадськістю використовуються для того, щоб змусити громадськість погодитися з точкою зору чи діями органу публічної влади щодо відповідних заходів антикорупційної діяльності. У цій моделі зворотний зв'язок використовується в маніпулятивних цілях, щоб дослідити настрої громадськості та нав'язати громадськості думку про правильність і законність дій відповідної організації;

- двостороння симетрична модель – спрямована на встановлення ділових відносин зі «своєю» громадськістю, прийнятних для обох сторін. Мета цієї моделі спрямована на досягнення взаєморозуміння між керівництвом органу влади та громадськістю, що впливає на цей орган влади.

Наведені моделі зв'язків із громадськістю використовуються в Україні, проте, кожна з них розглядає громадськість як інструмент, що можна використовувати і схилити до потрібних рішень за допомогою технологій, які вже попередньо нами досліджені.

Грунтуючись на цих моделях Джеймс Грунінг та Т. Хант у рамках ситуативної теорії виокремлюють типи громадськості, які можуть стати цільовими групами для кожної з історичних моделей розвитку зв'язків із громадськістю:

- універсальна громадськість, яка однаково активно реагує на всі проблемні ситуації;

- громадськість навколо «гарячих проблем» (Hot-Issue Public), яка проявляє підвищену активність у розв'язанні конкретної актуальної проблеми, що зачіпає інтереси всього населення і широко висвітлюється у ЗМІ;

- байдужа громадськість, що проявляє апатію стосовно всіх питань;
- вузькоспрямована / профільна громадськість, яка активно реагує на конкретну проблему, що зачіпає інтереси незначної частини населення.

Така класифікація громадськості дає змогу зрозуміти та спрогнозувати чому одні групи людей активно реагують на якусь одну єдину проблему у сфері протидії корупції, інші – на безліч проблем одночасно, а це інша група – завжди залишаються апатичними до всього, що відбувається.

Є й інші класифікації громадськості, які необхідно знати для формування ефективного співробітництва, зокрема, виокремлюють:

- зовнішню (відкрити) громадськість – людей, які безпосередньо не пов'язані з роботою антикорупційних органів;
- внутрішню (закрити) громадськість – це люди, що працюють у системі антикорупційних органів (співробітники, керівники тощо).

Саме на роботу з «внутрішньою» громадськістю звертають прискіпливу увагу міжнародні організації, оскільки вважають, що настрої та цінності колективів антикорупційних органів та органів державної виконавчої влади й органів місцевого самоврядування напряду впливають на формування рівня сприйняття корупції в суспільстві, на формування масової свідомості щодо рівня корупції й громадських настроїв щодо ефективності заходів протидії корупції, тому так важливо реалізувати в колективах, які віднесені до «внутрішньої» громадськості принципи позитивістської теорії, спрямовані на соціально-економічні чинники з формування мотивації та задоволення співробітників на робочому місці.

1.3. Змістові характеристики поняття «корупція» та форм її прояву в публічному управлінні

Аналіз значної кількості дисертаційних робіт та наукових статей, що присвячені дослідженню корупції і механізмам протидії корупції вказують на те, що дотепер значна частина вчених та практиків продовжують сприймати корупцію як порушення антикорупційного законодавства, як хабарництво, яке є базовою формою корупції. Проте, корупція – це феномен, який постійно змінюється, підлаштовуючись під будь-які умови. Актуальність дослідження феномену корупції в системі публічного управління зумовлюється збільшенням різноманітності форм її прояву на всі сфери життєдіяльності суспільства. Серед нескінченної кількості глобальних проблем, від вирішення яких залежить сталий розвиток суспільства, одну з ключових займає проблема корупції, адже, як влучно зазначає А. Н. Новак «корупція як антисуспільне явище впливає на темпи розвитку економіки держави, соціальну сферу, владу та суспільство в цілому» [125, с. 2].

Явище, якому дали назву «корупція», містить широкий спектр поведінки, економічні та політичні наслідки якої суттєво різняться [234].

Дослідження корупції як явища потребує розуміння причин її виникнення, визначення сутності її складових. Це можливо за умови розгляду корупції як категорії не лише правової та юридичної, як здебільшого розглядають в Україні, а й соціально-економічної, політичної, моральної. Завдяки такому підходу вдасться пізнати це деструктивне явище, його вплив на процеси життєдіяльності, що відбуваються у суспільстві.

Корупція є складним і багатогранним явищем, яке виникає з різних причин і приймає різні форми в різних контекстах. Довгий час вважалося, що системна корупція є проблемою культурного, морального та історичного характеру, але з початку 90-х років її стали розглядати як політичну, інституційну проблему. У зв'язку з цим, розуміння корупції коливається від широкого трактування «зловживання державною владою» і «моральне

розкладання» до юридичного розуміння «акт підкупу державного службовця».

Корені цього ганебного явища сягають глибини віків й мабуть, зародилися ще тоді, коли робили підносили подарунки жрецям. Цінне піднесення коштовного подарунку сприяло тому, що прохання людини виконувалося.

У своїх новелах імператор Візантійської імперії Юстиніан I, який правив у 527-565 рр. згадує про «симфонію» між Царством Божим і «світом цим» та вказує, що «держава повинна займатися вчинками людини, а Церква – тим, що спонукає до цих вчинків, тоді держава буде процвітати, а люди будуть жити благочестиво» [81, с. 357].

Доцільно зазначити, що спочатку корупція була більше моральною проблемою. Зокрема, в книзі «Корупція. Етика і влада у Флоренції в 1600-1770 рр.» її автор Жан-Клод Ваке писав, що «у розглянутий період дискурс про корупцію був дискурсом не про державу, а про людську природу» [208, с. 48-52].

Томас Гобсс доводив, що корупція «є корінь, з якого випливає в усі часи і при всяких спокусах презирство до всіх законів» [43].

На території нинішньої України корупція має багатовікові корені, які документально зафіксовані. Так, в Іпатіївському літописі описується повстання проти «мздоїмства» в Чернігові. У Запорізькій Січі, Велика екстрадинаційна Рада у своєму присуді від 23 грудня 1764 року зазначила, що згідно з військовим уставом отаманам та старшинам забороняється на особисті потреби використовувати військову казну під страхом «смертного штрафу». А у випадку, якщо отаман куреня веде себе «не справно», або потокає злодіям, він підлягає покаранню і наступного разу не може бути обраний отаманом [208]. Наша видатна сучасниця Ліна Костенко, яка є моральним авторитетом нації пише про корупцію так: «Куди йдемо? Який лишаєм слід? Хто пам'ять змив як дощик акварельку? Все менше рук, що

вміють сіяти хліб, все більше рук, що тягнуть все у пельку» [95]. А моральні вади людей Л. Костенко висміює так: «Мабуть, ще людство дуже молоде. Бо скільки б ми не загинали пальці, – ХХ вік! – а й досі де-не-де трапляються іще неардертальці. Подивишся: і що воно таке? Не допоможе й двоопукла лінза. Здається ж, люди, все ж у них людське, але душа ще з дерева не злізла» [95]. Як бачимо, явище корупції на території України існує з давніх-давен і донині.

Дослідження корупції як деструктивного явища в органах влади триває вже протягом багатьох століть. Зрозуміло, що соціологи, фахівці з управління, економісти, юристи і просто громадяни по-різному трактують це поняття. Соціологи, наприклад, можуть стверджувати, що корупція – це відмова від очікуваних стандартів поведінки з боку представників влади заради незаконної особистої вигоди. Але через розпливчастість визначення соціологів, фахівці з публічного управління дещо доповнили визначення й розглядають корупцію як несанкціоновану, як правило, засуджувальну дію з метою отримання якої-небудь значної особистої вигоди.

Найбільш розповсюдженим і вживаним є визначення корупції наступне: «зловживання службовим становищем для отримання особистої вигоди або прибутку». Таке трактування використовується Світовим банком.

Прихильники економічного підходу розглядають корупцію як «угоду між приватним і державним сектором, у результаті якого колективні блага незаконно конвертуються у приватні винагороди». Згідно з економічним підходом корупція знижує ефективність використання державних коштів, гальмує інвестиційну діяльність та створює нерівні умови ведення бізнесу, а витрати на хабарі підвищують вартість товарів і послуг.

Згідно з дослідженнями американського політолога Джозефа Наю, корупція є «поведінкою, яка відхиляється від формальних обов'язків публічної ролі заради досягнення багатства або завоювання статусу».

Семюель Хантінгтон пов'язував корупцію з обмеженими політичними можливостями: «люди використовують багатство, щоб купити владу. І навпаки, якщо недостатньо економічних можливостей, то політична влада служить для набуття добробуту» [276, с. 255].

Інституційний підхід до дослідження корупції полягає у прояві інституційної слабкості, оскільки державні інститути часто не можуть забезпечити ефективний контроль за дотриманням законодавства, а бюрократичні процедури стають підґрунтям для корупційних зловживань. Недостатня прозорість публічного управління та адміністрування й низький рівень незалежності судової системи, низька довіра населення до діяльності правоохоронних органів створюють умови для проявів корупції.

Деякі автори у трактуванні поняття дотримуються нормативного підходу. Так, Джеремі Поуп визначає корупцію як «використання державними або іншими публічними службовцями (наприклад, депутатами) або службовцями комерційних або інших організацій (у тому числі міжнародних) свого статусу для незаконного отримання будь-яких переваг (майна, прав на нього, послуг або пільг, в тому числі немайнового характеру) або надання останнім таких переваг».

А. Хайденхаймер поділив корупцію на білу, сіру і чорну. Перша позначає практики, щодо яких у суспільній думці існує згода: дані дії не вважаються негожими. Вони, по суті, інтегровані в культуру і не сприймаються як проблема. Чорна корупція є об'єктом іншого консенсусу: дії засуджуються всіма верствами суспільства. Сірою корупцією А. Хайденхаймер назвав ті її прояви, щодо яких ніякої згоди не існує. Саме навколо сірої корупції виникають скандали [273, с. 132].

Надзвичайно корисним для дослідження корупції з різних наукових підходів є теологічний підхід, адже, як зазначалося вище, саме моральність людей, прояв їхніх чеснот та вад у підсумку формують моральну культуру суспільства, культуру, яка і визначає правила поведінки в суспільстві.

Психологічний підхід розглядає корупцію як певний поведінковий шаблон, який сформувався у свідомості громадян через традиційну суспільну поведінку, оскільки у більшості випадків корупційні практики сприймалися і сприймаються як норма – це вдячність за надану послугу.

Комплексний підхід до дослідження корупції дозволяє через системний аналіз цього феномену визначити причини корупції та, в подальшому, напрацювати шляхи протидії цьому системному явищу. В контексті комплексного підходу, цілком слушною є думка грецького науковця С. Катсіосо, який вважає, що «обсяги корупції напряду пов'язані зі здатністю громадян просувати цінності належного врядування. Натомість покладання процесу запобігання та протидії корупції лише на державний сектор є нерезультативне» [282, с. 196].

Для публічного управління в Україні важливо, щоб публічні службовці дотримувалися присяги: «Усвідомлюючи свою високу відповідальність, урочисто присягаю, що буду вірно служити Українському народові, дотримуватися Конституції та законів України, втілювати їх у життя, поважати та охороняти права, свободи і законні інтереси людини і громадянина, честь держави, з гідністю нести високе звання державного службовця та сумлінно виконувати свої обов'язки» [155, ст. 36], яку вони дають при призначенні на посаду. Це важливо тому, що зміст діяльності публічних службовців полягає у службі народу, захисті законних прав та інтересів громадян, а також протидії небезпечним формам прояву соціального зла, яке називається «корупція». Діяльність кожної гілки державної влади в Україні має свою специфіку, детерміновану характером суспільних відносин «влада – особистість», «держава – громадянин», які набувають філософського змісту в сенсі стрижневої ідеї: ступінь підлеглості особи державі має відповідати ступеню підлеглості держави моральним засадам, сформованим у суспільстві, інакше, невідповідність у цьому рівнянні призведе до деструктивних процесів у державі.

Зловживання владою є кореневим злом, оскільки знищує саму сутність публічної служби – служити народові. Сама семантика слова «зловживання» розкриває його суть – «вживання на зло», тобто використання влади для вчинення зла. «І доки існують суспільні системи, життя проявляється у двох завжди традиційних іпостасях: добра і зла, в їх гострому протиборстві» [81, с. 357]. Зло може проявлятися у впливі на духовний світ людини, що призводить до втрати розуміння нею призначення та сенсу власного життя, впливає на її характер і спотворює мотивацію поведінки та завдає шкоди не лише їй самій, але й іншим людям, суспільству і державі.

Науковець Костенко О. М. зазначає, що «за законами природного права людина, борючись проти будь-якої сваволі має спиратися на силу та мораль [96].

Деякі сучасні дослідники під корупцією розуміють «дію або бездіяльність однієї особи, що приймає рішення, в своїх корисливих інтересах чи в корисливих інтересах іншої особи, пов'язану з використанням публічних ресурсів. Особа, що приймає рішення, може представляти з себе одну фізичну особу, групу фізичних осіб, юридичну особу та ін. Публічний ресурс може виступати у вигляді бюджетних коштів, виборних посад, депутатських мандатів, грантів для громадських організацій та ін.

Українське законодавство трактує корупцію як «використання особою наданих їй службових повноважень чи пов'язаних з ними можливостей з метою одержання неправомірної вигоди або прийняття такої вигоди чи прийняття обіцянки/пропозиції такої вигоди для себе чи інших осіб або відповідно обіцянка/пропозиція чи надання неправомірної вигоди особі, або на її вимогу іншим фізичним чи юридичним особам з метою схилити цю особу до протиправного використання наданих їй службових повноважень чи пов'язаних з ними можливостей» [158, ст. 1].

Всі описані підходи до розуміння корупції є демонстрацією того, що, зважаючи на свою багатогранну природу, це системне явище може бути розглянуте в рамках різних дисциплін, будь то економіка, психологія, теологія, політологія, соціологія або юриспруденція.

У цілому, в сучасному трактуванні, прийнятому в міжнародному праві, під корупцією розуміють:

- соціальне явище, що включає етичні та правові порушення, пов'язані з використанням службовцями свого статусу з метою незаконного одержання благ і переваг, а також їх наданням;
- не передбачене законом прийняття матеріальних і нематеріальних благ публічними службовцями, а також підкуп зазначених осіб шляхом надання їм зазначених благ і переваг фізичними та юридичними особами;
- підкупність і продажність публічних службовців, які «досягли такого рівня поширеності, при якому незаконний порядок реалізації вищевказаними особами своїх службових повноважень стає панівним» [41].

Таким чином, як видно з наведених вище визначень, корупція застосовна не тільки до державних, але також до комерційних структур і громадських організацій. Це протизаконна діяльність, пов'язана з корисливим використанням публічних ресурсів в цілях особистого збагачення.

Корупція як соціальне явище, являє собою складне, багатовимірне явище, що включає всі області соціальних взаємовідносин між суспільством і державою. Крім правових, вона зачіпає цілий ряд інших проблем: психологічних, культурних, міжособистісних, що, природно, викликає труднощі у виробленні її загального поняття та характерних ознак, розробці яких-небудь конкретних заходів боротьби з нею. У цілому, з точки зору соціології, корупція розглядається як соціальний феномен, один із видів соціальних відносин з позицій загальносистемних принципів функціонування суспільства. Корупція являє собою дисфункції соціальної

системи, збій нормативної системи суспільства. Корупція в самому загальному вигляді як соціально-економічна категорія виражає відносини, що складаються між посадовими особами та окремими членами суспільства з приводу використання можливостей займаної посади з метою одержання особистої вигоди на шкоду інтересам третьої сторони (суспільства, держави, особи тощо).

Для приведення вітчизняного антикорупційного законодавства до стандартів Кримінальної конвенції про боротьбу з корупцією [151] було внесено відповідні зміни, згідно з якими всі корупційні правопорушення, пов'язані з отриманням неправомірної вигоди, належать до злочинів. Крім того, термін «хабар» замінений поняттям «неправомірна вигода».

Корупція у сфері публічного управління має місце тому, що існує можливість у публічного службовця розпоряджатися державними ресурсами і приймати рішення не в інтересах держави і суспільства, а виходячи зі своїх особистих корисливих мотивів.

Залежно від ієрархічного становища публічних службовців корупція може поділятися на верхівкову і низову. Перша охоплює політиків, вище та середнє чиновництво і пов'язана з прийняттям рішень, що мають високу ціну (прийняття законів, держзамовлення, зміна форм власності тощо). Друга поширена на середньому і нижчому рівнях і пов'язана з постійною, рутинною взаємодією чиновників і громадян (штрафи, реєстрації і т. п.).

Нами проведено узагальнення багатьох класифікацій корупції за формами та проявами і виокремлено основні прояви, пов'язані з хабарництвом і шахрайством, які найбільш розповсюджені в Україні:

– *«зловживання владою або службовим становищем – це одне з умисних корупційних діянь посадових осіб, з метою одержання неправомірної вигоди для самого себе або іншої фізичної чи юридичної особи, що завдає істотної шкоди правам, свободам та інтересам окремих громадян чи громадським інтересам»* [151, ст. 364];

- *«службове підроблення – складання, видача службовою особою завідомо неправдивих офіційних документів, внесення до офіційних документів завідомо неправдивих відомостей, інше підроблення офіційних документів»* (підпадає під ст. 366 Кримінального кодексу України);
- *«декларування недостовірної інформації – умисне внесення суб'єктом декларування завідомо недостовірних відомостей до декларації особи, уповноваженої на виконання функцій держави або місцевого самоврядування»* [151, ст. 366²];
- *«службова недбалість – невиконання або неналежне виконання службовою особою своїх службових обов'язків через несумлінне ставлення до них, що завдало істотної шкоди охоронюваним законом правам, свободам та інтересам окремих громадян, державним чи громадським інтересам»* (підпадає під дію ст. 367 Кримінального кодексу України);
- *«прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди службовою особою – за вчинення чи невчинення такою посадовою особою в інтересах того, хто пропонує, обіцяє чи надає неправомірну вигоду будь-якої дії з використанням наданої їй влади чи службового становища»* (підпадає під дію ст. 368 Кримінального кодексу України);
- *«незаконне збагачення – набуття особою, уповноваженою на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, активів, вартість яких більше ніж на 6 тис 500 неоподаткованих мінімумів доходів громадян перевищує її законні доходи»* (підпадає під дію ст. 368⁵ Кримінального кодексу України);
- *«зловживання впливом – пропозиція, обіцянка або надання неправомірної вигоди особі, яка пропонує чи обіцяє (погоджується) на таку вигоду або за надання такої вигоди третій особі вплинути на прийняття рішення особою, уповноваженою на виконання функцій держави або місцевого самоврядування»* (підпадає під дію ст. 369² Кримінального кодексу України);

– *«провокація підкупу – це дії службової особи з підбурення особи на пропонування, обіцянку чи надання неправомірної вигоди або прийняття пропозиції, обіцянки чи одержання такої вигоди, щоб потім викрити того, хто пропонував, обіцяв, надав неправомірну вигоду або прийняв пропозицію, обіцянку чи одержав таку вигоду»* (підпадає під дію ст. 370 Кримінального кодексу України);

– *«викрадення, привласнення, вимагання документів, штампів, печаток, заволодіння ними шляхом шахрайства чи зловживання службовим становищем або їх пошкодження – вчинене особою уповноваженою на виконання функцій держави або місцевого самоврядування з корисливих мотивів або в інших особистих інтересах»* тягне за собою відповідальність за ст. 357 Кримінального кодексу України;

– *«привласнення, розтрата майна або заволодіння ним шляхом зловживання службовою особою своїм службовим становищем»* – корупційний злочин, що карається відповідно до ст. 191 Кримінального кодексу України;

– *«шахрайство – діяння пов’язане з обманом чи зловживанням довірою»* [151, ст. 190];

– *«нецільове використання бюджетних коштів, здійснення видатків бюджету чи надання кредитів з бюджету без встановлених бюджетних призначень або з їх перевищенням – нецільове використання бюджетних коштів службовою особою, а так само здійснення видатків бюджету чи надання кредитів з бюджету без встановлених бюджетних призначень або з їх перевищенням»* [151, ст. 210];

– *«приховування або перекручення відомостей про екологічний стан або захворюваність населення – шахрайські дії посадової особи з приховування або перекручення відомостей про екологічний, в тому числі радіаційний, стан, який пов’язаний із забрудненням земель, водних ресурсів, атмосферного повітря, харчових продуктів і продовольчої*

сировини і такий, що негативно впливає на здоров'я людей, рослинний та тваринний світ, а також про стан захворюваності населення в районах з підвищеною екологічною небезпекою» (підпадає під дію ст. 238 Кримінального кодексу України);

– *«втручання у діяльність державного діяча – вчинення посадовою особою шахрайських дій через незаконний вплив у будь-якій формі з метою перешкодити виконанню державним діячем службових обов'язків або добитися прийняття незаконних рішень»* (підпадає під дію ст. 344 Кримінального кодексу України);

– *«самовільне присвоєння владних повноважень або звання службової особи – це вчинення шахрайських дій поєднане із вчиненням будь-яких суспільно небезпечних діянь»* (підпадає під дію ст. 353 Кримінального кодексу України);

– *«вимагання – вимога передачі чужого майна чи права на майно або вчинення будь-яких дій майнового характеру, а також обмеження прав, свобод або законних інтересів осіб»* (підпадає під дію ст. 189 Кримінального кодексу України);

– *«самоправство – самовільне, всупереч установленому законом порядку, вчинення будь-яких дій, правомірність яких оспорується окремим громадянином або юридичною особою, якщо такими діями була заподіяна значна шкода інтересам громадянина, державним чи громадським інтересам або інтересам власника»* [151, ст. 356];

– *«несанкціоноване втручання в роботу інформаційних (автоматизованих), електронних комунікаційних, інформаційно-комунікаційних систем, електронних комунікаційних мереж»* [151, ст. 361];

– *«несанкціоновані збут або розповсюдження інформації з обмеженим доступом, яка зберігається в електронно-обчислюваних машинах (комп'ютерах), автоматизованих системах, комп'ютерних мережах або на носіях такої інформації»* [151, ст. 361²];

– «несанкціоновані дії з інформацією, яка обробляється в електронно-обчислюваних машинах (комп'ютерах), автоматизованих системах, комп'ютерних мережах або зберігається на носіях такої інформації, вчинені особою, яка має право доступу до неї» (наприклад, зміна інформації, знищення або блокування, несанкціоновані перехоплення або копіювання, що призвело до її витоку) (підпадає під дію ст. 362 Кримінального кодексу України);

– «здійснення народним депутатом України на пленарному засіданні Верховної Ради України голосування замість іншого народного депутата України» (підпадає під дію ст. 364² Кримінального кодексу України);

– «пропозиція, обіцянка або надання неправомірної вигоди службовій особі – пропозиція чи обіцянка службовій особі надати їй або третій особі неправомірну вигоду, а так само надання такої вигоди за вчинення чи невчинення службовою особою в інтересах того, хто пропонує, обіцяє чи надає таку вигоду, чи в інтересах третьої особи будь-якої дії з використанням наданої їй влади чи службового становища» [151, ст. 369];

– «порушення порядку здійснення державного нагляду (контролю) у сфері господарської діяльності» [82, ст. 166²¹];

Крім цих проявів шахрайства та хабарництва існує ще безліч проявів, які узагальнюють під одним словом «корупція». Також, побічно пов'язані з корупцією адміністративні правопорушення. У Кодексі про адміністративні правопорушення [82] у главі 13-А визначені правопорушення, пов'язані з корупцією. До таких правопорушень віднесені: «порушення обмежень щодо сумісництва та суміщення з іншими видами діяльності; порушення обмежень щодо одержання подарунків; порушення вимог фінансового контролю; порушення вимог щодо запобігання та врегулювання конфлікту інтересів; незаконне використання інформації, що стала відома особі у зв'язку з виконанням службових обов'язків» [82] тощо.

Кожен із означених різновидів прояву корупції широко представлений в Україні, але найбільш розповсюджений, на якому варто акцентувати увагу – це конфлікт інтересів. «Конфлікт інтересів – адміністративне правопорушення, пов'язане з корупцією, що призводить до появи корупційних ризиків, які проявляються саме на публічній службі під час реалізації державновладних повноважень особами, які займають відповідальне чи особливо відповідальне становище, а також мають високий рівень корупційного ризику» [82]. Варто наголосити, що конфлікт інтересів є більш глибоким і ширшим корупційним явищем, що охоплює не лише наявність потенційного конфлікту інтересів, прийняття рішень в умовах реального конфлікту інтересів, але й породжує корумповані зв'язки всередині публічного управління, поширення таких явищ як: надання переваг та привілеїв наближеним особам, призначення та посади своїх родичів та знайомих тощо. Саме конфлікт інтересів десятиліттями є прихованою загрозою, у тому числі, національним інтересам України, в контексті особистого упередженого відношення у процесі прийняття управлінських рішень особами, уповноваженими на виконання функцій держави. Ці проблеми, в основному, зосереджені на традиційних джерелах впливу, таких як особисті чи сімейні стосунки та подарунки або гостинність, що пропонується посадовим особам.

Зближення державного і приватного сектору розширило межі впливу конфлікту інтересів та призвело до того, що приватні бізнес-інтереси у формі партнерства, членства у радах, акціонерного капіталу, інвестицій, державні контракти стали чинниками впливу на вчинення (невчинення) та прийняття (неприйняття) рішень чи дій на користь приватних інтересів зацікавлених осіб [226]. Розрізняють реальний, потенційний та презюмований різновиди конфлікту інтересів.

Як показують соціологічні дослідження суспільної думки, конфлікт інтересів настільки широко охопив усі гілки державної влади на всіх рівнях,

де наявність будь-якого приватного інтересу (політичного, бізнесового, майнового, родинного, соціального тощо) призводить до прийняття рішень із порушенням обмежень антикорупційного законодавства.

Насправді, саме конфлікт інтересів лежить в основі значущої проблеми розвитку всього суспільства, оскільки через різні прояви, начебто незначного, за мірками вітчизняного законодавства правопорушення, що розкривається через такі форми як: фаворитизм, непотизм, кронізм, клієнтелізм, торгівлю впливом та ін. реалізують корупційні дії. В їх основі лежить приватний інтерес. Саме при аналізі приватного інтересу варто акцентувати увагу, що джерело кронізму, фаворитизму, непотизму та клієнтелізму, знаходяться в ситуації, коли в особи уже наявні такого роду інтереси, завдяки яким виникають можливості маніпулювати власними владними повноваженнями на власну користь та користь близьких осіб.

Спільна робота на посадах публічної служби є проявом фаворитизму стосовно членів сім'ї, що обумовлено використанням дискреційних повноважень при проходженні конкурсу на зайняття посад державної служби чи служби в органах місцевого самоврядування, або іншої форми призначення на посаду. Тобто, фаворитизм розкривається через призначення керівниками на керівні посади своїх фаворитів, незважаючи на те, що вони не мають ні відповідних знань, ні досвіду, необхідного для виконання посадових обов'язків, проте, прихильні до свого покровителя. Поняття «фаворитизм» перебуває у тісному взаємозв'язку з термінами кумівство, кронізм (як приклад, університетські друзі), непотизм (від лат. слова «nepotis» – онук, племінник), фамілізація (родинні зв'язки у зміцненні влади і корупції), клієнтелізм (система неформальних зв'язків між індивідами та групами, що займають нерівні соціальні позиції, на основі взаємного обміну благами, в яких високопосадовець використовує свій авторитет та ресурси для захисту інтересів свого клієнта в обмін на лояльність та різні послуги [249]), тобто привілеї та переваги, що надаються

родичам і друзям незалежно від їхніх професійних навичок, та, у підсумку, негативно впливають на якість діяльності органу публічної влади через зловживання службовим становищем в інтересах фаворитів [260].

Поширення фаворитизму в органах публічної влади призводить до того, що людський капітал – найкращі випускники закладів вищої освіти не можуть працевлаштуватися, оскільки перевага у працевлаштуванні надається представникам «сімейних кланів», а працюючі публічні службовці, як правило, відчують постійні утиски через моральні устої, що посилює їх демотивацію при виконанні службових обов'язків.

В Україні непотизм як клановість відносин, сформувався ще до початку відновлення незалежності й стійкі родинні зв'язки у владі дотепер перетворюють публічне управління в ієрархію сімейного бізнесу. Дослідники непотизму К. Морріс та М. Педджетт розглядають його і в контексті етичних правил поведінки посадових осіб, і як адміністративно протиправне правопорушення, пов'язане з корупцією та виокремлюють дві форми непотизму на робочому місці: подружній та спадковий непотизм [297].

Подружній непотизм стосується роботи обох членів подружжя, у тому випадку, коли один із подружжя працевлаштовується на те ж місце роботи, де вже працює інший, і коли той, хто призначає, та той, кого призначають, перебувають у підпорядкуванні. Спадковий непотизм передбачає призначення на посади осіб із числа членів сім'ї та близьких. Обидві форми непотизму призводять до знищення здорової професійної конкуренції, сприяють утворенню нездорового психологічного клімату та напруженості в стосунках членів колективу, породжують апатію у ставленні до виконання посадових обов'язків. За дослідженнями В. Гладкого, непотизм часто призводить до штучного створення керівних посад і навіть цілих відділів для родичів [32, с. 335].

Іншим проявом фаворитизму в Україні є розповсюджений клієнтеризм. Дослідник цього явища Р. Грехем вважав, що клієнтаризм – це набір дій, побудований за принципом «дайте тут, візьміть там» [261], що передбачає взаємну підтримку між представником органів влади та представником організації, яка виконує, зокрема державне замовлення. При клієнтаризмі організація таких злочинних дій будується на основі обміну послугами та визначається потенційними політичними пріоритетами. Деякі дослідники навіть називають клієнтаризм деструктивним неформальним політичним інститутом, на якому будується політичний розклад сил в Україні, оскільки, політичні сили приходять у Верховну Раду України завдяки фінансовому лобіюванню та підтримці певного кола бізнесменів, які в подальшому отримують «представництво власних інтересів» у законодавчому органі.

Тож, підсумовуючи викладене узагальнимо негативні наслідки поширення форм прояву привілейованого ставлення (фаворитизму, кронізму, клієнтелізм, непотизму та ін.) в органах публічної влади, які можуть слугувати запорукою правопорушень, пов'язаних з корупцією. Спільним для усіх означених форм є бажання та спроможність посадової особи органів публічної влади використати своє службове становище у власних корисних цілях через:

- *непотизм*, що ґрунтується на кровних зв'язках і включає фаворитизм щодо членів родини з метою призначення на посади та кар'єрного зростання без оцінки відповідності посаді;
- *кронізм*, що заснований на дружніх і партнерських стосунках і включає фаворитизм для друзів та родичів друзів з метою прийняття на роботу, сприяння просування по службі без оцінки компетенцій, досвіду, знань та умінь;
- *фаворитизм*, що розглядається з двох позицій: як конкретне привілейоване відношення до тих, хто має особисте відношення, наприклад

родинні, дружні й сусідські зв'язки; як загальна схильність до надання привілеїв одній особі або групі над іншою. Тобто, фаворитизм і кронізм показують відношення до друзів.

Таким чином фаворитизм, кронізм, непотизм та ін. виступають стимуляторами розвитку конфлікту інтересів та, відповідно провокують до інших порушень, пов'язаних з корупцією.

Доцільно звернути увагу, що існують певні види корупційних проявів, які вплетені в саму природу людини. До таких корупційних проявів віднесено фаворитизм.

З наведеного огляду проявів корупції можемо зробити висновок, що виникнення одного з проявів корупції беззаперечно приведе до інших форм та різновидів цього явища. Загалом, нами з'ясовано, що корупція – це узагальнене поняття соціального деструктивного динамічного явища, що постійно еволюціонує, тому вичерпний перелік корупційних видів діяльності неможливий.

З проведеного нами дослідження щодо корупції як явища у публічному управлінні України доцільно зробити такі висновки: 1) нормативно-правова база щодо протидії корупції потребує осучаснення, оскільки не передбачає дієвого покарання за порушення антикорупційного законодавства; 2) не приділено належної уваги запобіганню причинам створення корупційних діянь, зокрема, такі явища як фаворитизм, кронізм, клієнтеризм тощо є загально прийнятними та наскрізними для органів публічної влади в Україні; 3) неналежна увага приділяється дотриманню етичних правил поведінки особами, які виконують функції держави; 4) розповсюджена практика прийняття на роботу родичів, близьких осіб та членів сім'ї може призводити до конфлікту інтересів, але дотепер законодавство обмежується лише рекомендаціями вживати заходів щодо усунення таких обставин; 5) рекомендуємо в КУпАП у Розділі 13-А «Адміністративні правопорушення, пов'язані з корупцією» доповнити

ст.172-7 «Про порушення вимог щодо запобігання та врегулювання конфлікту інтересів» текстом такого змісту: «неприпустимість спільної роботи членів сім'ї та близьких осіб».

Висновки до розділу 1

На основі аналізу фундаментальних праць авторів, серед яких Аристотель, Цицерон, Т. Аквінський, Н. Макіавеллі, Т. Гоббс, Дж. Локк, Ш. Монтеск'є, Ж.-Ж. Руссо, Т. Пейн, І. Бентам, В. Гумбольдт, Г. Гегель, Г. Сковорода, А. Токвіль, Е. Дюркгайм, Д. Дю'ї та ін. досліджено формування громадськості як активного прошарку громадянського суспільства для відстоювання своїх прав та інтересів.

Проведено розмежування понять «громадськість» та «громадянське суспільство» й виокремлено їхні основні відмінності. З'ясовано, що громадянське суспільство – це спільнота осіб, що перебуває поза політикою й реалізує своє право у приватно-корпоративній сфері, заснованій на дотриманні невід'ємних природних прав людини на життя, свободу та власність, а також дотриманні природного закону, що веде до перетворення людини на громадянина в суспільстві, який здатен захистити свої права та інтереси в середовищі урівноваженості прав і обов'язків усіх основних складових у країні: людини, суспільства і держави на основі моральних принципів. В основі такого суспільства знаходиться приватне життя громадян, система вільних союзів та асоціацій громадян за різними інтересами, які гарантують вільну реалізацію цих інтересів. Саме завдяки цьому громадянське суспільство є показником політичної свободи держави та громадян.

При цьому з'ясовано, що громадськість – це активне соціальне утворення, представлене окремими людьми, громадськими об'єднаннями, їх членами або уповноваженими представниками, яке у відповідний момент

об'єднує усіх тих, хто стикається зі спільною проблемою і може разом шукати шляхи її розв'язання.

Виокремлено характерні ознаки громадськості, до яких віднесено те, що: громадськість *за своєю сутністю* є соціально активним ядром громадянського суспільства, визначним суб'єктом національного, державного та правового творення; *за суб'єктним складом* представлена громадянами, які реалізують установлене Конституцією України право брати участь в управлінні державою, обирати до органів державної влади й органів місцевого самоврядування тощо; *за формою діяльності* забезпечує реалізацію конституційних прав своїх представників – громадян, які реалізують свої права на участь в управлінні державою, в референдумах, в утворенні та діяльності політичних партій тощо, а реалізація цих прав має своїм наслідком взаємодію громадянського суспільства та держави в цілому та, зокрема, у формі впливу громадськості на публічне управління.

Аналіз дисертаційних робіт, наукових праць та нормативно-правової бази за темою дослідження вказав на суттєві недоліки, що стосуються ототожнення понять «громадськість» та «громадянське суспільство» як у наукових працях так і у нормативно-правових актах.

Встановлено, що всій важливості громадянського суспільства у Конституції України цей термін не використовується, а в законодавстві, що регулює антикорупційну діяльність застосовують термін «громадськість», яка має дві форми: одноосібну та колективну.

Доведено, що донині особливістю української моделі організації влади є те, що органи публічної влади майже некеровані суспільством, що сприяє поширенню корупції, проте, вже, у певних сферах суспільного життя, як от обороноздатність країни, наявні тенденції своєрідного перебирання сфер компетенції у держави. Від того, наскільки держава готова ділитися своїми повноваженнями з суспільством, залежить динаміка і безконфліктність цього процесу.

З'ясовані змістовні характеристики поняття «корупція» та виокремлені основні корупційні прояви у діяльності осіб, уповноважених на виконання функцій держави, а також виокремлені основні чинники формування та реалізації корупційних дій.

На підставі дослідження теорії громадськості виокремлено чинники забезпечення співробітництва, які доцільно використовувати для забезпечення співробітництва між органами публічної влади та громадськістю у сфері протидії корупції. Зокрема доведено, що співробітництво розпочинається зі спілкування щодо усвідомлення потреби, зацікавленості у спільній діяльності й представники громадськості знаходять предмет своєї діяльності лише серед інших людей, тобто, через співробітництво задовольняючи свої потреби у предметному обговоренні питань протидії корупції з метою досягнення суспільної та особистісної мети – мінімізувати вплив корупції на суспільне та власне життя. Таким чином виконуються основні умови співробітництва – спільна діяльність, у результаті якої всі сторони отримують вигоду.

Результати досліджень, викладених у першому розділі, оприлюднено у працях автора [39; 42; 43; 44; 278].

РОЗДІЛ 2. СУЧАСНИЙ СТАН РЕАЛІЗАЦІЇ АНТИКОРУПЦІЙНОЇ ПОЛІТИКИ ДЕРЖАВИ В АСПЕКТІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СПІВРОБІТНИЦТВА ОРГАНІВ ПУБЛІЧНОЇ ВЛАДИ З ГРОМАДСЬКІСТЮ

2.1 Оцінка стану співробітництва громадськості з органами публічної влади та системою антикорупційних органів у реалізації Державної антикорупційної політики в 2021–2025 роках

Україна як держава-учасниця Конвенції ООН проти корупції зобов'язана виконувати вимоги цього міжнародного документу, розробляти та проводити ефективну скоординовану політику протидії корупції, що сприяє участі громадськості і ґрунтується на принципах належного управління державними справами й державним майном, дотримання моральних принципів, прозорості та відповідальності [88].

Формуванням та координацією антикорупційної політики в Україні займається Національне агентство з питань запобігання корупції, воно ж, у межах повноважень, «забезпечує співпрацю з міжнародними організаціями, державними органами та неурядовими організаціями іноземних держав у питаннях запобігання та протидії корупції й сприяє обміну інформацією з міжнародними організаціями та компетентними органами іноземних держав» [115], забезпечує виконання інших повноважень.

Для того, щоб зрозуміти як ефективно та скоординовано реалізувати політику протидії корупції, необхідно спочатку дослідити взаємозв'язки між її ключовими суб'єктами, а саме: антикорупційними органами України, органами публічної влади та громадськістю. Ключові суб'єкти, які через систему співпраці та взаємозв'язків забезпечують практичне впровадження заходів з протидії корупції, засновані на принципах належного управління державними справами та державним майном, прозорості, чесності та

непідкупності, відповідальності й на ефективному дотриманні правопорядку.

Антикорупційним законодавством України чітко не визначено перелік суб'єктів, які здійснюють заходи щодо запобігання корупції.

Під суб'єктами протидії корупції розуміють органи державної виконавчої влади, органи місцевого самоврядування, установи, організації незалежно від форм власності, громадськість (як у формі окремих фізичних осіб так і у колективній формі – представників інститутів громадянського суспільства). Розрізняють такі суб'єкти протидії корупції:

- які безпосередньо здійснюють протидію корупції в межах своєї компетенції (органи прокуратури, правоохоронні органи, суди та ін., які законодавчо уповноважені на здійснення заходів протидії та боротьби з корупцією);

- органи публічної влади та їх посадові особи, які наділені, згідно з законодавством такими повноваженнями: 1) розробляти та приймати нормативно-правові акти у сфері протидії корупції; 2) моніторити, контролювати та здійснювати нагляд за дотриманням антикорупційного законодавства; 3) попереджати та фіксувати корупційні прояви й застосовувати заходи відповідальності за них; 4) здійснювати досудове та судове слідство у справах про корупційні правопорушення та застосовувати інші законні заходи розв'язання конфліктів, пов'язаних з такими злочинами; 5) виконувати рішення про відшкодування шкоди, завданої корупційними діями;

- всі органи державної виконавчої влади та органи місцевого самоврядування, створені ними установи та організації;

- спеціальні урядові посадові особи, зокрема Урядовий уповноважений з питань антикорупційної політики, який є посадовою особою, що забезпечує підготовку і подання КМУ пропозицій щодо спрямування і координації роботи органів виконавчої влади із запобігання і

протидії корупції;

- окремі фізичні особи, які беруть участь у формуванні та реалізації заходів протидії корупції через органи державної виконавчої влади, органи місцевого самоврядування, інститути громадянського суспільства та ін.;

- політичні партії та інші громадські об'єднання;
- спеціалізовані органи та спеціалізовані структурні підрозділи з протидії проявам корупції;

- спеціалізовані міждержавні органи, недержавні громадські організації, підприємства, установи, наділені повноваженнями щодо формування і реалізації антикорупційної політики з межах своєї компетенції;

- неспеціалізовані суб'єкти протидії корупції – міжнародні (міждержавні), національні (державні, регіональні) органи влади, недержавні громадські та інші організації і установи, які спеціально не займаються формуванням і реалізацією антикорупційної політики, але виконуючи свої функції, сприяють зниженню корупційності суспільства, державних органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування, комунальних та інших організацій, підприємств та установ.

Система антикорупційних органів України як важливий складник державного механізму має на меті боротьбу з корупцією на всіх рівнях управління та гарантування прозорості діяльності публічної влади.

Система включає такі основні антикорупційні органи:

- Національне антикорупційне бюро України (НАБУ);
- Спеціалізовану антикорупційну прокуратуру (САП);
- Національне агентство з питань запобігання корупції (НАЗК);
- Державне бюро розслідувань (ДБР);
- Верховний Суд та інші суди.

Важливим чинником ефективної роботи всієї системи є взаємодія та співробітництво антикорупційних органів з іншими органами публічної влади та з громадськістю загалом. Для окреслення основних аспектів такої взаємодії варто простежити процеси становлення основних антикорупційних органів України та їх завдання.

Національне антикорупційне бюро України є основним органом для розслідування корупційних правопорушень серед високопосадовців. Створення та функціонування НАБУ було однією з вимог Міжнародного валютного фонду та Європейської комісії для лібералізації візового режиму України з Європейським Союзом. У 2014 р. Верховна Рада України ухвалила Закон «Про Національне антикорупційне бюро України» [181]. Воно проводить досудове розслідування та належить до органів, що мають функції розслідування кримінальних справ щодо корупції. НАБУ тісно співпрацює з Спеціалізованою антикорупційною прокуратурою (САП) для здійснення кримінальних переслідувань. НАБУ також взаємодіє з Державною фіскальною службою та іншими органами для забезпечення розслідувань, зокрема в частині фінансових злочинів. НАБУ не підпорядковане жодному органу виконавчої влади, що дозволяє йому бути незалежним у своїх діях. Проте для збору доказів, проведення обшуків, отримання інформації про фінансові операції тощо НАБУ має взаємодіяти з іншими органами влади, наприклад, через доступ до інформації з державних реєстрів.

Для реалізації відкритості та громадського нагляду за роботою НАБУ указом Президента України від 15 травня 2015 року №272/2015 було створено Раду громадського контролю при НАБУ [138]. До складу Ради щороку обираються громадські активісти через онлайн-голосування. Таким чином за підсумками відкритого голосування 5 червня 2015 року було сформовано перший склад Ради. Того ж 2015 року було проведено перше засідання Ради громадського контролю при НАБУ, під час якого ухвалено

рішення делегувати представників до Конкурсної комісії, що проводила відбір кандидатів на вакантні посади у Національному антикорупційному бюро України. Відтоді конкурси стали відкритими, а 9 червня 2015 року директором НАБУ офіційно затверджено склад першої Конкурсної комісії. 16 лютого 2022 року Кабінет Міністрів України ухвалив оновлене Положення про Раду громадського контролю при НАБУ [143]. Варто зауважити, що даним Положенням про Раду громадського контролю встановлено, що інструментами співробітництва з громадськістю є:

- моніторинг представниками Ради громадського контролю діяльності НАБУ через розгляд звітів НАБУ та затвердження висновків про них;
- громадський моніторинг врахування НАБУ зауважень та пропозицій громадськості щодо забезпечення ним відкритості та прозорості діяльності та дотримання прав і свобод громадян, антидискримінаційних положень тощо;
- донесення думки громадськості та об’єктивних відомостей щодо громадської оцінки стану виконання НАБУ покладених на нього завдань;
- долучення до перевірки доброчесності співробітників НАБУ через входження двох представників Ради громадського контролю при НАБУ до складу Дисциплінарної комісії НАБУ;
- входження представників Ради громадського контролю при НАБУ до складу конкурсних комісій, що проводять конкурс на зайняття вакантних посад в НАБУ;
- залучення до громадського обговорення проєктів законодавчих та нормативно-правових актів щодо діяльності НАБУ;
- широка інформаційна кампанія представників Ради громадського контролю при НАБУ щодо формування позитивного іміджу НАБУ через широке громадське висвітлення діяльності через різні інформаційні кампанії, просвітницькі заходи тощо;

- взаємодія представників Ради громадського контролю при НАБУ з інститутами громадянського суспільства, зокрема міжнародними;
- представлення Ради громадського контролю при НАБУ під час співробітництва з органами публічної влади, громадськістю тощо;
- безпосередня участь у дослідженні питань забезпечення антикорупційної діяльності, оскільки на засіданнях Ради громадського контролю при НАБУ запрошуються працівники НАБУ, посадові особи органів державної виконавчої влади, органів місцевого самоврядування, експерти та ін.

Спеціалізована антикорупційна прокуратура (САП) є самостійним структурним підрозділом Офісу Генерального прокурора на правах Департаменту. Заступник Генерального прокурора є керівником Спеціалізованої антикорупційної прокуратури, що здійснює нагляд за дотриманням законів при розслідуванні корупційних злочинів, які розслідуються НАБУ. Окрім того, прокурори САП можуть подавати обвинувальні акти до суду. САП тісно співпрацює з НАБУ, правоохоронними органами, а також з судовими органами для забезпечення процесуальних дій в рамках антикорупційних розслідувань. Однак, САП має певну незалежність, оскільки прокурори цієї служби діють тільки в межах антикорупційної діяльності і не підлягають втручанню з боку органів виконавчої влади у питаннях розслідувань.

Національне агентство з питань запобігання корупції відповідає за запобігання корупції через моніторинг декларацій посадових осіб, а також за розробку антикорупційних стандартів і політик. НАЗК тісно працює з органами влади для запобігання корупції шляхом проведення в органах публічної влади антикорупційних заходів та контролю за ними. НАЗК також має право виносити приписи щодо усунення порушень антикорупційного законодавства в органах публічної влади.

Закон України про Державне бюро розслідувань (ДБР) [153] було

прийнято 12 листопада 2015, підписано Президентом України 14 січня 2016 року та набрав чинності 1 березня 2016 року. ДБР розслідує злочини, скоєні правоохоронцями, державними службовцями та посадовими особами органів місцевого самоврядування, зокрема й корупційні правопорушення. Відповідно до ст. 14 ЗУ «Про Державне бюро розслідувань» служба в Державному бюро розслідувань є державною службою особливого характеру і час проходження такої служби зараховується до стажу державної служби [153, ст. 14].

ДБР співпрацює з НАБУ, САП, правоохоронними органами, підпорядковується парламенту, але в деяких випадках може взаємодіяти з органами виконавчої влади, якщо мова йде про правопорушення в сфері виконання державних функцій. При Державному бюро розслідувань сформовано Раду громадського контролю [143]. Наприклад, Радою було вжито заходів, що спрямовані на налагодження ефективної роботи задля розвитку взаємодії ДБР і суспільства: розроблено і затверджено Регламент Ради, Правила професійної етики працівників Державного бюро розслідувань, план роботи Ради на рік; проаналізовано ефективність роботи Державного бюро розслідувань тощо. Проводилися регулярні засідання Ради, відповідно до чинного законодавства розглядалися листи та інша кореспонденція від фізичних та юридичних осіб. Члени Ради при Державному бюро розслідувань брали участь у відкритих слуханнях Комітету Верховної Ради України з питань правоохоронної діяльності [66].

Верховному Суду та іншим судам належить важлива роль у забезпеченні ефективності боротьби з корупцією. Судді, які ведуть розгляд корупційних справ, повинні дотримуватись стандартів правосуддя та бути незалежними від політичного чи адміністративного тиску. Антикорупційні органи (НАБУ, САП) подають справи до суду. Судова система України є незалежною гілкою влади, яка здійснює правосуддя у справах, пов'язаних з корупцією, є останньою ланкою у процесі покарання за корупційні злочини.

Взаємодія суддів з органами публічної влади полягає в тому, що судова система в разі необхідності може приймати рішення, які впливатимуть на діяльність органів влади, а також висловлювати правову оцінку дій цих органів.

Для ефективної боротьби з корупцією важлива не лише автономія антикорупційних органів, але й їх активна взаємодія між собою. Наприклад: НАБУ може подавати справи до САП для судового переслідування; НАЗК проводить моніторинг діяльності публічних осіб та контролює їх декларації; ДБР здійснює розслідування злочинів у правоохоронних органах, де можуть траплятися корупційні прояви. Необхідна чітка координація і взаємна підтримка між органами, щоб уникнути дублювання функцій або, навпаки, прогалин у роботі.

Оцінюючи стан реалізації державної антикорупційної політики у 2021-2025 рр., доцільно з'ясувати загальні проблеми та виклики. Серед основних можна виокремити такі як:

- тиск з боку політичних структур, якого можуть зазнавати органи, що займаються боротьбою з корупцією, що ускладнює ефективне виконання їхніх функцій;
- певна залежність антикорупційних органів від політичного та адміністративного впливу; повна незалежність органів є критично важливою для забезпечення ефективності роботи;
- непрозорість діяльності; для зміцнення довіри громадян до антикорупційної системи необхідно забезпечити прозорість і відкритість діяльності цих органів.

Характеризуючи взаємодію антикорупційних органів з органами публічної влади в Україні, варто підкреслити, що вона ґрунтується на принципах розподілу повноважень, незалежності, а також на співпраці у питаннях боротьби з корупцією. Антикорупційні органи взаємодіють з громадськістю через кілька ключових каналів і механізмів, спрямованих на

підвищення прозорості, відкритість та активну участь громадян у процесі боротьби з корупцією. Можна виділити сім основних засад такої взаємодії та інструментів співробітництва:

1. Інформаційна відкритість та комунікація. Антикорупційні органи, зокрема НАБУ, САП, НАЗК, мають обов'язок надавати громадськості інформацію про свою діяльність, здійснювані розслідування, досягнуті результати, а також про важливі події у боротьбі з корупцією. Це може відбуватися через низку форм: офіційні звіти та прес-релізи; публікації про розслідування та успішні операції; проведення прес-конференцій та відкритих зустрічей для ЗМІ; інформування про судові справи, що стосуються корупції тощо. Антикорупційні органи отримують дані від органів публічної влади (реєстри, інформація про фінансові операції тощо), що дозволяє їм проводити розслідування.

2. Громадський контроль та моніторинг. Антикорупційні органи залучають громадськість до моніторингу їх діяльності. Це сприяє створенню ефективної системи зворотного зв'язку. Зразком можуть слугувати: платформи для подання скарг і заяв, де громадяни можуть повідомляти про факти корупції, нечесної поведінки чиновників чи інші порушення через спеціальні гарячі лінії, онлайн-ресурси та мобільні додатки; Громадські ради, створені у складі антикорупційних органів (НАБУ або НАЗК), де представники громадських організацій мають змогу долучитися до процесу нагляду та консультацій щодо антикорупційної політики.

3. Просвітницька діяльність та підвищення правової свідомості: кампанії з розширення обізнаності громадян щодо наслідків корупції і способів протидії; організація тренінгів, семінарів і вебінарів для громадських організацій, медіа та освітніх установ з питань боротьби з корупцією; спільні освітні проєкти з інститутами громадянського суспільства, спрямовані на підвищення правової культури та усвідомлення важливості боротьби з корупцією.

4. Залучення громадських організацій та волонтерів. Громадські організації, що спеціалізуються на боротьбі з корупцією, часто співпрацюють з державними антикорупційними органами в різних формах: партнерство в реалізації антикорупційних ініціатив та кампаній; моніторинг діяльності антикорупційних органів і надання незалежних оцінок їхній роботі; публічні консультації та обговорення антикорупційного законодавства тощо.

5. Взаємодія через відкриті дані та електронні ресурси. Антикорупційні органи України активно використовують інструменти відкритих даних для забезпечення доступу громадськості до інформації. Це дозволяє громадянам та організаціям перевіряти декларації державних посадових осіб; ознайомлюватися з статистикою розслідувань, результатами роботи антикорупційних органів. Учасники можуть також анонімно повідомляти про корупційні дії через спеціалізовані онлайн-платформи.

6. Підтримка громадських ініціатив. Антикорупційні органи часто підтримують або сприяють розвитку громадських ініціатив в протидії корупції: залучають громадськість до розробки законодавства через громадські слухання або консультації; підтримують ініціативи у розслідуванні корупційних випадків (наприклад, допомога журналістам-розслідувачам); беруть участь у громадських форумах та інших заходах, які мають на меті обговорення проблем боротьби з корупцією.

7. Громадські ініціативи на основі судових процесів. Громадськість має можливість активно долучатися до судового процесу через громадські організації, які здійснюють нагляд за судовими процесами щодо корупційних справ. Це може бути, зокрема, організація публічних слухань чи моніторинг судових засідань; відстеження та документування результатів судових рішень.

Існує низка переваг, які надає співробітництво антикорупційних органів та органів публічної влади з громадськістю:

- підвищення рівня прозорості та підзвітності, результатом якого є зростання довіри до дій антикорупційних органів;
- активізація боротьби з корупцією через залучення громадськості, що може забезпечити кращу координацію зусиль у виявленні корупційних схем;
- зміцнення правосвідомості громадян, які стають більш обізнаними про методи боротьби з корупцією, що підвищує загальний рівень правової культури в країні;
- удосконалення взаємодії з органами публічної влади і громадськістю допомагає коригувати подальше реформування антикорупційних органів з метою зміцнення їх незалежності і підвищення ефективності діяльності.

З огляду на викладене вище взаємозв'язок «органи публічної влади – антикорупційні органи – громадськість» є складним і багатоаспектним, оскільки антикорупційні органи повинні працювати незалежно, але в межах своєї компетенції вони також мають взаємодіяти із системою органів публічної влади та громадськістю, що є необхідною умовою для ефективної боротьби з корупцією. Ці та інші засади закріплено у стратегічних документах. Зокрема, в Антикорупційній стратегії на 2021-2025 роки [8], у Стратегії комунікацій у сфері запобігання та протидії корупції на період до 2025 року, операційному плані заходів з її реалізації [192]. Зазначені документи є одними з перших стратегічних документів, які дали можливість посилити та синхронізувати антикорупційну комунікацію органів публічної влади, установ і організацій, розробити систему роз'яснень для громадян щодо роботи антикорупційної інфраструктури та участі громадськості у заходах з протидії корупції.

У даних стратегіях окреслено основні пріоритети, спрямовані на ефективне співробітництво з громадськістю, оскільки досвід боротьби з корупцією в Україні показав, що створення системи антикорупційних

органів не дає очікуваних результатів без залучення до заходів з протидії корупції громадськості. Так, основними стратегічними цілями антикорупційних стратегій є :

- формування довіри громадян до державної антикорупційної політики;
- формування «нульової толерантності» до корупції в суспільстві;
- координація дій органів публічної влади, антикорупційних органів та громадськості в сфері протидії корупції.

Згідно з Антикорупційною стратегією на 2022–2025 роки, соціологічні дослідження демонструють позитивну тенденцію щодо зменшення рівня корупції. Якщо у 2013 році близько 60% громадян мали безпосередній досвід корупційних випадків, то до 2020 року цей показник знизився до 40%. У цей же час, за даними Transparency International, Індекс сприйняття корупції (ІСК) України, зріс з 25 (у 2013 році) до 30 балів (у 2019 році).

Європейська комісія у своєму висновку від 17 червня 2022 року зазначила, що хоча Україна значно просунулася у впровадженні принципів верховенства права, проте, пріоритетною вимогою українського суспільства та міжнародної спільноти є протидія корупції.

За останні п'ять років стало очевидним, що ефективна боротьба з корупцією неможлива без активної інформаційної політики. Опоненти реформ докладали значних зусиль для дискредитації антикорупційного руху, що створювало негативний образ змін у суспільстві. Зокрема, підконтрольні олігархічні медіа сприяли формуванню негативного ставлення до таких організацій, як Національне антикорупційне бюро України (НАБУ), а також до впроваджених ініціатив, зокрема системи ProZorro.

З огляду на вищевикладене в Україні існує потреба у створенні єдиної інформаційної системи правоохоронних органів. Основні проблеми в цій сфері включають відсутність чіткої нормативної бази, брак координації між

відомствами, недостатню захищеність телекомунікаційної мережі та нестачу фінансування на розвиток інформаційних технологій. Вирішення цих питань дозволить створити антикорупційну систему світового рівня та забезпечити прозоре публічне управління [227].

Відповідно до законодавства, виконання Антикорупційної стратегії здійснюється через Державну антикорупційну програму, яку розробляє Національне агентство з питань запобігання корупції, а затверджує Кабінет Міністрів України. Антикорупційна стратегія визначає ключові проблеми у пріоритетних сферах і встановлює стратегічні результати, необхідні для їх подолання. Ці результати чітко формулюють комплекс заходів, які мають бути реалізовані. У Державній антикорупційній програмі кожен стратегічний результат супроводжується конкретними заходами, показниками ефективності, відповідальними виконавцями, строками виконання та фінансовими ресурсами, необхідними для реалізації.

Державна антикорупційна програма (ДАП) на 2023–2025 роки [52] – це ключовий стратегічний документ, розроблений на основі Антикорупційної стратегії на 2021–2025 роки.

Головні цілі програми:

- забезпечення узгодженості та системності антикорупційної діяльності органів влади;
- досягнення суттєвого прогресу у запобіганні та боротьбі з корупцією;
- гарантування прозорого та ефективного післявоєнного відновлення країни [52].

Враховуючи зазначене вище, принципи антикорупційної політики на 2021–2025 роки включають:

- оптимізацію функцій органів публічної влади, усунення дублювання повноважень;

- тимчасове припинення малоефективних повноважень до впровадження механізмів, що мінімізують корупційні ризики (Наказ Національного агентства з питань запобігання корупції від 28 грудня 2021 року № 830/21 «Про вдосконалення процесу управління корупційними ризиками»);
- усунення випадків поєднання повноважень, які створюють ризики корупції;
- запровадження цифрових технологій для управління державними процесами;
- забезпечення відкритості діяльності органів публічної влади та доступу до даних;
- надання громадянам і бізнесу зручних та законних способів взаємодії з державою;
- невідворотність покарання за корупційні правопорушення як превентивний механізм;
- формування культури доброчесності та суспільної нетерпимості до корупції [52].

Таким чином відбулася зміна підходів до антикорупційної політики:

1) прийняття Антикорупційної стратегії 2021–2025 років та ДАП 2023–2025 років означає зміну концепції боротьби з корупцією. Раніше, у 2014–2020 роках, антикорупційна політика була зосереджена на створенні інституційної бази та впровадженні антикорупційних механізмів. Водночас, зменшення рівня корупції у різних сферах відбувалося через галузеві реформи в межах інших державних програм.

Новий підхід поєднує обидва методи:

- посилення загальної системи запобігання та протидії корупції;
- виділення пріоритетних сфер для боротьби з корупцією;

Цей баланс дозволяє не тільки знизити рівень корупції, а й підвищити довіру громадян до влади та сприяти економічному розвитку.

2) Визначення пріоритетних сфер для антикорупційної політики ґрунтується на аналізі соціологічних досліджень щодо корупції та ефективності попередніх заходів. Своєчасна реалізація передбачених у ДАП заходів сприятиме досягненню стратегічних цілей Антикорупційної стратегії 2021–2025 років, що, у свою чергу, допоможе суттєво посилити боротьбу з корупцією в Україні [115].

Основною метою Стратегії комунікацій у сфері запобігання та протидії корупції на період до 2025 року (далі – Стратегія комунікацій) є зміна суспільно-політичного дискурсу шляхом привернення уваги до превентивних антикорупційних заходів. Стратегія комунікацій розроблена на виконання Державної антикорупційної програми на 2023–2025 роки (ДАП) і має на меті підвищити рівень довіри у суспільстві до державних антикорупційних ініціатив; знизити рівень толерантності до корупції та будь-яких її проявів; створити комунікаційну інфраструктуру ДАП, забезпечити ефективну взаємодію її виконавців між собою та із громадськістю.

Стратегія комунікацій у сфері запобігання та протидії корупції на період до 2025 року створює підґрунтя для системної реалізації державної інформаційної політики. Її метою є зміна ставлення громадян до проявів корупції, поглиблення розуміння цієї теми та заміна емоційних діалогів на конструктивну дискусію з переходом до відповідних заходів. Співпраця всіх органів публічної влади та громадськості, а також експертів, представників ЗМІ, міжнародних партнерів у сфері протидії корупції сприятиме успіху антикорупційного руху в Україні, свідомого обрання громадянами відмови від корупційних практик, що призведе до зміни стереотипу про Україну як корумповану країну.

Аналіз статистики за 2024 рік демонструє певні просування роботи з громадськістю у сфері антикорупційної діяльності:

– розпочалася низка інформаційно-просвітницьких кампаній. Так НАЗК спільно з партнерами реалізувало інформаційно-просвітницькі заходи з питань громадського контролю, антикорупційної тематики та популяризації доброчесної поведінки, впровадження електронних сервісів тощо.

Загальнонаціональну інформаційну кампанію під гаслом «Корупція – не спадок», присвячену громадському контролю за владою як важливому чиннику запобігання корупції, НАЗК розпочало за підтримки Антикорупційної ініціативи ЄС в Україні (EUACI). У межах кампанії було організовано лекції, бесіди про інструменти громадського моніторингу, контролю за діями влади та участі у прийнятті рішень. Зокрема, популяризувалися проведення громадських слухань, консультацій, можливості відкритих даних, подання електронних петицій та запитів, систему DREAM, електронну систему у сфері будівництва, «Державний вебпортал бюджету для громадян» (Open budget), ProZorro тощо.

Залучення громадян та представників інститутів громадянського суспільства до державних процесів має важливе значення у сфері запобігання корупції. Наприклад, саме вплив громадськості не дав усунути електронне декларування, сприяв реформі сервісних центрів Міністерства внутрішніх справ тощо. НАЗК постійно проводить роботу спільно з партнерами щодо поширення інструментів громадського контролю, які сприятимуть залученню громадян до ухвалення рішень, зокрема і на місцевому рівні.

Проведено інформаційну кампанію у партнерстві з «Українським радіо» про електронні антикорупційні сервіси. У межах проєкту записано інтерв'ю з представниками органів публічної влади, антикорупційних органів, громадськістю про цифрові сервіси та інші зміни у сфері протидії корупції. Для вільного перегляду доступний документальний фільм «Масштабна корупція в Україні: як знищити зло?», що висвітлює проблему

корупції в Україні, включаючи її масштаби, гучні справи, корупційні схеми на державних підприємствах та прогрес країни у боротьбі з цим явищем. У документальній стрічці спростовуються поширені міфи про корупцію, які часто побутують серед українців. Відео створене в межах просвітницького проєкту «Ціна держави» аналітичного центру CASE Україна у співпраці з НАЗК та за підтримки Антикорупційної ініціативи ЄС (EUACI). У 2025 році Нromadske за підтримки EUACI представить ще один документальний фільм під назвою «Після ери мовчання».

Позитивним у реалізації державної антикорупційної політики у напрямі комунікацій з широким колом залучення громадськості є те, що протягом 2024 року вдалося об'єднати зусилля фахівців із державних комунікацій для висвітлення антикорупційних реформ та ініціатив. Було створено комунікаційну інфраструктуру виконавців ДАП та Комунікаційної стратегії, до якої долучилися спеціалісти з комунікацій та антикорупційні уповноважені. Наприклад, у грудні 2023 року відбулася перша зустріч, де визначили ключові пріоритети співпраці, напрями взаємодії та формати інформаційно-просвітницьких кампаній. Друга координаційна зустріч, яка пройшла у квітні 2024 року, стала майданчиком для обміну досвідом комунікації антикорупційних тем, зокрема за участі представників Державної прикордонної служби, Національної поліції та Національної служби здоров'я України. Третя зустріч, що відбулася у липні 2024 року, об'єднала комунікаційників органів-виконавців ДАП і Комунікаційної стратегії. НАЗК відзначило найкращі практики антикорупційної комунікації державних органів, зокрема: популяризацію інституту викривачів (Державна прикордонна служба), впровадження антикорупційних заходів у сфері публічних закупівель та медичних послуг (НСЗУ), просування доброчесності у публічній сфері (Національне агентство з питань державної служби) та формування етичних стандартів для співробітників МВС [115].

Протягом 2024 року НАЗК разом із партнерами здійснювали

моніторинг наративів, пов'язаних із запобіганням і протидією корупції в медіапросторі, а також оперативно реагували на випадки поширення дезінформації. Було підготовлено низку аналітичних звітів за результатами досліджень інформаційного середовища. Спільно з Центром стратегічних комунікацій та інформаційної безпеки було розроблено дослідження «Виявлення та аналіз російських інформаційних загроз на тему корупції в українському медіапросторі».

У березні 2024 року НАЗК спільно з ГО «Разом проти корупції» організували відкриту зустріч із медіа на тему: «Від покарання до запобігання: необхідність зміни суспільно-політичного дискурсу про боротьбу з корупцією». Протягом року також відбулася низка публічних заходів, зокрема щодо громадського моніторингу виконання Державної антикорупційної програми у співпраці з ГО StateWatch та «Разом проти корупції».

Крім того, комунікаційна команда НАЗК проводила просвітницькі заходи для молоді та представників бізнесу за підтримки ГО «Громадянська мережа «Опора», аналітичного центру CASE Україна, експертів ПРООН та інших партнерів.

Перед проведенням Форуму доброчесності громад уперше відбулася стратегічна комунікаційна сесія для громад, організована у співпраці з проєктом RM-Team за підтримки програми «U-LEAD з Європою». Враховуючи значний інтерес до цієї теми, було прийнято рішення створити навчальний відеокурс «Як громадам зрозуміло розповідати про антикорупцію та доброчесність».

Окрім цього, НАЗК як самостійно, так і разом із партнерами розробило та поширило освітні матеріали з протидії побутовій корупції. Зокрема, у партнерстві з GIZ та Суспільним було створено анімаційний серіал, присвячений викриванню корупційних проявів і роз'ясненню повноважень правоохоронних органів у розслідуванні таких справ.

Ці результати є основними досягненнями реалізації Комунікаційної стратегії у 2024 році. У 2025 році НАЗК разом із партнерами продовжує впровадження інформаційно-просвітницьких ініціатив та кампаній, спрямованих на зниження рівня толерантності до корупції, підвищення обізнаності громадян про антикорупційні інструменти та практики, а також на популяризацію культури викривання корупції та доброчесної поведінки.

Національне агентство з питань запобігання корупції (НАЗК) провело заключний у 2024 році координаційний форум фахівців із державних комунікацій, які долучені до реалізації Стратегії комунікацій у сфері запобігання та протидії корупції на період до 2025 року. Особливу увагу під час заходу приділили ролі громадськості у боротьбі з корупцією. Учасники форуму – представники органів публічної влади, ЗМІ, експерти міжнародних програм технічної допомоги, громадськість в межах дискусійних панелей обговорювалися вплив медіа на суспільне сприйняття корупції, а також ефективність антикорупційних заходів як в Україні, так і за її межами. Однією з головних тем стало формування в суспільстві комплексного розуміння антикорупційних реформ, що впроваджуються вже понад десятиліття та спрямовані на системні й довгострокові зміни. Антикорупційна комунікаційна спільнота прагне змінити підхід до висвітлення теми корупції: її подолання – це не лише робота спеціалізованих органів, а й активна діяльність громадських ініціатив, медіа та антикорупційних уповноважених у різних державних інституціях. Окрему увагу приділили необхідності збалансованого висвітлення антикорупційних заходів державних органів. Основний фокус медіа зосереджений на покаранні за корупційні злочини, тоді як превентивні заходи залишаються поза увагою. Зокрема, 96% повідомлень у медіа стосуються саме покарань, тоді як лише 4% висвітлюють профілактичні заходи, спрямовані на усунення причин корупції [115].

Крім того, три роки поспіль команда фінансового контролю НАЗК

об'єднує представників органів досудового розслідування та суддів, які спеціалізуються на справах, пов'язаних із декларуванням, незаконним збагаченням та пошуком необґрунтованих активів. Це дає змогу узгоджувати підходи до кваліфікації порушень у сфері декларування. У попередні роки було напрацьовано єдині позиції щодо стандартів доведення недостовірності даних у деклараціях, зокрема щодо готівкових коштів без підтверджених джерел походження та криптовалют. Як результат – уже сформована позитивна судова практика у цих категоріях справ. Узгоджені підходи до кваліфікації дій осіб дозволяють уповноваженим особам НАЗК ще на етапі перевірок оцінювати перспективу судового розгляду справ про недостовірне декларування. Це сприяє підвищенню ефективності розслідувань кримінальних проваджень, розпочатих на основі матеріалів НАЗК.

Окрім того, НАЗК запропонувало ще один інструмент для органів публічної влади, а саме Модель зрілості доброчесності (СММІ) – це адаптована версія СММІ для оцінки та удосконалення антикорупційних та доброчесних механізмів в органах публічної влади та державних інституціях. Вона спирається на міжнародні стандарти, зокрема рекомендації ОЕСР і ISO 31000, що забезпечує їй надійну методологічну основу.

Модель включає п'ять рівнів зрілості: початковий (хаотичний) – відсутність системності, високий ризик корупційних проявів; керований – впроваджуються базові процеси для забезпечення доброчесності; визначений – процеси стандартизовано, створено механізми для постійного вдосконалення; вимірюваний – використовуються показники ефективності для оцінки результатів; оптимізаційний – постійне вдосконалення на основі отриманих даних і досвіду. Головною метою моделі є створення ефективної системи запобігання корупції, підвищення прозорості, покращення взаємодії між підрозділами та зміцнення довіри до органу публічної влади.

Переваги застосування цієї моделі включають системний підхід до управління доброчесністю, виявлення слабких місць та їх усунення, а також підвищення репутації та довіри до організації. Документ є важливим інструментом для впровадження комплексної антикорупційної політики, оскільки надає чіткі орієнтири для організацій різних рівнів, які прагнуть підвищити ефективність управління та забезпечити доброчесність [111].

Так, з огляду на викладене вище, реалізації державної антикорупційної політики у 2021-2025 рр. спостерігаються суттєві зміни. Група держав Ради Європи проти корупції (GRECO) відзначила, що Україна досягла значного прогресу у сфері запобігання корупції серед посадовців. Україна задовільно виконала 18 із 31 рекомендації, спрямованої на запобігання корупції серед парламентарів, суддів і прокурорів. Інші 11 рекомендацій були реалізовані частково, а дві поки що не виконані.

Крім того, Україна продовжує активну боротьбу з корупцією навіть в умовах повномасштабної війни з росією. GRECO відзначила значний прогрес у виконанні своїх рекомендацій, зокрема щодо ефективного контролю за фінансовими деклараціями, регулювання взаємодії депутатів із лобістами та удосконалення процесу призначення суддів і відповідних органів.

Україна також ухвалила важливі законодавчі зміни та здійснила кадрові призначення до Вищої ради юстиції, Вищої кваліфікаційної комісії суддів і Громадської ради доброчесності. Водночас певні рекомендації, зокрема щодо судового переслідування, залишаються невиконаними.

Серед повністю виконаних рекомендацій:

- забезпечення ефективного контролю за дотриманням вимог щодо декларування активів;
- встановлення правил взаємодії народних депутатів із лобістами та іншими зацікавленими сторонами, які впливають на законотворчий процес;

- аналіз доцільності скорочення кількості органів, що беруть участь у процесі призначення суддів.

Частково виконані рекомендації:

- посилення регулювання щодо отримання подарунків депутатами, суддями та прокурорами, зокрема зниження порогу їхньої вартості;
- забезпечення прозорості та консультативного процесу під час розгляду законопроектів;
- розробка Кодексу поведінки народних депутатів із залученням самих парламентарів і забезпечення вільного доступу до нього громадськості;
- посилення внутрішнього контролю за дотриманням етичних норм у парламенті;
- проведення оцінювання суддів за єдиними та об'єктивними критеріями, що базуються на їхній професійній діяльності;
- гарантування того, що рішення про відвід судді ухвалюються незалежно від нього самого та можуть бути оскаржені;
- чітке визначення дисциплінарних порушень, які стосуються поведінки суддів.

Незважаючи на численні антикорупційні ініціативи, проблема корупції залишається надзвичайно актуальною через складність її причин та різноманітність форм прояву. За результатами дослідження «Стан корупції в Україні. Сприйняття, досвід, ставлення», проведеного з червня по серпень 2024 року, 92% українців визначили корупцію як серйозну національну загрозу, поступаючись лише війні. При цьому варто зазначити, що протягом крайніх двадцяти років запит громадськості про посилення антикорупційних дій зростає.

Окрім того, результати дослідження вказують на те, що корупція є широко поширеною в різних сферах публічного управління та бізнесу, при цьому багато громадян сприймають хабарництво як звичний спосіб

вирішення проблем, а не як правопорушення. Корупція також може бути результатом соціального конформізму, коли люди змушені брати участь у корупційних схемах через страх втратити роботу чи зазнати тиску з боку керівництва.

Отже, корупція в Україні є масштабним і системним явищем, яке проявляється у різних сферах життя та має високі показники поширення. Ефективна боротьба з нею потребує комплексного підходу, об'єднання зусиль суспільства та рішучих дій для відновлення довіри та правопорядку.

Таким чином, реалізація державної антикорупційної політики у 2021–2025 рр. супроводжувалася поступовим удосконаленням законодавчої бази: впроваджено низку змін до антикорупційних законів, спрямованих на підвищення ефективності роботи антикорупційних органів, посилення відповідальності за корупційні правопорушення та забезпечення відкритості діяльності органів публічної влади. Разом з тим відбулося посилення інституційної спроможності антикорупційних органів. Зокрема, НАБУ, НАЗК, САП та інші органи публічної влади демонструють зростання ефективності у виявленні та розслідуванні корупційних правопорушень. Суттєво удосконалено механізми електронного декларування, контролю за конфліктом інтересів, прозорості державних закупівель та фінансування політичних партій. Однак ефективність цих заходів залежить від їх системного впровадження та контролю за дотриманням норм.

Також активізувалася роль громадськості та, зокрема інститутів громадянського суспільства у моніторингу реалізації антикорупційної політики. Розширено можливості громадського контролю через електронні сервіси, зокрема у сфері державних закупівель та доступу до відкритих даних.

Проте, незважаючи на позитивні зрушення, існують проблеми із практичною реалізацією антикорупційних реформ, зокрема, недостатня координація між органами публічної влади, ризики політичного впливу на

антикорупційні інституції, а також зволікання з ухваленням критично важливих рішень.

Загалом оцінка реалізації державної антикорупційної політики у 2021–2025 роках свідчить про поступове покращення ситуації, однак для досягнення стійкого ефекту необхідні подальші зусилля в напрямку інституційного зміцнення, забезпечення незалежності антикорупційних органів та підвищення ефективності реалізації антикорупційних заходів.

2.2 Причини поширення та методи протидії корупції в Україні і зарубіжних країнах

Наукою і практикою визначено безліч різних причин виникнення та розповсюдження корупції, серед них інституційні, економічні, правові та ін.

Негативні наслідки і тенденції до зростання корупції найбільш чітко проявилися після повномасштабного вторгнення країни-агресора на територію України. Наслідки корупції в Україні породжують серйозні соціально-економічні та морально-етичні проблеми. Однією з головних особливостей сьогоденної ситуації в Україні є високий рівень криміналізації суспільства, ураженість найбільш важливих сфер життєдіяльності проявами корупції та організованої злочинності. Корупція становить серйозну загрозу національній безпеці, служить значущою причиною кризових явищ в економіці, високої соціальної напруженості [41, с. 49].

До економічних причин виникнення та розповсюдження корупції віднесено можливість публічних службовців використовувати надані їм владні повноваження у власних цілях для власного збагачення. Публічні службовці, приймаючи, наприклад рішення про надання будь-якого дозвільного документу, можуть впливати на діяльність бізнесу чи громадян. Наразі, все частіше засоби масової інформації повідомляють про корупцію,

яка впливає на економічну безпеку підприємств, установ та організацій, що займаються питаннями забезпечення обороноздатності України. Корупція серйозно впливає на фінансову безпеку підприємств [290, с. 491], знижуючи можливості вчасно і ефективно реагувати на всі ті виклики, які виникають під час правового режиму воєнного стану та постійних обстрілів території України, на яких розташовані підприємства, що працюють на оборонну промисловість. Корупція поширюється всюди, де у чиновників є широкі повноваження безконтрольно розпоряджатися будь-якими ресурсами.

Виокремлюють також інституційні причини виникнення та поширення корупції, які спричинені недостатньою прозорістю та підзвітністю органів публічної влади, неналежною кадровою політикою, яка допускає поширення синекур і можливості просування по службі незалежно від дійсних результатів роботи службовців.

До правових причин виникнення та розповсюдження корупції відносять недосконалість нормативно-правової бази з протидії корупції.

На нашу думку, важливо виокремити ще один фактор – соціально-культурні причини корупції. Соціально-культурними причинами корупції є деморалізація суспільства, недостатня інформованість і організованість громадян, громадська пасивність щодо свавілля «можновладців».

Спираючись на дані Індексу сприйняття корупції-2024, можемо побачити загальну тенденцію втрати позицій у більшості Європейських країн. Наприклад, Україна за 2024 рік посіла 105 місце (з результатом 35 балів зі 100 можливих) поміж 180 країн світу.

При цьому найближчі наші сусіди мають такі результати: Польща посіла 53 місце (втратила цьогогоріч 1 бал порівняно з попереднім Індексом сприйняття корупції-2023); Словаччина посіла 59 місце з 49 балами, втративши за рік 5 балів; Молдова покращила свої позиції і зайняла 76 місце з 43 балами. Тож покращити свої показники вдалося лише двом країнам Європи: на 1 бал покращила свої показники Молдова і аж на 5 балів

виросли показники у Албанії (80 місце з 42 балами). Зростання Албанії – це найкраща динаміка з-поміж усіх країн-кандидаток до ЄС [9].

Особливість Індексу сприйняття корупції в тому, що більшість його досліджень враховують події в динаміці, орієнтуючись на дані за останні два роки. Саме тому і результати, отримані Україною, варто проєктувати не лише на 2024-й, а й на 2023 рік. За останні два роки, попри повномасштабну війну, Україна змогла зробити системні кроки для ефективної боротьби з корупцією, що відобразилося і в результатах дослідження Індексу сприйняття корупції-2024. Переважна більшість із цих кроків були зумовлені зобов'язаннями, взятими на себе Україною в межах євроінтеграції та отримання міжнародної фінансової допомоги. Проте з іншого боку, за цей час ми стали свідками чималої кількості негативних подій і рішень, які певною мірою нівелювали ефект від здійснених владою антикорупційних кроків [9].

Перед тим як розглянути комплекс заходів, спрямованих на запобігання та протидію корупції в Україні, необхідно проаналізувати дані про протидію корупції в органах публічної влади для систематизації всього комплексу заходів із протидії корупції. Всю систему суб'єктів протидії корупції в Україні можна поділити на дві групи:

а) спеціалізовані суб'єкти, які визначають основні напрями державної політики в галузі протидії корупції, забезпечують розроблення і прийняття законів, розподіляють функції між органами виконавчої влади, координують їхню діяльність, здійснюють і забезпечують ефективну реалізацію державної антикорупційної політики, реалізують запобігання посадовим і корупційним злочинам, зокрема: Президент, парламент, прем'єр-міністр, уряд, органи державної влади та органи місцевого самоврядування, судові органи, правоохоронні органи всіх рівнів, органи освіти;

б) неспеціалізовані суб'єкти, пов'язані зі спеціалізованими суб'єктами єдиними цілями, а також інформаційними, координаційними та правовими зв'язками, зокрема: комерційні та некомерційні організації з різними формами власності, підприємства та установи, суспільні, міжвідомчі та місцеві комісії, асоціації та фонди; політичні партії та масові суспільні організації, що діють на основі статутів і положень, і мають вертикальну та горизонтальну структури на різних рівнях; ЗМІ; об'єднання та молодіжні формування; профспілки; приватні детективні та охоронні агентства; благодійні організації та релігійні конфесії; громадські організації та формування, створювані на добровільній основі (громадські пункти охорони порядку) [41 с. 49].

Запобігання корупційним правопорушенням здійснюється шляхом організації і проведення моніторингу ефективності боротьби з корупцією, кінцева мета якого полягає в отриманні об'єктивної інформації, що є основним і необхідним елементом ефективного управління. У цьому контексті необхідно виділити основні напрями, за якими буде здійснюватися антикорупційний моніторинг, а саме:

- вивчення громадської думки про стан корупції;
- вивчення та аналіз виявлених корупційних правопорушень;
- проведення аналізу скарг і звернень фізичних та юридичних осіб про факти вчинення корупційних правопорушень, що надійшли в органи публічної влади;
- узагальнення результатів перевірок, проведених у державних органах;
- узагальнення результатів антикорупційної експертизи нормативних правових актів та їхніх проєктів;
- проведення аналізу публікацій про корупцію в засобах масової інформації;

– здійснення контролю за виконанням заходів, передбачених у планах протидії корупції, та узагальнення отриманих даних [41, с. 49].

Зважаючи на викладене вище, необхідно приймати такі нормативно-правові акти, які регулювали б порядок проведення антикорупційного моніторингу в Україні, зокрема в усіх адміністративно-територіальних центрах.

До таких актів належать:

а) розроблення і прийняття на основі чинних державних програм із протидії корупції, а також короткострокових регіональних цільових програм із протидії корупції. Нині більшістю місцевих адміністрацій в Україні розроблено і прийнято програми протидії корупції, але без конкретного механізму реалізації їхніх положень, у зв'язку з чим вони мають суто декларативний характер;

б) організація та проведення антикорупційної експертизи нормативних правових актів і соціально-економічних програм. Порядок проведення антикорупційної експертизи має бути регламентований національним законодавством. В Україні нині є така експертиза, і покладена вона на Міністерство юстиції України, що саме по собі вже передбачає корупційний складник у здійсненні Міністерством своїх повноважень. Тому є необхідність передати такі повноваження новому державному органу, підзвітному безпосередньо Президенту, з превентивними функціями, незалежним статусом і не пов'язаним із формуванням будь-якої державної політики. Метою та завданням такого органу має бути незалежна антикорупційна експертиза нормативно-правових актів для того, щоби забезпечити ефективне запобігання та зниження ризиків прояву корупційних норм у нормативно-правових актах [41, с. 50].

У частині пріоритетів розгляду питань удосконалення діяльності з боротьби з корупцією вбачається обґрунтованою така їхня сукупність:

а) розроблення та реалізація комплексу заходів щодо підвищення рівня внутрішньої культури особистості та зміцнення морально-етичних принципів людини, особливо молоді, що спричинить за собою навчання культурного та шанобливого ставлення один до одного загалом у всьому суспільстві;

б) формування економічних і громадянських суспільних інститутів, що дають змогу домогтися більшої привабливості чесної і сумлінної державної служби порівняно з перспективою вступу в корупційні зв'язки і спільноти. Державна служба сама по собі зобов'язує людину, яка на ній перебуває, з особливим ставленням підходити до своєї роботи, оскільки від неї і тільки від неї залежить благополуччя і безпека громадян, які наділили її повноваженнями. Громадяни, які перебувають на державній службі, повинні усвідомлювати, що вони не просто працюють, але служать народу, зокрема, з ідейних і патріотичних міркувань;

в) визначення місця антикорупційних заходів в адміністративній та економічній реформах, а також проведення реформ усієї державної служби та системи освіти. При цьому необхідні розроблення і подальша реалізація системи таких заходів, як: 1) посилення юридичної відповідальності за корупційні правопорушення; 2) формування дієвої системи оподаткування з виробленням ефективних механізмів, що забезпечують невідворотність реалізації відповідальності платників податків, прозорість фінансової діяльності фізичних та юридичних осіб, підлив фінансових засад корупції; 3) розвиток міжнародного співробітництва для вирішення проблем протидії національній і транснаціональній корупції з урахуванням інтеграційних економічних процесів на світовому рівні і високого ступеня криміналізації зовнішньоекономічної діяльності. Це просто необхідний захід, який треба впроваджувати в державний устрій України. Крім того, треба форсувати перехід до електронних систем подачі заяв і надання державних послуг. Це

сприяло б заміні людського фактора машинами й істотно скорочувало б можливості зловживань.

Тож вдосконалення діяльності з протидії корупції необхідно пов'язувати з комплексним здійсненням правових, політичних, організаційних, морально-етичних, технічних і фінансових заходів, що забезпечують розвиток необхідних механізмів, реалізація яких дасть змогу створити серйозні передумови для докорінної зміни ситуації у сфері протидії масштабним проявам корупції.

Як превентивні заходи протидії корупції на публічній службі, що належать до організаційних методів, слід виділити такі:

а) обов'язок державних службовців повідомляти представника наймача (роботодавця), органи прокуратури або інші державні органи про всі випадки звернення до нього будь-яких осіб із метою схиляння його до вчинення корупційних правопорушень. Порядок такого повідомлення, перелік відомостей, що містяться в повідомленнях, організація перевірки цих відомостей і порядок реєстрації повідомлень визначаються представником наймача (роботодавцем);

б) обов'язок державного службовця в письмовій формі повідомити свого безпосереднього начальника про виниклий конфлікт інтересів або про можливість його виникнення, як тільки йому стане про це відомо;

в) обов'язок представника наймача, якщо йому стало відомо про виникнення в державного службовця особистої зацікавленості, яка призводить або може призвести до конфлікту інтересів, вжити заходів щодо запобігання або врегулювання конфлікту інтересів. Однак, як показує практика зарубіжних країн, заборони, які, безсумнівно, мають велике значення в правовому механізмі протидії корупції, не можуть самі по собі знизити рівень корупції. Вони певною мірою можуть лише стримати корупційний складник у діяльності публічного службовця. Тому, крім стримування негативної активності публічних службовців, необхідно

спонукати їх до активної позитивної діяльності, спрямованої на задоволення інтересів особистості, суспільства і держави. Це означає, що нині не обійтися без юридичних стимулів, покликаних зацікавити і підняти правову поведінку публічних службовців на більш високий рівень, який буде відповідати потребам суспільства і держави [41, с. 51].

Як протидіють країни світу проявам корупції? Наприклад у США в 2024 році було оприлюднено вперше в історії Сполучених Штатів Америки Стратегію протидії корупції. Ця стратегія окреслює загальнодержавний підхід до посилення антикорупційної боротьби. Антикорупційна стратегія розроблена для забезпечення інтересів національної безпеки США, оскільки рівень корупції в США визнаний таким, що загрожує національним інтересам.

Антикорупційна стратегія США базується на п'яти головних напрямках, серед яких:

- модернізація, координація та забезпечення ресурсами зусиль уряду США в боротьбі з корупцією;
- стримування незаконного фінансування;
- притягнення корупціонерів до відповідальності;
- збереження та посилення антикорупційної архітектури;
- посилення дипломатичної взаємодії та використання ресурсів іноземної допомоги для досягнення поставлених цілей.

При цьому в Антикорупційній стратегії США в якості позитивних результатів докладених раніше подібних зусиль наводиться приклад України. Зокрема, зазначається, що Агентство міжнародного розвитку США (USAID) допомогло українському уряду розробити електронну систему закупівель Prozorro, а також створити спільноту громадських суб'єктів та державних покупців Dozorro щодо виявлення порушень у тендерах. З жовтня 2017 року до 2024 року Prozorro допомогла Україні заощадити майже 6 млрд доларів державних коштів, у тому числі шляхом скасування

незаконних тендерів.

Антикорупційні інституції Європейського Союзу, такі як Європейський офіс по боротьбі з шахрайством, наголошують що боротьба з корупцією вимагає залучення громадськості. Щоб посилити участь громадськості у боротьбі з корупцією, провідна міжнародна коаліція проти корупції Transparency International запустила антикорупційний інструмент Advocacy and Legal Advice Center (далі – ALAC). Створення ALAC у межах національних відділень Transparency International, що вже існували, почалося з трьох початкових центрів у Боснії і Герцеговині, Румунії та Македонії, які за кілька років стали глобальним інструментом боротьби з корупцією, що зараз поширюється на всіх континентах. Центри демонструють, що люди дійсно беруть активну участь у боротьбі з корупцією, коли для цього в них є прості, надійні та дієві механізми участі.

ALAC надають потерпілим і/або свідкам корупції практичну допомогу для розгляду скарг, вони є інструментом участі громадян, який пов'язує суспільні інтереси з приватними стимулами для дій з боку особи. Тож діяльність та активність громадян та інститутів громадянського суспільства є ключовим складовим, що впливає на зниження рівня корупції.

Поза тим досвід залучення громадськості до реалізації антикорупційних реформ може бути успішним лише за умови, що представники публічної влади та бізнесу будуть відкритими та здійснюватимуть свою діяльність прозоро. Окрім того громадськість повинна мати реальний, а не декларативний вплив на можливість прийняття управлінських рішень та ухвалення законів. Безумовно, після кривавих подій Революції гідності, початку широкомасштабного вторгнення країни-агресора росії на територію України відсоток залученості громадськості до антикорупційних змін суттєво зріс. Це означає, що тепер протидія корупції – це не лише справа активістів, це стає справою кожного. Змінюється ставлення й до викривачів корупції. Наразі викривачі не сприймаються як

люди, що займаються ганебною справою анонімщиків. Наразі викривачі захищені законодавчо.

Зараз окремі громадяни та громадські організації відіграють вирішальну роль у протидії корупції з кількох важливих причин. Насамперед вони діють як охоронці суспільних інтересів: виявляють занепокоєння та прагнення звичайних людей і працюють над тим, щоб державні ресурси використовувалися для загального блага, а не служили для збагачення окремих громадян через корупцію. Громадяни та громадські організації виступають за прозорість, підзвітність та антикорупційні реформи в законах, політичних кроках і діяльності конкретних підприємств, установ та організацій. Їхня адвокаційна діяльність чинить помірний тиск на владні інституції з метою введення та впровадження ефективних антикорупційних заходів. Наприклад, Т. В. Ільєнок наголошує, що досвід Словаччини в боротьбі з корупцією наочно демонструє ефективність залучення громадськості [69]. У Швеції виникла Громадська організація «Демократичний аудит», яка об'єднує провідних шведських політологів, економістів та науковців, що займаються дослідженням специфічних питань, пов'язаних із боротьбою з корупцією. Особливу роль у зв'язку з участю громадськості у протидії корупції відіграють громадяни України. Варто зауважити, що для здійснення прав у сфері протидії корупції особа має бути громадянином України і досягти повноліття. Проте, на нашу думку, законодавче обмеження щодо осіб без громадянства або іноземців, які постійно проживають на території України, у праві брати активну участь у боротьбі з корупцією не є належним.

Згідно з Конституцією України на іноземців в Україні поширюється національний режим із певними обмеженнями. Проте обмеження щодо можливості здійснювати деякі права, пов'язані з протидією корупції, наприклад заснування громадських організацій або звернення до органів державної влади, на нашу думку, не повинні бути в тому ж самому списку.

Нерідко іноземці, які мали досвід життя в країнах з низьким рівнем корупції, сприяли вітчизняним органам влади у впровадженні ефективних методів протидії їй, що були вже випробувані і протестовані практично. Використання такого позитивного досвіду іноземних держав може суттєво спростити процес антикорупційних реформ. Дослідник Бондаренко О. С. стверджує, що у цілому залучення іноземців та осіб без громадянства, які мають досвід боротьби з корупцією в інших країнах, може бути корисним у розвитку ефективних стратегій і методів протидії корупції в Україні [19]. Громадяни відіграють вирішальну роль у протидії корупції з кількох причин. По-перше, вони мають право вимагати підзвітності від державних службовців та установ. Коли громадяни беруть активну участь в управлінні та користуються своїми правами на доступ до інформації, вони можуть контролювати та перевіряти дії державних службовців для того, щоб корупційні дії не залишалися непоміченими або не розглядалися. Тобто першим напрямом участі громадян у протидії корупції є можливість звернення із запитом про доступ до інформації. В Україні існує правова основа, яка гарантує належне забезпечення права на інформацію.

Згідно Закону України «Про звернення громадян» громадяни мають право звертатися до державних органів, установ і юридичних осіб приватного права, незалежно від їх організаційно-правової форми, а також до громадських об'єднань для отримання інформації. Ця інформація може стосуватися, наприклад, антикорупційних заходів, які застосовуються на підприємствах, установах, організаціях тощо. Також Закон України «Про доступ до публічної інформації» надає громадянам права щодо можливості подання запитів щодо доступу до публічної інформації до її розпорядників [19]. Така правова база дозволяє гарантувати право громадян на отримання необхідної інформації та забезпечує прозорість і відкритість державних структур та організацій перед громадянами. Протягом останніх десятиліть прозорість перетворилася з причини, яку просувають громадянські

суспільства в усьому світі, на універсальний еталон сучасного управління, офіційно схвалений більшістю урядів світу та пропагований міжурядовими організаціями.

За даними FreedomInfo.org, 119 країн прийняли положення про свободу інформації. Прозорості відведена важлива роль у Конвенції ООН проти корупції, вона прямо згадується у списку «цільових результатів» Цілей сталого розвитку ООН за номером 16 як «розвиток ефективних, підзвітних і прозорих інституцій» [196] та «забезпечення доступу громадськості до інформації». Саме тому бажання громадськості бути частиною «системи прозорості» шляхом реалізації своїх прав – це важливий та надзвичайно дієвий антикорупційний захід. Особливого значення цей захід набуває в умовах воєнного стану, коли важливо забезпечити виняткову прозорість щодо цільового використання бюджетних коштів і коштів, виділених міжнародними партнерами. По-друге, громадяни можуть діяти як інформатори, повідомляючи про корупційні дії, свідками яких вони стали або про які їм стало відомо. Викривачі відіграють значну роль у викритті корупції та ініціюванні розслідувань, що призводить до виявлення та переслідування корупціонерів. Саме тому другим напрямом участі громадян у сфері протидії корупції є можливість бути викривачем корупції. Повідомлення про корупцію може зменшити частоту та обсяги корупції, дозволяючи виявляти потенційні правопорушення й вирішувати проблеми на ранній стадії. Проте, щоб реально працювати, системи сповіщення мають бути ретельно розроблені та адаптовані до контексту, із запровадженням засобів захисту для викривачів. Документування чинної політики та обмін досвідом реалізації політики на всіх її етапах можуть допомогти країнам, які прагнуть включити інформування як стратегію боротьби з корупцією в певному секторі.

Науковці зауважують, що навіть у контексті країни, що розвивається, повідомлення про викривачів підтримується як механізм підзвітності, але

втручання, якщо особа недостатньо обізнана, має значний ризик для викривачів і регуляторів, враховуючи загрозу фізичного усунення, і пов'язане з інституційними та операційними викликами. Щодо України, то в нас існує і законодавство, і конкретні механізми отримання інформації від викривачів, а також гарантії їхньої безпеки. Але попри це, випадків виплати винагороди викривачам корупції дуже мало.

Наступним важливим питанням є проблема формування в суспільстві цілісного сприйняття антикорупційних реформ, втілених протягом останнього десятиліття та орієнтованих на довгострокові і системні перетворення. Потрібно усвідомити, що антикорупційна інфраструктура – це не лише система антикорупційних органів, це і громадськість та медіа, антикорупційні уповноважені, які працюють у всіх інституціях.

Проведені нами дослідження вказують на необхідність збалансувати масив інформації від органів публічної влади про антикорупційні заходи, які вони проводять. Наразі в медіапросторі акцент зроблений лише на покарання за вже вчинені корупційні злочини, а запобігання таким злочинам залишено поза увагою. 96% повідомлень на тему корупції в ЗМІ стосуються саме покарання, натомість превентивним заходам, які усувають безпосередньо причини корупції, приділяється лише 4% повідомлень.

Недостатньо висвітлюються питання роботи нових державних сервісів, які є законними та зручними альтернативами поширеним корупційним практикам. Варто більше висвітлювати питання діяльності Мінцифри, Державного оператора тилу та Укртрансбезпеки щодо антикорупційних інструментів, які вони впроваджують, оскільки боротьба українського народу проти країни-окупанта триває і громадськості надзвичайно важливо знати, що кошти платників податків, міжнародної допомоги та інших надходжень максимально ефективно використовуються для забезпечення обороноздатності України.

2.3 Інструменти та механізми співробітництва органів публічної влади, антикорупційних органів і громадськості

З огляду на системний деструктивний вплив, який чинить корупція на всі сфери і галузі суспільного життя в Україні, органи публічної влади докладають значні зусилля для забезпечення командної роботи всіх зацікавлених сторін, включаючи громадськість для протидії корупції. В межах реалізації Державної антикорупційної програми на 2023-2025 роки передбачена персональна відповідальність представників органів публічної влади всіх рівнів за забезпечення виконання антикорупційних заходів. Стратегія комунікації у сфері запобігання та протидії корупції на період до 2025 року спрямовує зусилля на підвищення рівня довіри у суспільстві до державних антикорупційних ініціатив та органів публічної влади через залучення громадськості до антикорупційних заходів.

Варто відмітити, що вже реалізовано багато антикорупційних заходів, серед яких: *організаційні* (створення системи антикорупційних органів НАБУ, САП, ВАКС, НАЗК; впроваджені антикорупційні програми в органах публічної влади; запроваджено посади антикорупційних уповноважених; запрацювали механізми захисту викривачів корупції); *інституційні* (прийнято та системно оновлюється антикорупційне законодавство; здійснюється моніторинг доброчесності публічних службовців, впроваджено систему електронного декларування); *інформаційні* (забезпечення відкритого доступу до публічної інформації, висвітлення антикорупційної діяльності в соцмережах та ЗМІ, проведення антикорупційних кампаній тощо); *громадський контроль*; *запровадження електронних сервісів для зменшення корупційних ризиків*; *співпраця з міжнародними антикорупційними організаціями* та ін.

Проте, незважаючи на значний обсяг зусиль, що спрямовуються на боротьбу з корупцією в Україні, є проблемні питання, які потребують

залучення всіх зацікавлених сторін для протидії корупції, серед найбільш нагальних: вплив політичних груп та еліт на ухвалення рішень та призначення на ключові посади своїх людей, що унеможлиблює ефективне функціонування відповідних органів публічної влади; недосконалість судової системи, що призводить до виправдання чи затягування справ корупціонерів; законодавчі прогалини, що створюють легальні лазівки для ухілення від відповідальності корупціонерів; низький рівень захисту викривачів та недовіра громадян до антикорупційних органів, відсутність прозорості у багатьох органах публічної влади та обмежений контроль громадськості посилюють зневіру суспільства у дієвості антикорупційних заходів, тому, пошук нових підходів до забезпечення співробітництва органів публічної влади з громадськістю є актуальним.

Корупція становить серйозний виклик для України, особливо з урахуванням подій після Революції Гідності 2014 року, що спричинили активізацію реформаторських процесів. Хоча були започатковані численні ініціативи та створено спеціалізовані органи для боротьби з корупцією, країна продовжує займати високі позиції у світових рейтингах корупції. Недоліки у законодавстві, недостатній інституційний контроль, а також відсутність ефективної координації між антикорупційними органами перешкоджають досягненню значних успіхів у цій сфері. Чітка і злагоджена взаємодія між антикорупційними органами є критично необхідною для ефективного протистояння корупції. Кожен з органів, від НАЗК до ВАКС, має унікальні функції та відповідальності, а їхня співпраця повинна забезпечувати цілісний підхід до ідентифікації, розслідування та судового переслідування корупційних правопорушень. Без ефективної координації та обміну інформацією, боротьба з корупцією залишається фрагментованою та неефективною. У сучасних умовах війни та майбутньої післявоєнної відбудови України, проблема корупції набуває ще більшої актуальності. Військовий конфлікт і повоєнне відновлення країни створюють додаткові

ризика для корупційних зловживань, що вимагає від антикорупційних органів особливої уваги та зміцнення внутрішньої співпраці. Встановлення прозорих механізмів контролю та забезпечення незалежності цих органів стане ключем до успішної боротьби з корупцією в цей кризовий період.

Після 2013 року в країні відбулися значні суспільні зміни. У відповідь на суспільний запит на прозорість і справедливість було ухвалено комплекс антикорупційних законів та створено нові спеціалізовані інституції: НАБУ, САП, НАЗК, АРМА та ВАКС. Ці органи мають спільну мету – боротьбу з корупцією, але кожен з них виконує свою роль відповідно до визначених повноважень. Україна обрала стратегію створення нових антикорупційних структур замість реформування старих, що виявилось більш швидким підходом. Такий вибір сприяє просуванню країни на шляху до членства в ЄС, ОЕСР та НАТО [215]. Кожен із органів має свої особливі функції, вони відповідальні за запобігання корупції, розслідування корупційних злочинів, управління активами та здійснення правосуддя (табл. 3).

Таблиця 3

Основні антикорупційні інституції України

Назва інституції	Статус	Основні функції
Національне агентство з питань запобігання корупції (НАЗК)	Центральний орган виконавчої влади зі спеціальним статусом	Формування та координація антикорупційної політики
Національне антикорупційне бюро України (НАБУ)	Центральний орган виконавчої влади зі спеціальним статусом	Розслідування, припинення та попередження корупційних злочинів
Спеціалізована антикорупційна прокуратура (САП)	Окремий орган прокуратури	Процесуальне керівництво розслідуванням, підтримання обвинувачення
Національне агентство з питань виявлення, розшуку та управління активами (АРМА)	Центральний орган виконавчої влади зі спеціальним статусом	Виявлення, розшук і управління арештованими активами
Вищий антикорупційний суд (ВАКС)	Вищий спеціалізований суд	Розгляд справ щодо корупційних злочинів

Джерело: систематизовано автором

Сформована антикорупційна система України включає адміністративні, правоохоронні, судові та управлінські інституції, що працюють у комплексі для протидії корупції. Їхня діяльність спрямована на забезпечення ефективного контролю за державними службовцями, проведення незалежних розслідувань, конфіскацію незаконно отриманих активів та здійснення справедливого правосуддя. Ця система є важливою складовою загальної політики держави у сфері боротьби з корупцією [245].

Ефективна протидія корупції в Україні можлива лише за умови забезпечення належного рівня взаємодії між суб'єктами антикорупційної системи. Взаємодія цих органів має розглядатися з позиції виконання їхніх функціональних завдань відповідно до компетенції кожного з них. З огляду на методологічні підходи, визначені Офісом доброчесності НАЗК, функціональна взаємодія антикорупційних інституцій України охоплює три основні рівні [113]:

- Превентивний рівень – спрямований на формування та реалізацію антикорупційної політики, запобігання та протидію корупції в ключових сферах суспільного життя. Основними завданнями є виявлення корупційних ризиків, моніторинг діяльності публічних службовців, контроль фінансування політичних партій та підтримка викривачів корупції.

- Оперативно-розшуковий рівень – охоплює попередження, виявлення, розслідування та припинення корупційних злочинів. Цей рівень передбачає діяльність спеціалізованих правоохоронних органів із забезпеченням процесуального керівництва та управління арештованими активами.

- Судовий рівень – забезпечує судовий розгляд справ, пов'язаних із корупційними злочинами, ухвалення вироків та апеляційні провадження. У таблиці 4 наведено основні антикорупційні інституції України, їхні функції, а також органи, залучені до забезпечення взаємодії на кожному рівні.

Таблиця 4

**Систематизація функціональної взаємодії антикорупційних органів
України**

Рівень взаємодії	Органи та інституції	Функціональні завдання	Залучені органи
1. Превентивний рівень	Національне агентство з питань запобігання корупції (НАЗК)	Формування та координація антикорупційної політики, контроль декларацій, моніторинг способу життя публічних службовців, підтримка викривачів корупції	Верховна Рада України (<i>прийняття законів</i>), Кабінет Міністрів України (<i>затвердження програм</i>), Міністерство юстиції України (<i>антикорупційна експертиза</i>)
2. Оперативно-розшуковий рівень	Національне антикорупційне бюро України (НАБУ)	Розслідування корупційних злочинів, виявлення топ-корупції, забезпечення арешту активів	Спеціалізована антикорупційна прокуратура (<i>процесуальне керівництво</i>), АРМА (<i>управління активами</i>), ДБР, СБУ, Національна поліція
	Спеціалізована антикорупційна прокуратура (САП)	Процесуальне керівництво розслідуванням НАБУ, підтримання державного обвинувачення, представництво інтересів держави у суді	НАБУ, ДБР, СБУ, Національна поліція
	Національне агентство з управління активами (АРМА)	Виявлення, розшук та управління арештованими активами	НАБУ, САП, прокуратура, суди, правоохоронні органи
3. Судовий рівень	Вищий антикорупційний суд (ВАКС)	Розгляд справ щодо корупційних злочинів, підслідних НАБУ та САП; винесення вироків у справах про корупцію	Суди загальної юрисдикції, апеляційні суди, Верховний Суд України

Джерело: систематизовано автором

Процес взаємодії між антикорупційними органами України у кримінальних провадженнях корупційного характеру складається з кількох

ключових етапів, кожен з яких має свої особливості та вимагає скоординованих дій відповідних органів.

На стадії досудового розслідування основна роль належить Національному антикорупційному бюро України (НАБУ), яке займається збиранням, фіксацією та оцінкою доказів, а також Національне агентство з питань запобігання корупції (НАЗК), що займається формуванням та координацією політики, контролем декларацій, моніторингом життя посадовців тощо.

Процесуальне керівництво здійснює Спеціалізована антикорупційна прокуратура (САП). Цей етап починається з моменту внесення відомостей про злочин до Єдиного реєстру досудових розслідувань та завершується передачею обвинувального акта до суду або закриттям провадження.

Спеціалізована антикорупційна прокуратура (САП) відіграє ключову роль у взаємодії з іншими правоохоронними органами України. Основними партнерами в її діяльності є суди, Національне антикорупційне бюро України (НАБУ), Національне агентство з питань запобігання корупції (НАЗК), а також інші правоохоронні установи, у т.ч. Служба безпеки України (СБУ), які можуть підтримати розслідування кримінальних проваджень. Взаємодія з цими структурами спрямована на забезпечення ефективного процесу досудового розслідування, судового розгляду та запобігання корупції. Ці зв'язки мають різний характер: у деяких випадках учасники взаємодії мають рівний статус, наприклад, під час інформаційного обміну; в інших – САП виступає вищим органом із процесуальними повноваженнями.

Основними напрямками взаємодії є координація діяльності, процесуальне керівництво в кримінальних провадженнях, обмін інформацією та залучення спеціалістів з різних галузей. Взаємодія може відбуватися на трьох рівнях:

- внутрішній – між підрозділами САП;

- внутрішньосистемний – між органами системи прокуратури;
- зовнішній – між САП та іншими правоохоронними установами.

Взаємодія САП із правоохоронними органами базується на чинному законодавстві, яке постійно розвивається. Метою цієї співпраці є створення сприятливих умов для належного розслідування корупційних злочинів і підтримання державного обвинувачення в суді.

Основні форми взаємодії:

- Проведення міжвідомчих нарад і координаційних засідань.
- Створення постійно діючих робочих груп.
- Обмін статистичними та аналітичними даними.
- Розробка методичних рекомендацій і правових документів.
- Спільні навчальні заходи, семінари, круглі столи та конференції.
- Запрошення спеціалістів для консультування та методичної допомоги.

На стадії підготовчого провадження в суді участь НАБУ вже не передбачена. Вищий антикорупційний суд (ВАКС) розглядає матеріали справи, але не досліджує докази по суті. Суд перевіряє їх достатність для призначення судового розгляду. Прокурор САП бере участь у цьому процесі, забезпечуючи законність судового провадження та підтримуючи державне обвинувачення. Під час судового розгляду ВАКС досліджує докази безпосередньо. До розгляду справи залучаються судді, прокурор САП, обвинувачений, його захисник, потерпілий та інші учасники процесу. Рішення ухвалює колегія суддів, що часто викликає труднощі з призначенням дати наступних засідань через складність координації їх роботи.

Якщо одна із сторін вважає судові рішення необґрунтованим, вона може звернутися до апеляційної інстанції. Апеляційний суд може знову дослідити докази, якщо вони не були належним чином розглянуті судом першої інстанції або стали відомими після ухвалення рішення.

Отже, взаємодія антикорупційних органів України, таких як НАБУ, САП, НАЗК та ВАКС, є важливим компонентом ефективної боротьби з корупцією. Однак попри реформування системи антикорупційних органів, рівень корупції в країні залишається високим, а за даними Світового банку, хоча і спостерігалась покращення у сфері контролю за корупцією, за останній рік показник погіршився (рис. 2.1.)

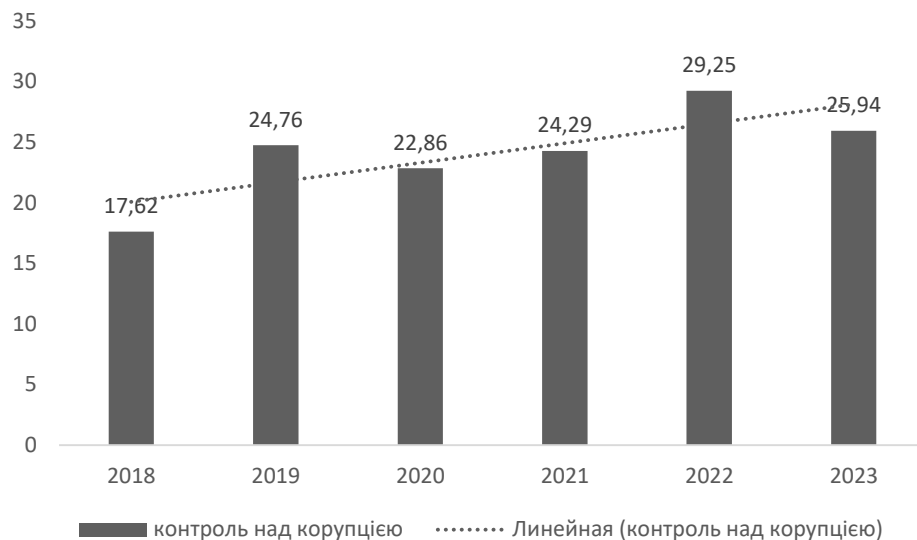

Рис. 2.1. Місце України у рейтингу контролю за корупцією згідно Світового Банку (WorldBank, 2018-2023)

Джерело: створено автором на основі [306]

Як бачимо з рис. 2.1 рівень боротьби з корупцією в Україні за 2023 рік оцінено на 26 балів зі 100 у порівнянні із іншими країнами світу.

Значною мірою питання контролю за корупцією не вирішується через проблеми ефективної взаємодії між інституціями. У правоохоронній системі України традиційно спостерігається відсутність системної, організованої та своєчасної комунікації як між різними правоохоронними органами, так і між ними та громадськістю. Особливо гостро ця проблема проявляється у сфері комунікації між різними правоохоронними органами у сфері антикорупційних структур [198]. До інших проблем взаємодії між органами

відносяться нормативно-правові, організаційно-структурні, кадрові та політико-соціальні проблеми (рис.2.2).

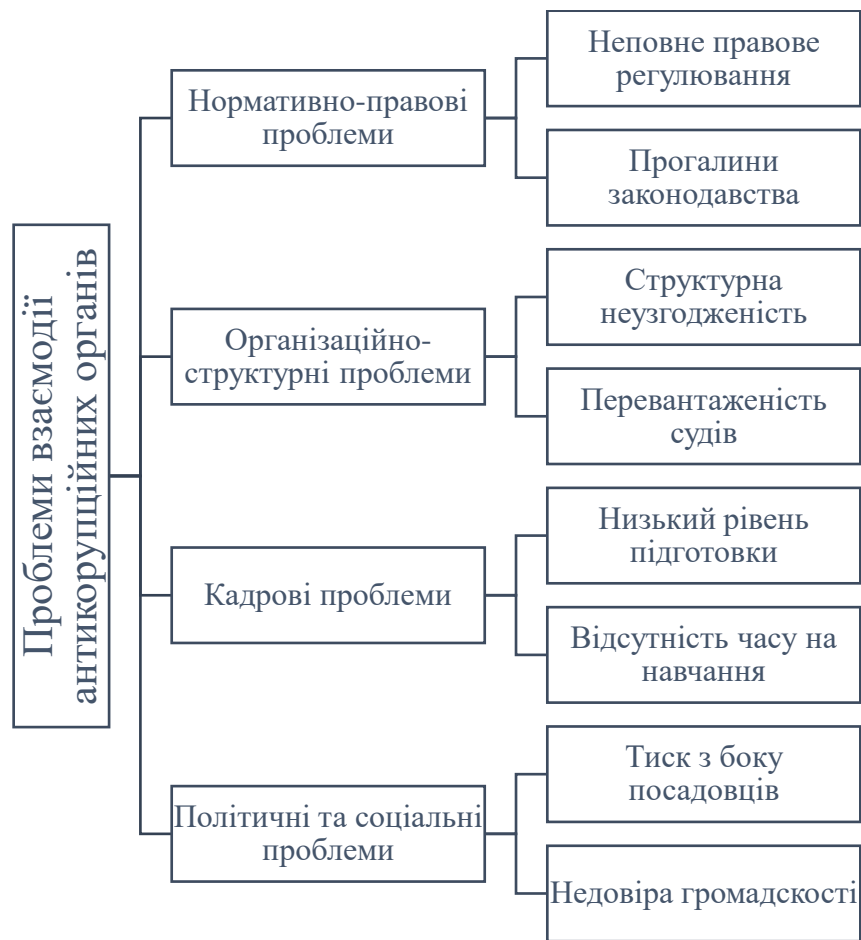

Рис. 2.2 Проблеми взаємодії антикорупційних органів

Джерело: створено автором

Однією з ключових перешкод є недосконале нормативно-правове регулювання, через що виникають юридичні колізії та суперечки щодо повноважень органів. Особливо це стосується взаємодії між САП та НАБУ, де структурна неузгодженість часто стає причиною затримок у розслідуваннях [207]. Існує також проблема недостатньої професійної підготовки працівників, оскільки через велику завантаженість у них майже відсутня можливість відвідувати курси підвищення кваліфікації.

Наукові дослідження, що могли б допомогти у вирішенні організаційних питань взаємодії, залишаються обмеженими або зовсім

відсутніми. Ще однією серйозною перешкодою є політичний тиск. Високопосадовці, чії дії часто підпадають під розслідування антикорупційних органів, прагнуть зберегти свій вплив на ці структури, що послаблює їхню незалежність та ефективність.

Вирішення зазначених проблем є критично важливим для ефективної боротьби з корупцією в Україні, підвищення прозорості антикорупційних процесів та відновлення довіри громадськості до державних інституцій. Ключові напрями вирішення проблем включають законодавчі зміни, організаційну реформу, кадрові зміни та забезпечення незалежності (рис.2.3)

Зважаючи на значущість ефективної взаємодії спеціалізованих інституцій із іншими правоохоронними органами та громадськістю необхідно впроваджувати такі форми співпраці: проведення міжвідомчих нарад і спільних засідань колегій; створення постійно діючих міжвідомчих робочих груп; видання організаційних і методичних документів; обмін статистичними та іншими необхідними даними щодо стану протидії корупції; залученість громадськості до просвітницьких заходів для формування обізнаності громадян про корупцію та її наслідки.

До ключових напрямів взаємодії належать розробка та реалізація заходів із виявлення, припинення та запобігання корупційним правопорушенням, а також вивчення і впровадження успішного досвіду. Важливо організовувати підготовку кадрів, підвищення кваліфікації працівників та залучати експертів для надання методичних і консультаційних послуг [50]. Крім того, необхідно проводити спільні навчально-практичні та наукові заходи, зокрема семінари, круглі столи, конференції, а також моніторингові дослідження і соціологічні опитування. Важливим аспектом є розробка пропозицій щодо вдосконалення правового регулювання та проведення переговорів для укладання відповідних договорів відповідно до законодавства України [30].

Рис. 2.3. Шляхи розв'язання проблеми неефективної взаємодії елементів системи антикорупційних органів

Джерело: сформовано автором

Важливо зрозуміти, що реформування органів, відповідальних за запобігання та боротьбу з корупцією, поки не виправдало покладених сподівань. Це значною мірою пов'язано з відсутністю ефективної стратегії запобігання корупції та недостатнім рівнем взаємодії як всередині системи антикорупційних органів між собою, так і рівнем співробітництва з громадськістю та відсутністю дієвого громадського контролю за діяльністю антикорупційних органів [35]. Така ситуація призводить до локалізованості впливу антикорупційних заходів і, як наслідок, низької результативності законодавчих нововведень у цій сфері.

Громадський контроль є одним із ключових правових механізмів і важливим компонентом демократичної моделі суспільства. Стабільна та

ефективна діяльність органів публічної влади, яка базується на демократичних принципах, потребує сучасних і оперативних інструментів незалежного моніторингу функціонування державних органів та органів місцевого самоврядування, системи антикорупційних органів. Такий контроль сприяє реалізації конституційних принципів народовладдя, поділу влади, верховенства права та прозорості управлінських процесів [42].

Лише завдяки спільним зусиллям органів публічної влади, системи антикорупційних органів і громадськості можна досягти реального прогресу в запобіганні корупційним проявам. Така співпраця забезпечує ефективний контроль за впровадженням морально-етичних і ідеологічних заходів, спрямованих на протидію корупції, підвищуючи прозорість і підзвітність у державному управлінні [210].

Протидія корупції ускладнюється тим, що більшість громадян розглядають корупцію як механізм «прискорення» у вирішенні власних проблем і вважають корупційну складову цілком виправданою. Як правило, люди, які стикалися з корупцією, не намагаються відстоювати власні права в законний спосіб через впевненість, що такі спроби будуть марними [129].

Ефективна протидія корупції вимагає здійснення чітких профілактичних заходів, усунення умов і можливостей корупції, для цього необхідно розглянути глибинні причини виникнення корупції. Як показав проведений нами аналіз причин та розповсюдження корупції, в її основі лежить моральна складова.

Для моральності дії важливі два моменти. Якщо обрана погана мета, дія вже не може бути моральною. Але якщо мета обрана добра, то необхідно ще вибрати засоби, які б не виявилися негідними цієї мети. Розум, що пропонує волі вибирати – це практичний розум [128]. Сам процес оцінки конкретних цілей і засобів основоположник теологічної теорії Тома Аквінський називає совістю.

Відомий китайський філософ Конфуцій стверджував, що різні люди у

своїй поведінці та спілкуванні дотримуються різних моральних норм і правил. На його думку, розумна людина: «коли дивиться, то думає, чи добре вона роздивилася, а слухає – думає, чи вірно вона почула; думає, чи ласкавий у неї вираз обличчя, чи шанобливі її манери, чи щире мовлення, чи пристойне ставлення до справи; при сумнівах думає про те, щоб порадитися; коли ж у гніві, то думає про наслідки; і перед тим як щось придбати, думає про справедливість». Нерозумна людина робить три помилки: говорить, коли не час говорити (це нерозважливість), не говорить, коли настає час говорити (це потайливість), і говорить, не помічаючи міміки (це сліпота) [128].

Тож розуміючи важливість наявності моральних чеснот у людей, які виконують функції держави, важливо застосовувати інструменти, за допомогою яких можливо здійснювати відбір осіб з моральними чеснотами.

В Україні вже реалізують інструменти відбору осіб за моральними якостями. Наприклад, Порядок проведення відкритого конкурсу для призначення на посади у Національному антикорупційному бюро України [145] передбачає, що на службу в НАБУ приймаються на конкурсній, добровільній, контрактній основі громадяни України, які спроможні за своїми особистими, діловими та моральними якостями, віком, освітнім і професійним рівнем та станом здоров'я ефективно виконувати відповідні службові обов'язки.

Крім цього, співбесіда на доброчесність, яку проходять кандидати на посади в НАБУ передбачає спілкування конкурсанта з членами комісії щодо:

- відповідності доходів кандидата його витратам та майну;
- способу життя претендента на вакантну посаду;
- рівня професійної етики;
- політичної нейтральності;
- можливого конфлікту інтересів;

– можливих зв'язків з росією тощо [145]

Члени комісії та громадськість можуть задавати й інші запитання та в подальшому оцінювати доброчесність кандидата на посаду.

Більше того, в Україні в цілій низці органів державної влади та в антикорупційних органах законодавчо затверджений інструмент перевірки кандидатів на посади та атестації осіб через поліграф, який і визначає моральність поведінки особи. Порядок проведення психофізіологічного дослідження із застосуванням поліграфа затверджується Кабінетом Міністрів України [174].

Так ст. 26 Закону України «Про Державне бюро розслідувань» врегульовує питання проведення психофізіологічного дослідження із застосуванням поліграфа. «До вступу на службу до Державного бюро розслідувань, а також не рідше одного разу на рік під час проходження служби в Державному бюро розслідувань працівники Державного бюро розслідувань проходять психофізіологічне дослідження із застосуванням поліграфа» [153, ст.26].

Проходження поліграфа також законодавчо унормовано для деяких центральних органів виконавчої влади. Так, наказом Міністерства оборони України від 14.04.2015 р. №164 «Про затвердження Інструкції з організації та проведення психофізіологічного дослідження персоналу із застосуванням поліграфа у Міністерстві оборони України та Збройних Силах України» [164] визначені суб'єкти дослідження, до яких віднесено осіб старше 18 років, які є військовослужбовцями, працівниками Збройних Сил, державними службовцями або кандидатами на посаду в цих структурах. Частиною 2 ст. 50 Закону України «Про Національну поліцію» передбачено, що громадяни України, які виявили бажання вступити на службу в поліцію, за їхньою згодою проходять тестування на поліграфі. А Інструкція про порядок використання поліграфів у Національній поліції України унормовує процедуру проходження психофізіологічного дослідження [165].

Інструментами співробітництва органів публічної влади та антикорупційних органів із громадськістю є інститут викривачів та інститут антикорупційних уповноважених.

Інститут антикорупційних уповноважених функціонує вже понад 10 років, проте, в силу надзвичайного супротиву деяких керівників органів публічної влади, недосконалості законодавчої бази він дотепер не став дієвим інструментом протидії корупції. У чому ж криються основні причини такого стану?

У державних органах, органах місцевого самоврядування, на підприємствах, в установах та організаціях, що належать до сфери управління державного органу, а також у державних цільових фондах в обов'язковому порядку утворюються самостійні та функціонально незалежні структурні підрозділи (особи), на які покладаються функції із запобігання та виявлення корупції. До основних завдань уповноважених підрозділів (уповноваженої особи) належать: організація проведення антикорупційних заходів та контроль за виконанням антикорупційного законодавства; організація роботи з управління корупційними ризиками у діяльності органу публічної влади; надання методичної та консультативної допомоги стосовно антикорупційного законодавства; здійснення заходів з виявлення конфлікту інтересів та сприяння його врегулюванню; перевірка стану подання декларацій та повідомлення Національного агентства про випадки їх неподання чи несвоєчасного подання; розгляд повідомлень про порушення вимог Закону України «Про запобігання корупції»; співпраця з викривачами та забезпечення захисту працівників-викривачів, які повідомили про порушення вимог антикорупційного законодавства, від застосування негативних заходів впливу з боку керівника або роботодавця; організація роботи внутрішніх каналів повідомлення про можливі факти корупційних або пов'язаних з корупцією правопорушень, а також здійснення перевірки отриманих повідомлень; інформування керівника

відповідного органу публічної влади, Національного агентства або інших спеціально уповноважених суб'єктів у сфері протидії корупції про факти порушення антикорупційного законодавства; координація діяльності уповноважених підрозділів (уповноважених осіб) територіальних (міжрегіональних) органів та юридичних осіб, що належать до сфери управління відповідного органу; подання за результатами роботи за звітний рік до Національного агентства інформацію щодо своєї діяльності [225].

Ці антикорупційні уповноважені є надзвичайно потужним інструментом протидії корупції, оскільки вони ще на етапі задуму корупційних діянь можуть запобігти скоєнню корупційних злочинів. Крім цього, вони займаються просвітницькою та інформаційною роботою, що підвищує рівень обізнаності громадськості з метою, заходами, інструментами антикорупційної діяльності, а також вони забезпечують контроль за дотриманням відкритості й прозорості діяльності органу публічної влади.

Але, з багатьох об'єктивних та суб'єктивних причин, цей, насправді, ефективний інструмент протидії корупції дотепер не запрацював на повну силу, оскільки:

- є певне несприйняття антикорупційних уповноважених;
- несприйняття антикорупційної діяльності в цілому;
- нерозуміння важливості для органу публічної влади цих посад;
- відсутність знання співробітників про таку посаду і особу антикорупційного уповноваженого в організації;
- є законодавчі колізії, які дотепер не унормували питання функціонування антикорупційних уповноважених у різних сферах діяльності.

Варто зауважити, що незважаючи на супротив, інститут антикорупційних уповноважених в Україні вже має ґрунтовні досягнення. У Класифікатор професій ДК 003:2010 внесено назву професії «2414.2

Уповноважений з антикорупційної діяльності», а згідно КВЕД-2010 вид економічної діяльності зазначено як «84.11 Державне управління загального характеру» [199].

Для уніфікації роботи антикорупційних уповноважених, удосконалення методичного та нормативно-правового забезпечення, вже розроблено: Професійний стандарт, що створює основу для сертифікації та вдосконалення діяльності уповноважених на державних підприємствах; Типове положення, що стандартизує роботу антикорупційних уповноважених в різних організаціях та державних підприємствах; Форма звітування щодо діяльності уповноваженого підрозділу (уповноваженої особи) з питань запобігання та виявлення корупції [233] запрацював Портал доброчесності НАЗК [141], який став важливим інструментом для викриття корупційних правопорушень та підвищення прозорості, оскільки і оцінювання антикорупційних уповноважених і велика частина роботи з протидії корупції зосереджена саме на цьому порталі.

Проте, для ефективної діяльності інституту антикорупційних уповноважених необхідно здійснити щонайменше шість системних дій – це, по-перше, прибрати законодавчі колізії, що заважають розвиватися інституту антикорупційних уповноважених, зокрема є складність функціонування антикорупційних уповноважених згідно ст. 13⁻¹, тобто ті антикорупційні уповноважені, які мають бути створені в державних органах і ті, які визначаються в державних установах, організаціях, підприємствах згідно ст. 62 мають бути розмежовані. Нинішній стан законодавства у частині визначення антикорупційних уповноважених призводить до хаосу, оскільки навіть самі уповноважені інколи не знають за якою статтею їм працювати, за якою нормативно-правовою базою діяти, і власне, яких їхній статус? Саме тому необхідно виключити зі ст. 13⁻¹ антикорупційних уповноважених, які діють на підприємствах, в установах та організаціях, що належать до сфери управління державного органу (крім юридичних осіб, у

яких затверджуються антикорупційні програми) [158, ст. 13⁻¹], оскільки їх основа діяльності інша. Внесення цих змін в законодавство значно спростить діяльність антикорупційних уповноважених і реалізацію антикорупційних програм, бо є дещо різні підходи до антикорупційної роботи в державних органах і на підприємствах різної форми власності. Тобто, необхідно забезпечити розмежування функцій, зокрема, чітко розділити обов'язки антикорупційних уповноважених на державних підприємствах та в державних органах; по-друге, забезпечити гнучкі антикорупційні програми, тобто забезпечити можливість адаптації програм до потреб конкретної організації для підвищення дієвості антикорупційних заходів, а для цього необхідно прибрати законодавчо затверджені умови розробки антикорупційних програм; по-третє, забезпечити підвищення гарантій незалежності уповноважених шляхом: а) організації незалежності для безперешкодної діяльності уповноважених; б) незалежної оплати праці для запобігання конфлікту інтересів; в) надання достатніх ресурсів для ефективного виконання обов'язків; по-четверте, необхідно системно займатися навчанням антикорупційних уповноважених і розвивати у них професійні навички через адаптовані тренінги, спрямовані та орієнтовані на специфіку діяльності (органи державної виконавчої влади, органи місцевого самоврядування, державні підприємства тощо), розвивати комунікаційні навички та адвокацію змін; по-п'яте, необхідно забезпечити сертифікацію антикорупційних уповноважених через незалежний Кваліфікаційний центр, щоб унеможливити конфлікт інтересів та забезпечити об'єктивність оцінювання кандидатів; по-шосте, забезпечити належну роботу Порталу доброчесності через широку просвітницько-інформаційну кампанію ознайомлення громадськості з його функціоналом, зокрема донести до громадськості, що Портал доброчесності НАЗК – це інноваційна онлайн-платформа, що пропонує широкий спектр функцій для підтримки антикорупційної діяльності: а) *електронне звітування* (уповноважені особи

мають можливість подавати звіти про свою роботу в електронному форматі, що спрощує процес звітності та забезпечує зручний доступ до інформації); б) *відкриті звіти* (портал надає інструменти для оцінки доброчесності організацій, що сприяє підвищенню прозорості та відповідальності); *освітні ресурси* (на порталі зібрана велика база знань з навчальними матеріалами, тренінгами та іншими ресурсами, корисними для діяльності антикорупційних уповноважених).

Підсумовуючи можемо констатувати, що Портал доброчесності НАЗК є дієвим інструментом зміцнення доброчесності, оскільки він забезпечує:

- інституційні зміни (інтегрує принципи прозорості та підзвітності);
- мапування антикорупційних уповноважених (створює мережу антикорупційних фахівців);
- зворотний зв'язок (забезпечення комунікації з НАЗК).

Теж саме стосується інституту викривачів. Це інститут найбільш ефективного співробітництва органів публічної влади та антикорупційних органів з громадськістю, проте, незважаючи на належно підготовлену й затверджену нормативно-правову базу захисту викривачів та алгоритмів їх співробітництва з антикорупційними органами дотепер не фіксується належний рівень ефективності інституту викривачів.

Висновки до розділу 2

Проведено оцінку стану співробітництва громадськості з органами публічної влади та системою антикорупційних органів у реалізації Державної антикорупційної політики у 2021-2025 роках та встановлено, що незважаючи на суттєві кроки у напрямі реалізації антикорупційної стратегії, Україна за 2024 рік втратила 1 бал в Індексі сприйняття корупції.

З'ясовано, що попри триваючу повномасштабну війну, Україна змогла

зробити системні кроки для ефективної боротьби з корупцією, що відобразилося і в результатах дослідження Індексу сприйняття корупції-2024. Переважна більшість із цих кроків були зумовлені зобов'язаннями, взятими на себе Україною в межах євроінтеграції та отримання міжнародної фінансової допомоги. Побутова корупція та корупція, пов'язана з використанням цільових коштів, зокрема на потреби забезпечення обороноздатності України залишаються високими.

Досліджено ефективність діяльності двох інститутів співробітництва органів публічної влади з громадськістю: інституту антикорупційного уповноваженого та інституту викривачів корупції. Встановлено, що незважаючи на тривалий термін функціонування цих інститутів вони дотепер не демонструють високої ефективності, оскільки несприймаються суспільством як важливі інструменти протидії корупції.

Акцентовано увагу на тому, що недостатньо висвітлюються питання роботи нових державних сервісів, які є законними та зручними альтернативами поширеним корупційним практикам. Варто більше висвітлювати питання діяльності Мінцифри, Державного оператора тилу та Укртрансбезпеки щодо антикорупційних інструментів, які вони впроваджують, оскільки боротьба українського народу проти країни-окупанта триває і громадськості надзвичайно важливо знати, що кошти платників податків, міжнародної допомоги та інших надходжень максимально ефективно використовуються для забезпечення обороноздатності України.

Розглянуто діяльність суб'єктів протидії корупції, зокрема інституту антикорупційних уповноважених та інституту викривачів. Проаналізовано роботу Порталу доброчесності НАЗК та виокремлено основні питання, які необхідно розв'язати для удосконалення антикорупційної діяльності антикорупційних уповноважених.

Результати досліджень, викладених у другому розділі, оприлюднено у працях автора [36; 38; 39; 40; 277; 279].

РОЗДІЛ 3. НАПЯМИ ВДОСКОНАЛЕННЯ СПІВРОБІТНИЦТВА ОРГАНІВ ПУБЛІЧНОЇ ВЛАДИ З ГРОМАДСЬКІСТЮ У СФЕРІ ПРОТИДІЇ КОРУПЦІЇ

3.1 Інноваційні технології як механізм співробітництва органів публічної влади з громадськістю у сфері протидії корупції

Сучасні технології є ефективним інструментом у боротьбі з корупцією та показником відкритості діяльності органів публічної влади. Інноваційні технології відіграють важливу роль у забезпеченні прозорості, підзвітності та ефективності антикорупційної діяльності. Вони створюють нові можливості для співпраці між антикорупційними органами та громадськістю. Інноваційні технології дозволяють громадянам швидко та анонімно повідомляти про корупційні випадки через спеціалізовані онлайн-платформи (рис. 3.1).

Надання доступу до публічної інформації через відкриті дані допомагає громадськості (окремим фізичним чи юридичним особам, представникам інститутів громадянського суспільства) здійснювати моніторинг діяльності державних установ. Це включає: публікацію державних закупівель; доступ до інформації про доходи та витрати державних службовців [117].

Україна демонструє успішні цифрові моделі запобігання корупції, такі як система державних закупівель Prozorro та моніторинговий портал громадського контролю Dozorro.

Штучний інтелект (ШІ) визначають як системи, здатні демонструвати розумну поведінку, аналізуючи середовище та приймаючи автономні рішення для досягнення визначених цілей. Відмінність ШІ від традиційних інформаційно-комунікаційних технологій (ІКТ) полягає в його здатності до самостійного навчання. Замість того щоб програміст створював алгоритми

для кожного можливого сценарію, ІІІ здатне самотійно знаходити рішення завдяки своїм алгоритмам.

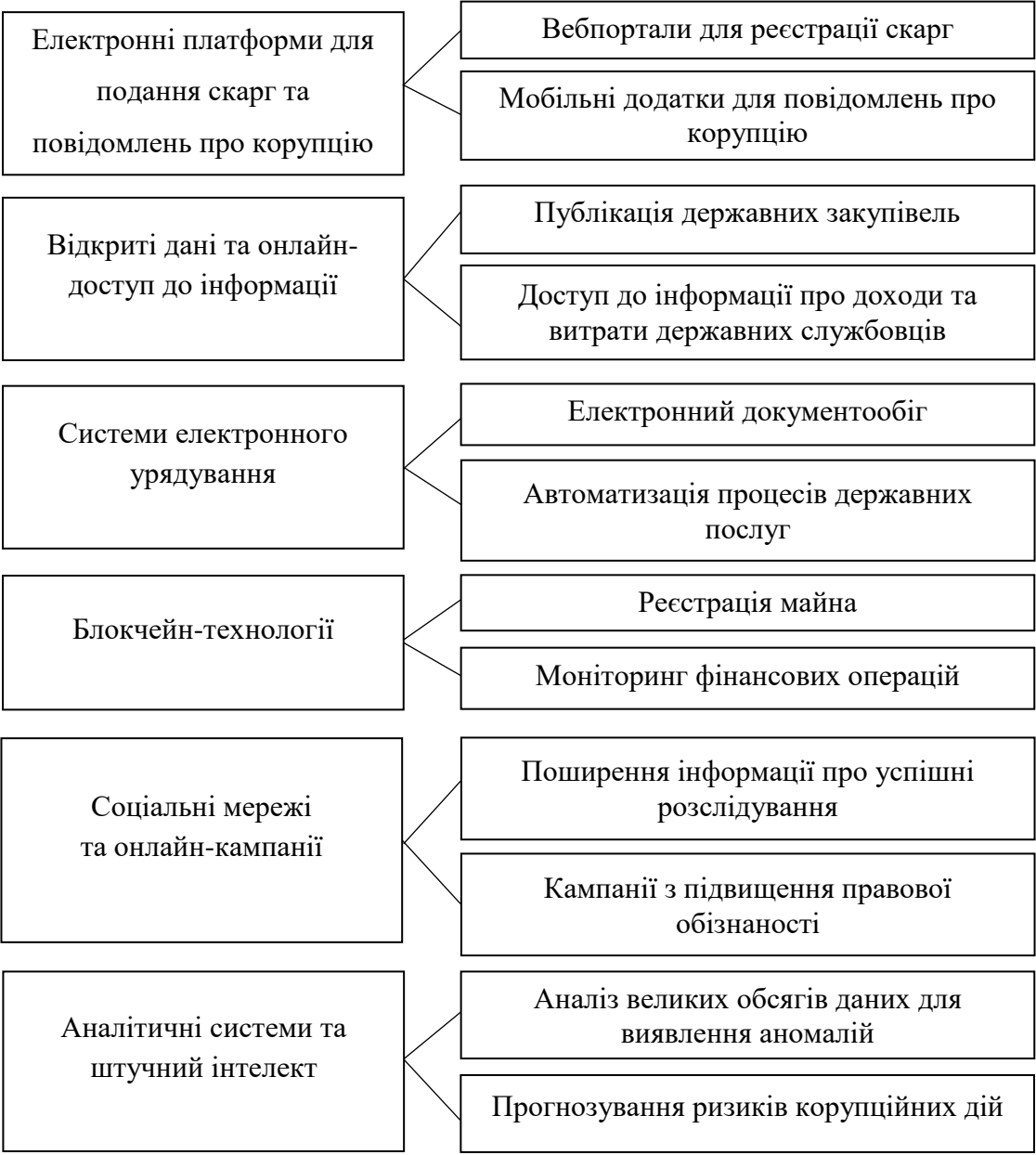

Рис. 3.1. Основні напрями використання інноваційних технологій

Джерело: Сформовано автором

ІІІ дозволяє ефективно обробляти дані, зокрема виявляти бенефіціарних власників по всьому світу, аналізувати зв’язки, місцезнаходження, використання підставних компаній, офшорні зони та банківські дані учасників тендерів [302]. Його потенціал особливо корисний

у таких критичних процесах, як реєстрація землі та власності, управління соціальними виплатами, перевірка особистих даних та оформлення державних контрактів.

Європейський Союз демонструє значний досвід у використанні цифрових технологій для боротьби з корупцією. Значні обсяги фінансування програм та проєктів вимагають ефективного механізму контролю за витратами та захисту від шахрайства. Однак, попри високі позиції країн ЄС у рейтингах сприйняття корупції, проблема залишається актуальною. Згідно з даними Євробарометра (2022), 68% громадян ЄС вважають корупцію поширеним явищем, причому основні претензії стосуються державних установ (74%), політичних партій (58%) та політиків різного рівня (55%).

Бізнес-сектор також стикається з проблемами корупції: 34% компаній заявили, що це ускладнює їхню діяльність, а 79% зазначили, що тісні зв'язки між бізнесом і політикою сприяють корупції [25, с. 20].

Європейська Комісія створила цифровий інструмент ARACHNE для аналізу даних у системі управлінського аудиту. Цей інструмент моніторив використання коштів структурних фондів ЄС у період 2014–2021 років. ARACHNE збирає дані з Європейського соціального фонду, Європейського фонду регіонального розвитку та зовнішніх джерел, аналізуючи інформацію про майже 400 мільйонів компаній. Система враховує фінансові показники, структуру власності, зв'язки з керівництвом, рівень довіри та ризиків банкрутства, що дозволяє виявляти потенційні ризики шахрайства, конфлікту інтересів та порушень [293].

Експерти Transparency International визначили кілька сценаріїв, за яких штучний інтелект (ШІ) може стати інструментом корупції: навмисне створення систем ШІ для корупційних цілей; маніпуляції кодом або навчальними даними для досягнення корупційних результатів; використання ШІ у корумпований спосіб [283].

Технології ІІІ можуть бути налаштовані для обслуговування інтересів окремих груп. Таке маніпулювання моделями ІІІ для систематичного сприяння певним групам називається «алгоритмічним захопленням» [283].

Ключовою особливістю ІІІ, яка робить його привабливим для зловмисників, є поєднання персоналізації та масштабованості [197]. Завдяки низьким граничним витратам ІІІ дозволяє швидко охоплювати широку аудиторію, персоналізуючи контент для кожного користувача. Це дає змогу корумпованим особам ефективно маніпулювати інформацією, знижуючи ризик викриття через непрозорість алгоритмів і можливість збереження анонімності.

Однак застосування ІІІ у боротьбі з корупцією стикається з проблемами. Однією з головних є інтерпретація результатів роботи системи. Відсутність чіткого пояснення дій ІІІ може ускладнити обґрунтування його рішень.

Прикладом є система Zero Trust, впроваджена урядом Китаю. Вона аналізувала банківські транзакції, дані про нерухомість, будівництво та навіть супутникові знімки, щоб виявляти підозрілі фінансові операції чи нові активи, зареєстровані на близьких державних чиновників. За час роботи система виявила 8721 можливого порушника, однак її використання припинили через складнощі з обґрунтуванням результатів [250].

Хоча система могла вказати на ймовірного корупціонера, вона не пояснювала, чому саме ця особа була визначена порушником. Розслідування кожного випадку вимагало значних людських ресурсів, які не завжди давали чіткі висновки.

Отже, попри високий потенціал ІІІ у виявленні корупції, його ефективне застосування потребує розвитку правової бази, яка має не лише передувати, а й супроводжувати процес. Найкращим способом боротьби з корупцією залишається впровадження інструментів для її запобігання, таких як технології розподіленого реєстру. Наприклад, «відомості про фізичних

осіб, яких притягнуто до відповідальності за вчинення корупційних або пов'язаних з корупцією правопорушень, а також про юридичних осіб, до яких застосовано заходи кримінально-правового характеру у зв'язку з вчиненням корупційного правопорушення, та додаткові (нефінансові) заходи кримінально-правового характеру, вносяться до Єдиного державного реєстру осіб, які вчинили корупційні або пов'язані з корупцією правопорушення, протягом трьох робочих днів з дня надходження з Державної судової адміністрації України до Національного агентства електронної копії рішення суду, яке набрало законної сили, з Єдиного державного реєстру судових рішень» [158].

Цей приклад демонструє застосування технології блокчейн у протидії корупції. Термін «Blockchain» частково відображає його сутність та призначення. Слово «Block» означає блоки, а «chain» – ланцюг. Таким чином, Blockchain – це ланцюг блоків. Це база даних, яка не має централізованого сервера для зберігання інформації, що робить її практично незламною і захищеною від втрати даних. Кожен блок містить не лише нову інформацію, а й дані попередніх блоків. Уся інформація зберігається одночасно в усіх учасників мережі з дотриманням високого рівня приватності.

На відміну від Інтернету, де дані зберігаються в одній мережі, існує безліч блокчейнів. Деякі з них мають власні підмережі для окремих проєктів, що дозволяє зменшити навантаження на мережу та забезпечити швидке виконання операцій – зазвичай упродовж кількох секунд [80].

Концепція блокчейну була розроблена у 2008 році особою або групою осіб під псевдонімом Сатоші Накамото. У своїй праці «Bitcoin: A Peer-to-Peer Electronic Cash System» він описав основи технології. Головні принципи блокчейну:

- *Децентралізація.* Відсутність єдиного сервера – кожен учасник мережі є її частиною, підтримуючи функціонування системи.

- *Безпека та захищеність.* Завдяки шифруванню та використанню публічних і приватних ключів, блокчейн позбавлений централізованих точок уразливості.
- *Прозорість і відкритість.* Дані про блоки доступні для перегляду кожному, забезпечуючи прозорість системи, водночас гарантуючи анонімність користувачів.
- *Незмінність.* Інформація, що потрапила до блокчейну, не може бути змінена чи видалена (рис. 3.2).

Рис. 3.2. Принципи блокчейн-технології

Джерело: складено автором

Технологія має як переваги, так і недоліки. Серед переваг:

- *довговічність.* Відсутність централізованого сховища дозволяє зберігати дані протягом тривалого часу та захищає їх від атак;
- *швидкість транзакцій.* Операції виконуються швидко і доступні цілодобово;
- *довіра.* Можливість обміну без посередників зменшує ризик впливу третіх осіб;

- зменшення корупції. Прозорість унеможлиблює корупційні схеми;
- скорочення бюрократії. Адміністративні послуги стають доступними без черг і зайвих паперів.

Недоліки:

- невизначеність щодо того, хто збирає транзакції в блоки;
- великий обсяг пам'яті, необхідний для зберігання даних;
- неможливість змінити чи видалити інформацію після її запису.

Україна активно впроваджує блокчейн. У 2017 році Державне агентство електронного управління України разом із Bitfury Group розпочали співпрацю для інтеграції технології в державні структури. Серед прикладів – аукціон «СЕТАМ», оновлений Державний земельний кадастр, який забезпечує надійність даних і громадський контроль.

У 2018 році на економічному форумі в Давосі Україна увійшла до списку 14 країн-лідерів з впровадження блокчейну, разом із США, Канадою, Естонією та іншими.

Блокчейн повністю відповідає вищезазначеним характеристикам, дозволяючи суттєво скоротити витрати на операційну діяльність і забезпечити прозорість усіх процесів. Це технологія нового покоління, яка здатна відновити довіру до органів публічної влади та підвищити якість державних послуг, що надаються органами виконавчої влади, місцевого самоврядування, а також установами й організаціями, які фінансуються з державного бюджету.

Однак уряд України може зіткнутися з низкою викликів при впровадженні блокчейн-технологій. По-перше, це новизна технології: для більшості громадян блокчейн є маловідомим явищем. Тому необхідно провести роз'яснювальну роботу, ознайомити громадськість із перевагами та принципами роботи блокчейну, навчити фахівців працювати з цією технологією та створити відповідні умови для її використання. По-друге,

потрібна розробка нормативно-правової бази для регулювання застосування блокчейну на державному рівні. По-третє, технологія потребує значних фінансових вкладень, що вимагає суттєвих бюджетних витрат. По-четверте, впровадження блокчейну може призвести до скорочення робочих місць, особливо серед адміністраторів, які надають послуги. Це змусить спеціалістів перекваліфіковуватися або шукати іншу роботу.

10 квітня 2018 року 22 країни ЄС підписали Декларацію про створення Європейського блокчейн-партнерства. Комісар із питань цифрової економіки та суспільства Марія Габріель заявила, що в майбутньому всі державні послуги використовуватимуть блокчейн. Ця технологія відкриває нові можливості для Європи: сприяє довірі користувачів, захищає персональні дані, створює нові бізнес-перспективи та напрями розвитку.

Естонія стала першою країною, яка з 2015 року використовує блокчейн для надання нотаріальних послуг, реєстрації шлюбів, народжень та укладення комерційних договорів. Крім того, блокчейн застосовується в медицині, банківській сфері та біржовій торгівлі. У 2018 році в Західній Вірджинії, США, відбулися перші вибори на блокчейн-платформі, що дозволило голосувати дистанційно без бюлетенів. Уряд США також використовує блокчейн для земельного кадастру, реєстрації нерухомості та в охороні здоров'я.

Уряд Грузії у 2016 році перевів земельний кадастр на блокчейн-платформу, демонструючи прагнення до прозорості та технічного прогресу. У Швеції блокчейн використовується для реєстрації прав на землю, що дозволяє економити кошти та зменшувати шахрайство. У Японії в 2018 році відбулося перше онлайн-голосування на блокчейні, а Нідерланди запустили пілотні проєкти для реєстрації субсидій та власності. В ОАЕ уряд планує стати світовим лідером у впровадженні блокчейну до 2021 року, фінансуючи навчання та семінари.

У країнах із середнім рівнем розвитку, таких як Гондурас, Грузія та Гана, блокчейн також знаходить застосування, наприклад, у реєстрації земельних прав, що допомагає боротися з корупцією. Цей міжнародний досвід свідчить, що блокчейн є популярною інновацією, яка поступово поширюється у всьому світі. Експерти вважають, що за цією технологією майбутнє державного управління.

Блокчейн-технології забезпечують створення захищених публічних записів, таких як адміністративні реєстри, та прозорість державних транзакцій. Вони також дозволяють автоматизувати управлінські процеси, залучаючи до співпраці представників державного, приватного та громадського секторів. Однією з ключових функцій блокчейну є смарт-контракти, які підвищують ефективність і зменшують ризики в транзакціях. Смарт-контракти можуть автоматично виконуватися за певних умов, визначених користувачами або зовнішніми чинниками, що робить їх корисними для соціальних виплат, ринкових операцій та адміністрування фінансових систем.

Блокчейн сприяє децентралізації, передаючи контроль від центральних органів до екосистеми. Це дозволяє підвищити прозорість державних фінансів і забезпечити більший контроль громадян над виборчими процесами. Наприклад, у Грузії Національне агентство державного реєстру використовує блокчейн для видачі цифрових сертифікатів права власності на землю, які перевіряються через публічний блокчейн, незалежний від будь-яких учасників. Ця система, зокрема механізм Eхoim, допомагає уникати шахрайства і вирішувати суперечки щодо прав власності.

На міжнародному рівні блокчейн пропонує нові можливості для регуляторного нагляду. Він забезпечує миттєвий доступ до даних про бізнес-операції, що дозволяє ефективніше боротися з шахрайством і ухиленням від сплати податків. Європейський Союз активно розвиває

блокчейн, прагнучи стати лідером у цій сфері. У 2021 році було запущено Європейську інфраструктуру блокчейн-сервісів, яка спрямована на підтримку антикорупційних ініціатив.

Однак використання блокчейну як управлінського механізму залишається концептуальним. Багато цифрових сервісів ще не готові до масштабного впровадження через технічну незрілість або невідповідність правовим нормам, наприклад, щодо цифрових підписів і нотаріального посвідчення. Також бюрократичні структури можуть бути не зацікавлені у впровадженні технологій, які обмежують їхню владу.

На глобальному рівні робота над уніфікацією підходів до регулювання електронних підписів і транзакцій уже ведеться, зокрема в межах Модельного закону ООН про електронні передавальні записи (2017) та Ініціативи цифрових стандартів Міжнародної торгової палати (2020). Однак реальне впровадження таких стандартів залежить від їх адаптації на національному рівні.

При взаємодії блокчейну та штучного інтелекту є свої недоліки, але їхнє поєднання може компенсувати слабкі сторони кожної технології. Блокчейн забезпечує прозорість і конфіденційність, тоді як ШІ підвищує масштабованість і продуктивність систем.

Виклики використання ШІ та блокчейну:

- доступ і надійність даних. Для роботи ШІ потрібні великі обсяги даних, але виникає питання їхньої достовірності та конфіденційності;
- верифікація результатів роботи ШІ. Відсутність механізмів перевірки рішень ШІ може призводити до помилкових висновків;
- відсутність міжнародної правової бази. Регулювання технологій розвивається повільніше, ніж самі технології, що створює ризики у глобальному масштабі.

Цифрові технології мають великий потенціал у боротьбі з корупцією, але їх ефективність залежить від правильного впровадження, регулювання та забезпечення прозорості.

Технологія блокчейну привертає увагу міжнародного співтовариства та організацій завдяки своїй здатності запобігати корупції та захищати державні реєстри від шахрайства і підробок. Блокчейн є важливим інструментом для зміцнення довіри громадськості. У багатьох країнах світу цю технологію та криптовалюти вже розглядають як можливий засіб у боротьбі з корупцією.

Блокчейн являє собою особливу структуру для фіксації транзакцій. Транзакція підтверджується лише після перевірки її формату та підписів. Після цього група транзакцій записується у блок, де інформацію можна швидко перевірити. Кожен наступний блок містить дані про попередній, що забезпечує прозорість і захищеність. Ця технологія ідеально підходить для проведення платежів або передачі конфіденційної інформації завдяки своїй надійності та зручності [28].

Технологія блокчейн має значний потенціал у боротьбі з корупцією. Інтеграція блокчейн в управління фінансовою безпекою, зокрема підприємств оборонно-промислового комплексу України вже демонструє позитивні результати зниження корупційних проявів. Лелеченко А. П. у своїх наукових працях доводить, що впровадження нових інформаційних технологій значно впливає на рівень фінансової безпеки [290].

Використання блокчейну в публічному управлінні підвищує довіру до фінансових операцій і знижує ризики корупції в економічній сфері. Блокчейн є децентралізованим електронним реєстром, який забезпечує надійне і постійне збереження даних. Його основа – криптографічні алгоритми, що фіксують усі транзакції у вигляді послідовних блоків. Ця технологія працює як загальна книга обліку, доступна кожному учаснику системи, де записуються всі транзакції. Унікальність блокчейну полягає в

тому, що всі копії зберігаються у користувачів мережі та систематично оновлюються і мають зв'язок із попередніми записами. Спроба змінити будь-який запис одразу виявляється системою, оскільки вона перевіряє його відповідність з іншими копіями [285].

Однією з ключових переваг Blockchain є його здатність залучати незалежного аудитора для контролю правильності роботи системи, що забезпечує прозорість інформаційного ресурсу. Передбачається, що зовнішній аудит можуть здійснювати міжнародні антикорупційні організації, зокрема Transparency International Україна. Blockchain – це інноваційна технологія зберігання даних, яка вже активно використовується в банківській сфері США та країн Західної Європи. Основний принцип цієї технології полягає в розподіленому зберіганні інформації.

Розвиток електронного урядування також сприяє зменшенню корупційних ризиків, оскільки мінімізує необхідність особистих контактів між громадянами і чиновниками. Це знижує можливості для хабарництва та інших зловживань владою. Завдяки електронним послугам громадяни можуть отримувати адміністративні сервіси через Інтернет, що робить процеси прозорими і зменшує ризик затримок чи зловживань.

Попри впровадження інноваційних технологій, проблеми залишаються. Основною перешкодою є недостатня інституційна спроможність антикорупційних органів, що ускладнює їхню роботу в умовах протидії організованих злочинних груп. Такі групи мають фінансові ресурси і зв'язки, що дозволяє їм уникати відповідальності. Тому необхідно посилювати незалежність антикорупційних органів, забезпечувати їх належне фінансування та створювати умови для ефективної діяльності.

Активна участь громадянського суспільства є ключовою у боротьбі з корупцією. Громадські організації, такі як Transparency International Ukraine, відіграють важливу роль у моніторингу корупційних ризиків, розробці рекомендацій і формуванні антикорупційної культури. Співпраця між

державою та громадськістю є необхідною для забезпечення підзвітності органів влади та прозорості їхньої діяльності.

Ефективна протидія корупції потребує комплексного підходу, що включає законодавчі реформи, інституційну підтримку, використання сучасних технологій, міжнародну співпрацю та активну участь громадськості. Тільки за умов системного підходу та залучення всіх суб'єктів протидії корупції реально досягти позитивних результатів антикорупційної політики та забезпечити стійкість держави проти поширення корупції. Одним із прикладів такої системної роботи є впровадження нових підходів до налагодження співробітництва між європейськими країнами та Україною. Зазначене співробітництво, як доводять у своїх наукових працях Грищенко І. М. та Козловець М. А. можливе за умови ведення діяльності на засадах дотримання законодавства України, чинних міжнародних договорів України, міжнародних стандартів та дотримання культури доброчесності. Для непохитного дотримання означених вимог, зокрема у діяльність оборонно-промислового комплексу України у 2024 році рекомендовано впровадити систему дотримання нормативних вимог (систему комплаєнс) [84].

У Плані пріоритетних дій Уряду України на 2024 рік у частині «Розвиток військово-промислового комплексу» одним із завдань визначено «внесення змін до державної цільової програми розвитку оборонно-промислового комплексу» в частині «закріплення мети та принципів державної політики оборонно-промислового комплексу» [167]. Також заплановано реформування системи управління об'єктами державної власності в оборонно-промисловому комплексі, зокрема шляхом впровадження системи комплаєнсу. Загалом комплаєнс – це система заходів управління та контролю, спрямована на попередження й подолання ризиків недотримання вимог законодавства, правил і рекомендацій (зокрема, органів контролю), етичних стандартів, а також на уникнення санкцій.

Метою впровадження системи комплаєнс є створення середовища для запобігання, виявлення та раннього управління комплаєнс-ризиками для зменшення негативних наслідків, сприяння досягненню стратегічних та оперативних цілей, формування комплаєнс культури у всіх осіб, на яких поширюється дія політики комплаєнс, та розвиток лідерів, орієнтованих на просування законності і доброчесності у своїй діловій практиці. [84]. Тож Україна поступово напрацьовує механізми та інструменти забезпечення доброчесності, у тому числі через застосування різних сучасних технологій.

Transparency International Україна продовжуватиме здійснювати моніторинг, контроль якості державного управління та сприяти розвитку відповідального партнерства між громадянським суспільством, владою і бізнесом, так званого «золотого трикутника».

Отже, впровадження блокчейн та інших цифрових технологій у сферу протидії корупції, з одного боку, сприятиме підвищенню довіри до органів публічної влади, забезпеченню якісного надання державних послуг, зниженню рівня корупції та бюрократії, захисту даних від втрати чи несанкціонованого доступу, а також зменшенню ризиків підробки інформації. З іншого боку, ці технології є новою і поки що маловідомою для нашої країни, проте вже сьогодні можна стверджувати, що блокчейн – це інноваційна технологія, яка здатна змінити уявлення та підхід громадян до управління та співробітництва з антикорупційними структурами.

3.2 Аналіз та адаптація зарубіжного досвіду співробітництва органів публічної влади з громадськістю у сфері реалізації антикорупційних заходів

Досліджуючи зарубіжний досвід протидії корупції ми намагалися водночас порівнювати його з вітчизняним досвідом та обирати ті успішні

практики міжнародного досвіду, які доцільно було б адаптувати у вітчизняні реалії антикорупційної політики.

Варто зазначити, що жодна країна світу, за підсумками 2024 року, не показали повної відсутності корупції. Як і багато років поспіль, Нова Зеландія демонструє найвищі у світі показники з очищення країни від корупційних проявів, найгірші показники демонструє Сомалі. Україна багато років поспіль займає місця від 118 (у 2007 році) до 146 (у 2024 році) серед 180 країн світу, тобто, наша країна повинна ще багато зробити, щоб наблизитися за рівнем протидії корупції до демократичних країн світу.

Рецепт ефективної протидії корупції, який дає результати лікування цієї хронічної хвороби сучасності – корупції, давно відомий – це залучення всіх суб'єктів протидії корупції до реалізації антикорупційної політики, щоб забезпечити дієві механізми контролю за прийняттям управлінських рішень та діяльністю органів публічної влади, це підзвітність та прозорість, а також формування культури нульової толерантності до корупції через системну просвітницьку роботу незалежних засобів масової інформації, свободу слова та доступ широких мас громадськості до прийняття та контролю прийняття управлінських рішень на всіх рівнях публічного управління.

Важливим аспектом формування і реалізації системної протидії корупції як тотального явища, що не має кордонів є чітка міждержавна та міжвідомча взаємодія, участь у заходах боротьби з цим негативним явищем, запроваджених у межах Організації Об'єднаних Націй, Радою Європи, Інтерполом, Міжнародним валютним фондом, Світовим банком та іншими міжнародними інституціями.

Серед основних документів боротьби з корупцією варто виокремити Комюніке Європейської комісії щодо комплексної політики Європейського Союзу з протидії корупції, а також Рамкове рішення Ради ЄС «Про боротьбу з корупцією в приватному секторі», в якому визначається поняття

«активної» та «пасивної» корупції та встановлюються санкції у відношенні осіб, у тому числі юридичних, за вчинення такого роду злочинів.

Основною метою створеної «Групи країн проти корупції» (GRECO), що діє в межах Ради Європи, є оцінка рівня корупції в державах-членах організації, виявлення недоліків у національних механізмах боротьби з корупцією, підтримка в проведенні необхідних законодавчих та інституційних реформ у цій сфері, здійснення контролю за виконанням угод і правових документів, прийнятих Радою Європи відповідно до програми дій проти корупції.

Розглянемо досвід зарубіжних країн і розпочнемо з Фінляндії, яку пов'язує з Україною не лише у різні історичні періоди однаковий успішний досвід збройної боротьби з країною-агресором, але й успішні напрацювання у сфері протидії корупції. Фінляндія одна з найменш корумпованих країн світу, а її особливістю є те, що вона досить виважено імплементує міжнародні акти протидії корупції у своє антикорупційне законодавство, при цьому, у кожному законі та іншому нормативному акті обов'язково закладені принципи унеможливлення корупції в кожній конкретній сфері діяльності, яку регулює той чи інший нормативний акт.

Великобританія – країна, яка ще у 1889 році прийняла перший закон про протидію корупції. У суспільстві сформовано несприйняття корупції, а закони у Великобританії такі жорсткі щодо посадових осіб, що вимагають, щоб особи, уповноважені на виконання функцій держави доводили свою невинність. У цій країні корупційні процеси відслідковує Комітет Нолана, що слідкує за діяльністю парламентарів, чинними та експосадовцями й іншими особами, які займаються протекцією і можуть впливати на державну політику. Країну вирізняє висока правова культура населення та сталі традиції професійної етики публічної служби.

Заходи протидії корупції у Бельгії вирізняються тим, що у межах реформи державного управління COPENIC, у секторі фінансового

контролю та управління фінансовою безпекою передбачили не лише кримінальну відповідальність, а й заходи попередження корупції, серед яких роз'яснення правил, транспарентність поведінки, професійної деонтології тощо. В цьому контексті варто згадати, Україну, яка також звернула увагу саме на цей позитивний міжнародний досвід протидії корупції. Сьогодні, коли Україна вже понад одинадцять років виборює своє право на територіальну цілісність і незалежність, коли ми всі побачили, що крім нас самих, нам ніхто не допоможе вибороти своє право на побудову незалежної держави, моральні засади осіб, уповноважених на виконання функцій держави є основоположними, оскільки саме на дії цих осіб спрямовані погляди всіх українців і демократичної світової спільноти. І зараз пророчими є слова Цицерона, наведені вище – «велич держави повинна ґрунтуватися на моральності, а не на насильстві»! [46]

Вся діяльність держави має ґрунтуватися на користі для населення, тобто, на утилітаризмі, основою якого є моральний вчинок, що приносить щастя найбільшій кількості осіб. Ключовими рисами утилітаризму є: *пріоритет загального блага*, що проявляється через орієнтацію на суспільні інтереси, а не на інтереси окремих осіб чи груп; *обчислення наслідків*, тобто визначення моральності рішень через вплив на добробут населення, як-то ефективність реалізованих реформ, програм, проєктів; *гнучкість і прагматизм в коригуванні управлінських рішень* задля максимального блага. В публічному управлінні утилітаризм втілюється у прагматичному підході до вибору того варіанту політики, яка дасть найбільш позитивний ефект для суспільства. При цьому варто пам'ятати про межі «корисності» та необхідність захисту всіх верств населення і кожного громадянина [46].

Крім цього, при прийнятті рішень органами публічної влади варто послуговуватися деонтологічним підходом, що ґрунтується на пріоритеті морального обов'язку та принципів над наслідками вчинку. Найкраще сказав про деонтологію один з найвідоміших її представників Іммануїл Кант: «роби

так, щоб максима твоєї волі могла стати загальним законом». До основних принципів деонтології віднесено: *принцип обов'язку*, коли людина має діяти згідно з моральними приписами, які вважаються універсальними і безумовними (це означає, що публічні службовці мають дотримуватися чітко визначених етичних стандартів, навіть якщо в короткостроковій перспективі це не приносить їм особистої вигоди); *універсальність норм*, який полягає у тому, що моральні норми мають бути однаково зобов'язувальними для всіх (передбачає, що публічні службовці мають демонструвати однакове ставлення до всіх громадян, без дискримінації та зловживань); *неприпустимість використання людей як засобу*, передбачає, що кожна людина розглядається як мета сама по собі – це формує засади поваги до людської гідності і надзвичайно важливо в питаннях захисту прав і свобод громадян. Деонтологічний підхід важливо застосовувати в публічному управлінні та адмініструванні, оскільки він спонукає до дотримання етичних кодексів, приписів та законів незалежно від особистих та політичних інтересів [46].

І нарешті третій підхід, який формує етизацію публічного управління – це етика чеснот. На відміну від утилітаризму та деонтології, які зосереджені на наслідках чи на правилах, етика чеснот акцентує увагу на характері людини та її чеснотах. Тома Аквінський стверджував, що чесноти – це стійкі моральні якості, що дозволяють людині діяти доброчесно та знаходити баланс між крайнощами. Основними принципами етики чеснот є: *етична спільнота* (для розвитку чеснот необхідне суспільне середовище, як-то організаційна культура, заснована на чесності та професіоналізмі); *розвиток характеру* людини, оскільки моральна поведінка залежить від сформованих звичок і чеснот (поміркованість, мудрість, справедливість тощо, які повинні бути притаманні публічному службовцю для доброчесного виконання службових обов'язків і вірному служінню суспільним інтересам); *пошук «золотої середини»* – цей принцип Арістотель трактував так: доброчесність полягає у віднайденні середнього шляху між двома вадами, наприклад, між безрозсудною відвагою та

боягузством. У публічному управлінні це може означати вміння врівноважувати жорсткі заходи контролю з людяністю й розумінням. Тож етика чеснот в публічному управлінні та адмініструванні сприяє не лише дотриманню формальних правил, а й усвідомленню особистої відповідальності публічного службовця перед суспільством [46].

Цей приклад поєднання міжнародного досвіду, зокрема Великобританії та Бельгії і започаткування етизації публічного управління в Україні уможливить результативність заходів протидії корупції в Україні лише за умови комплексного підходу, що поєднує елементи всіх трьох описаних підходів. Це дозволяє збалансувати прагнення до суспільної користі (утилітаризм), обрати високоморальних керівників (етика чеснот) при цьому дотримуватися вимог закону та обов'язку (деонтологія). Саме усвідомлене впровадження та дотримання цих підходів створює умови для демократичного розвитку суспільства й підвищення довіри громадян до органів влади [46].

Провівши аналіз зарубіжного досвіду протидії корупції, можемо стверджувати, що він є абсолютно різним, тобто кожна країна шукає і торує свій шлях протидії корупції. Такий же унікальний шлях свого власного рецепту протидії корупції має знайти й Україна.

Багато країн світу взагалі не мають антикорупційного законодавства (Швеція, Австрія та ін.), але в кожен нормативно-правовий акт вони включають запобіжники корупції.

Дослідження антикорупційного досвіду Німеччини показує, що він спрямований на знищення злочинних угруповань, насамперед, на забезпечення фінансової безпеки органів публічної влади та в цілому державних установ. Для цих цілей навіть створюється реєстр корумпованих фірм, який до речі вже існує в Ізраїлі та показав свою високу ефективність, тому що фірми, які втрапили до реєстру втрачають право співпрацювати з державою та виконувати державні замовлення. Вартує уваги чітко налагоджена співпраця з міжнародними організаціями, зокрема Європол і Інтерпол.

Франція має розгалужену структуру антикорупційних органів - це й Служба попередження корупції, Центральна рахункова палата (виявляє фінансові порушення та займається фінансовою безпекою), Центральна дирекція юридичної поліції, Центральна дирекція загального інформування, Центральний офіс покарання фінансових порушень у фінансовій сфері. Як і в Україні, всі ці органи є державними і фінансуються з бюджету [126].

У Словаччині ефективно співпрацюють з громадськістю для протидії корупції, зокрема приймають анонімні повідомлення про корупційні правопорушення, а також через спеціальну телефонну лінію приймають повідомлення.

Особливістю Угорщини є впровадження тотального фінансового контролю та обмеження обігу готівкових коштів й запровадження порядку здійснення розрахунків між господарськими структурами на суму понад 1 тис доларів виключно через банківські установи, а також звуження поняття податкової таємниці [126].

Досвід Швеції значну роль в протидії корупції відіграють громадські організації. Однією з таких дієвих організацій є «Демократичний аудит», яка об'єднує в собі науковців, провідних політологів, економістів та ін. і досліджує питання боротьби з корупцією. Варто відмітити, що у Швеції не існує жодних спеціалізованих антикорупційних органів.

Польща, яка останніми роками демонструє стійке зниження показників протидії корупції, так, Польща ще 12 років тому мала 63 бали, а за 2024 рік продемонструвала результат 52 бали. На фоні цього Польща вже заявила, що у 2025 році ліквідує Центральне антикорупційне бюро, оскільки воно не показало очікуваних результатів діяльності. Корисним для України може стати досвід діяльності польського державного органу фінансової розвідки, який забезпечує створення банку даних для всіх державних інституцій, що протидіють нелегальним джерелам доходів та контролюють фінансову безпеку.

Сінгапур є світовим лідером у формуванні дієвої антикорупційної політики. В цій країні діє Бюро з розслідування випадків корупції – постійно діючий антикорупційний орган, що наділений політичною та функціональною самостійністю. Особливістю є те, що цей орган спрямовує роботу на перевірку потенційно схильних до корупції органів публічної влади з метою виявлення можливих недоліків у системі управління, тобто, у Сингапурі працюють на попередження корупції.

Досліджуючи досвід Латвії нами встановлено, що незважаючи на те, що країна має потужну, розгалужену систему антикорупційних органів з 16 структур, вона є найкорумпованішою країною ЄС.

Враховуючи позитивний досвід Італії у сфері протидії корупції, Україною у 2021 році було підписано, а у 2024 році впроваджено Угоду між Кабінетом Міністрів України та урядом Італійської республіки про поліцейське співробітництво [228] в якій написано, що «усвідомлюючи, що злочинність у всіх її проявах та формах чинить негативний вплив на публічний порядок та безпеку, а також на добробут громадян», а також «ураховуючі ...Конвенцію ООН проти транснаціональної організованої злочинності [90], Конвенцію про кіберзлочинність [89], Конвенцію ООН проти корупції [88] та міжнародну співпрацю в боротьбі з організованою злочинністю» [228] відповідні органи обох країн будуть співпрацювати у виявленні та протидії, зокрема, корупційним кримінальним правопорушенням. Оскільки в Італії найбільш досконала система політичних та правових механізмів протидії корупції, Україні варто перейняти досвід цієї країни, зокрема у сфері співробітництва з громадськістю, а також, у реальному втіленні принципу розподілу влад, незалежності судової влади від інших гілок влади. До речі, в Італії в Конституції прописали рішення про надання Верховній Раді суддів виключних прав на заохочення та покарання суддів і, крім цього, об'єднали в одну професію слідчих, прокурорів та суддів та зобов'язали регулярно

мінятися ролями [126].

3.3 Модель ефективного співробітництва органів публічної влади, антикорупційних органів та громадськості у сфері протидії корупції

Співробітництво громадськості з органами публічної влади та антикорупційними органами у сфері протидії корупції в Україні відбувається шляхом:

- громадського контролю;
- інформування та звітування органів публічної влади перед громадськістю;
- залучення громадськості до формування, реалізації та моніторингу антикорупційної політики.

Відповідно до ст.14 Закону України «Про запобігання корупції» громадський контроль за діяльністю НАЗК забезпечується через Громадську раду, яка заслуховує інформацію про діяльність, виконання планів і завдань НАЗК, затверджує щорічні звіти про діяльність, надає висновки за результатами експертизи проектів актів НАЗК, делегує для участі в засіданнях НАЗК свого представника з правом дорадчого голосу.

Громадському об'єднанню, фізичній, юридичній особі не може бути відмовлено в наданні доступу до інформації стосовно компетенції суб'єктів, які здійснюють заходи щодо запобігання корупції, а також стосовно основних напрямів їх діяльності. Така інформація надається в порядку, встановленому законом.

Разом з тим, здійснюється громадський контроль за діяльністю Національного агентства з питань виявлення, розшуку та управління активами, одержаних від корупційних та інших злочинів (АРМА) забезпечується через Громадську раду при АРМА, склад якої затверджується Головою Національного агентства з 9 осіб на підставі

результатів конкурсу. Конкурс із формування персонального складу Громадської ради здійснюється шляхом відкритого рейтингового інтернет-голосування громадян. Засідання конкурсної комісії відкриті для представників засобів масової інформації та журналістів. Громадська рада при АРМА заслуховує інформацію про діяльність, виконання планів і завдань, здійснює громадський контроль за витрачанням коштів Державного бюджету України, головним розпорядником яких є АРМА, надає висновки за результатами експертизи проектів нормативно-правових актів, делегує для участі в засіданнях міжвідомчої комісії з питань реалізації активів та конкурсної комісії на заміщення вакантних посад державних службовців у АРМА по два представники. Громадська рада має право отримувати документи та інформацію, що стосуються діяльності АРМА (крім тих, що становлять державну таємницю) [142].

Той факт, що корупція в Україні і не тільки є проблемою системного характеру, приймається в наукових колах вже як само собою зрозуміле і означає, що корупційні складові вбудовані в будь-яку систему суспільства - економічну, політичну, соціальну – і тим самим зводить до мінімуму ефективність публічного управління.

Нові можливості для співробітництва відкрилися з прийняттям Закону України «Про засади державної регуляторної політики в сфері господарської діяльності», ст. 6 якого встановлені права громадян, суб'єктів господарювання, їхніх об'єднань та інших органів, на підставі яких громадяни мають право брати безпосередню участь у розробці адміністративних рішень та цілих програм, а службовці зобов'язані враховувати їх зауваження й пропозиції та проводити широкі консультації з громадськістю [161, ст.6].

Громадяни мають право здійснювати контроль за встановленням єдиного підходу до аналізу регуляторного впливу та відстежувати результативність регуляторних актів, а також блокувати прийняття,

державну реєстрацію в органах юстиції та впровадження цих актів, прийнятих з порушенням регуляторних процедур. Отже, сьогодні всі активні громадяни мають широкий спектр прав для того, щоб не допускати прийняття неефективних регуляторних актів і актів, які суперечать законодавству або дублюють діючі регулювання, а також брати участь у проведенні відкритих громадських обговорень усіх питань, пов'язаних з регуляторною діяльністю держави. Дуже важливою процедурою також є відстеження результативності, перегляд, систематизація регуляторних актів та оприлюднення їх результатів.

Очевидно, що характер або методи протидії корупції залежатимуть від типу управління, існуючого в країні. Деякі дослідники зійшлися на думці, що сьогоднішній стиль правління передбачає використання жорстких способів усунення корупціонерів і таких же правил гри для інших суб'єктів антикорупційної діяльності.

Одним із підтверджень цієї тези є той факт, що українські НКО (некомерційні організації) перебувають у досить невизначеному становищі: з одного боку, боротьба з корупцією і формування в суспільстві негативного ставлення до неї є підставою для класифікації діяльності НКО як соціально орієнтованої, а це означає, що вони можуть претендувати на грантову підтримку з боку держави. З іншого боку, антикорупційна діяльність прирівнюється до політичної, а якщо організація додатково отримує грошові кошти та інше майно від іноземних держав, їх державних органів, міжнародних та іноземних організацій, іноземних громадян, то це дає всі підстави розглядати її в якості іноземного агента, що в перспективі загрожує відмовою багатьох НКО від фінансової підтримки іноземних донорів з усіма наслідками.

Можна так класифікувати співробітництво у сфері протидії корупції :

– *за учасниками взаємодії* – учасників антикорупційної діяльності: органи публічної влади, омбудсмени, громадські об'єднання та організації

(професійні об'єднання, профспілки, ЗМІ, релігійні організації та ін.), представники бізнесу, окремі громадяни (наприклад, викривачі) та юридичні особи, міжнародні організації тощо;

– *за предметом співробітництва* – об'єкт і предмет антикорупційної діяльності у співробітництві органів публічної влади та громадськості (громадські відносини у сфері прийняття і реалізації законодавчих, управлінських, правозастосовних рішень, що втілюють в собі можливість корупційних проявів та ін.);

– *за принципами співробітництва* – принципи співробітництва органів публічної влади та громадськості в антикорупційній діяльності (об'єктивність, неупередженість, справедливість, непідкупність, відповідальність);

– *за рівнями співробітництва* – системну організацію антикорупційної діяльності органів публічної влади та громадськості (національний, регіональний, місцевий рівні);

– *за етапами реалізації співробітництва* – етапи антикорупційної діяльності органів публічної влади та громадськості (мотивуючий, інформаційний, аналітичний, оцінний, результативний);

– *за критеріями ефективності співробітництва* – співробітництво органів публічної влади та громадськості у сфері протидії корупції (забезпечення, охорона і захист прав і свобод людини і громадянина, непідкупність посадових осіб, дієвість громадського контролю, прозорість діяльності органів влади та їх посадових осіб, зниження рівня корупції);

– *за отриманими результатами* – підсумковий результат співробітництва в антикорупційній діяльності, його теоретичне і практичне застосування.

Передбачається, що ця класифікація сприятиме підвищенню правової культури громадян та публічних службовців, прийматиме більш чіткому розумінню всіх аспектів забезпечення співробітництва органів публічної

влади з громадськістю.

Проведене нами дослідження дає можливість зробити висновок, що громадськість, при всіх наявних організаційно-правових механізмах її залучення до співробітництва з органами публічної влади проявляє певну пасивність, але активна частина громадськості, навіть у період дії правового режиму воєнного стану продовжує співробітництво з органами публічної влади та антикорупційними органами для мінімізації корупції в Україні. Проаналізувавши законодавчі акти, наукову літературу з теми протидії корупції ми прийшли до висновку, що першим кроком в оптимізації процесу протидії корупції в Україні має стати розробка моделі ефективного співробітництва органів публічної влади та громадськості в сфері протидії корупції.

Запровадження тотального громадського контролю за діяльністю органів влади, антикорупційних органів дасть можливість здійснювати громадський контроль:

- за виконанням державних програм суспільного розвитку та виконанням суспільно важливих рішень, прийнятих органами державної влади і місцевого самоврядування;
- за актами органів влади та місцевого самоврядування щодо їх відповідності законодавству, їх впливу на ефективність та прозорість діяльності виконавчих органів та органів місцевого самоврядування;
- за підготовкою та прийняттям радами місцевих бюджетів;
- за використанням бюджетів територіальних громад;
- за організацією та проведенням прийому громадян в органах влади та місцевого самоврядування;
- для висвітлення своєї діяльності бути засновниками засобів масової інформації та здійснювати видавничу діяльність;

- вносити до органів державної влади і місцевого самоврядування, установ і організацій пропозиції про заходи щодо усунення порушень чинного законодавства та державної дисципліни;

- проводити громадську експертизу проблемних з точки зору відповідності закону управлінських рішень, прогнозувати їх наслідки, визначати причини негативних наслідків управлінських рішень, інформувати про висновки експертизи громадськість, державні органи або посадових осіб вищого рівня чи контролюючі державні органи.

Таким чином, діяльність громадськості у формі як одноосібної діяльності, спрямованої на протидію корупції, так і у формі колективної громадськості через інститути громадянського суспільства дає змогу захистити права, свободи, інтереси громадян України, впливати на прийняття бюджетів територіальних громад і контролювати використання бюджетних коштів, забезпечити прозорість у діяльності органів публічної влади, що в свою чергу призведе до зниження рівня корупції.

Громадський контроль функціонування та діяльності органів публічної влади може здійснюватися у формах:

- поточного контролю, який реалізується шляхом моніторингу діяльності чи бездіяльності органів публічної влади (його метою є вирішення питань, які потребують оперативного втручання; а результати є підставою для адекватного реагування органів публічної влади на суспільні проблеми в поточній роботі);

- громадської експертизи (висновки рекомендаційного характеру і мають бути враховані органами державної влади й органами місцевого самоврядування при прийнятті рішень з питань, що становили предмет громадської експертизи);

- перевірки за зверненнями громадян, яка проводиться суб'єктами громадського контролю на підставі аргументованої інформації про дії чи

бездіяльність посадових осіб чи органів державної влади і місцевого самоврядування;

- громадських слухань (рекомендації громадських слухань обов'язкові для розгляду органами державної влади і місцевого самоврядування).

Мета кожної форми діяльності громадянського контролю представлена в таблиці 3.1.

Таблиця 3.1

Форми громадського контролю

Форма контролю	Мета діяльності
Громадські слухання	Дізнатися про думки громадян Ознайомити громадян з тактикою, планами і стратегією влади, результатами діяльності Забезпечити прозорість дій влади з метою досягнення довіри громадян до владних структур
Конференції, круглий стіл	Урахування громадської думки, світового досвіду, обговорення проблем
Референдум	Розв'язання гострих соціальних суперечностей
Консультаційні та координаційні ради	Допомога в розв'язанні проблем і вдосконалення функцій системи управління органів влади Надання незалежних експертних оцінок з політичних рішень та документів
Загальні збори за місцем проживання	Обговорення найважливіших питань місцевого життя Заслуховування інформації звітів керівників підприємств, установ, які належать до комунальної власності
Анілітична діяльність	Аналіз звітної документації органів державної влади та робочих проектів законодавчих актів
Діяльність зі статистичних досліджень	Аналіз статистичної інформації
Робота зі скаргами	Приймання та аналіз скарг громадян, пов'язаних зі зловживанням владою, корупційною діяльністю та іншою діяльністю, що суперечить законодавству
Юридична діяльність	Юридична допомога громадянам України в ситуаціях, пов'язаних із зловживанням владою, корупційною діяльністю та іншою діяльністю владних структур, що суперечить законодавству

Джерело: сформовано автором

Для сучасної України характерні ситуації, коли державні інститути та їх посадові особи, які за статусом покликані приймати рішення в інтересах держави і суспільства, задовольняють запити суб'єктів з політичного, економічного сегмента, ухвалюючи вигідні їм рішення. Тільки за умов введення адекватного громадського контролю можливе стримування корупційних проявів органів державної влади та органів місцевого самоврядування, посадових осіб від виходу за конституційні та нормативно-правові межі.

Дієвими механізмами громадського контролю повинен стати громадський моніторинг, який здійснюється за результатами громадської експертизи діяльності органів державної влади, органів місцевого самоврядування та посадових осіб.

Він здійснюється шляхом:

- опитування представників громадських організацій за наперед визначеними критеріями;
- відслідковування процесу здійснення урядової політики, її динаміки та тенденцій, а також стану справ у відповідних сферах;
- збирання та накопичення інформації, аналізу матеріалів ЗМІ щодо думки громадськості про діяльність влади;
- збирання звітної інформації щодо діяльності органів влади;
- збирання та аналіз інформації щодо проектів законодавчих актів.

Результати громадського моніторингу мають стати основою для оцінювання політики, тобто для визначення її корисності для суспільства в цілому, окремих суспільних груп і галузей. Моніторинг та оцінювання дають змогу оперативно виявляти нові суспільні проблеми, прояви корупції, розробляти пропозиції щодо їх вирішення та організовувати розробку і затвердження нової або змін до існуючої державної політики.

Упровадження механізмів громадського контролю за діяльністю органів публічної влади, розширення підзвітності влади суспільству та

участь громадськості у прийнятті суспільно важливих рішень є однією з центральних проблем, що стоїть сьогодні особливо гостро, особливо в умовах повномасштабної війни та необхідності акумулювати всі наявні в крахні ресурси на потреби обороноздатності. Для ефективного контролю за органами публічної влади громадськості необхідно володіти не лише таким проміжним інструментом контролю, як вибори, а й мати постійний доступ до інформації про діяльність їх представників та державних службовців, застосовувати такі інструменти громадського контролю, як проведення громадських обговорень проектів рішень, консультування із представниками громадськості, звітування посадових осіб органів публічної влади перед громадськістю, утворення при органах публічної адміністрації дорадчих органів із представників громадськості.

Особливе значення в роботі громадського контролю має своєчасне інформування громадськості про дії суб'єктів громадського контролю щодо відстеження та аналізу діяльності органів публічної влади, прийнятті рішення та стан їх виконання, а також роз'яснення нових нормативно-правових актів, змін та доповнень до існуючих, порядку їх застосування на практиці. Це досягається шляхом висвітлення у засобах масової інформації результатів проведення різноманітних заходів, таких як громадські слухання, референдуми, конференції, загальні збори громадян за місцем проживання тощо. А також, дуже важливо створення єдиної інформаційної бази, яка повинна бути закріплена законодавством.

Узагальнюючі все вище наведене було розроблено модель ефективного співробітництва органів публічної влади, антикорупційних органів та громадськості. Модель представлена в додатку А.

Модель ефективного співробітництва органів публічної влади, антикорупційних органів та громадськості в протидії корупції розроблена за допомогою програмного продукту Erwin, в нотації IDEF0. Також для цієї моделі розроблена діаграма функціональної блок-схеми, яка відображає

процес співробітництва більш детально та у взаємозв'язку зі спеціально уповноваженими суб'єктами у сфері протидії корупції.

Проаналізуємо спочатку модель, яка була розроблена в нотації IDEF0. IDEF0 - методологія функціонального моделювання (англ. function modeling) і графічна нотація, призначена для формалізації та опису процесів. Відмінною особливістю IDEF0 є її акцент на ієрархію об'єктів. В IDEF0 розглядаються логічні відносини між діями, а не їх тимчасова послідовність (потік робіт).

Функціональна модель IDEF0 представляє собою набір блоків, кожен з яких представлений блоком із входами і виходами, управлінням та механізмами, які деталізуються до необхідного рівня. Найбільш важлива функція розташована у верхньому лівому кутку. А з'єднуються функції між собою за допомогою стрілок і описів функціональних блоків. При цьому кожен вид стрілки або активності має власне значення. Дана модель дозволяє описати всі основні види процесів.

Проаналізуємо логіку побудованої в процесі роботи моделі. Дана модель універсальна, тому що її реалізація допоможе не тільки своєчасно виявляти корупційні прояви, а також відстежувати правомірність владних структур у їх діяльності та своєчасно надати корективи до законопроектів.

Модель складається з трьох основних функціональних блоків:

- Органи влади (законодавча влада, виконавча влада, судова влада, система антикорупційних органів, органи правопорядку);
- Громадського контролю;
- Громадської експертизи.

Також в модель вводиться інший спеціальний блок – єдина інформаційна система. Вона виконує функції своєчасного обміну інформацією між державними органами та контролем з боку громадськості. До того ж, деякі розділи цієї інформаційної системи, наприклад результати моніторингу, результати експертиз, статистичні та аналітичні висновки і т.п.

повинні буди доступними широкому колу громадськості. Головний принцип, який повинен бути реалізований завдяки впровадженню єдиної інформаційної системи – це своєчасне інформування громадськості про дії органів влади, державні закупівлі, тобто ця система допоможе реалізувати принцип прозорості діяльності всього державного апарату.

В єдину інформаційну систему органи публічної влади повинні своєчасно подавати звіти про свою діяльність, а також робочі проекти законодавчих актів.

Через інформаційну систему громадський контроль отримує необхідну інформацію та аналізує її. Також громадський контроль може приймати скарги громадян України, обробляти їх, потім передавати інформацію до громадської експертизи, де за допомогою юридичного відділу громадяни зможуть отримати правову допомогу.

Якщо під час експертиз виявлені проблеми у проектах законодавчих актів – всі дані збираються, обґрунтовуються та передаються у відповідні органи, де ті в свою чергу повинні усунути ці проблеми та провести доопрацювання проектів законів. Якщо виявлені проблеми у звітах можуть сигналізувати про прояви корупції – інформація передається у громадську експертизу, а потім у відповідні органи. Весь процес взаємодії громадськості та органів влади у якості функціональної моделі представлено на рисунку - Діаграма функціональної блок-схеми (додаток Б).

Діаграму функціональної блок-схеми було побудовано за допомогою програмного продукту Microsoft Visio. Використовувалась нотація моделей UML та діаграма діяльностей.

UML-діаграма – це спеціалізована мова графічного опису, призначена для об'єктного моделювання. Ця мова має широкий профіль і являє собою відкритий стандарт, в якому використовуються різні графічні позначення, щоб створити абстрактну модель системи.

Діаграма діяльності UML відображає розкладання певної діяльності на кілька складових частин. В даному випадку поняттям «діяльність» називається специфікація певної виконуваної поведінки у вигляді паралельного, а також координованого послідовного виконання різних підлеглих елементів – вкладених типів діяльності та різних дій, об'єднаних потоками, що йдуть від виходів певного вузла до входів іншого. Діаграма діяльності UML використовується для того, щоб моделювати різні управлінські процеси.

Діаграма функціональної блок-схеми співробітництва органів публічної влади з громадськістю (додаток Б) показує, що потік даних розподілений між всіма основними блоками, які представляють собою спеціально уповноважених суб'єкти в сфері протидії корупції:

- Спеціалізовану антикорупційну прокуратуру;
- ДБР;
- Національне антикорупційне бюро України;
- Національне агентство з питань запобігання корупції;
- Національну поліцію України.

Також до цієї моделі включено органи влади, які представлені законодавчою гілкою влади, виконавчою, судовою гілкою влади та органами правопорядку. Органи публічної влади є об'єктом моніторингу. У дану модель також включено блоки, які представлені громадськістю, а також організацією громадського контролю та експертизи.

Так, аналізуючи побудовану модель можна побачити, що громадськість, як в особі окремих громадян так і представників інститутів громадянського суспільства, якщо вони стали свідками корупційної діяльності можуть надіслати звернення (повідомлення) до громадського контролю і у випадку, якщо громадський контроль підтвердить факти корупційних діянь, матеріали будуть спрямовані на громадську експертизу. Якщо дійсно присутній зміст корупційної діяльності, то проводиться

експертиза, дані якої потім передаються до Національного антикорупційного бюро, яке потім складає подання у Національне агентство з питань запобігання корупції. Національне агентство з питань запобігання корупції складає протокол про правопорушення і готує подання до Спеціалізованої антикорупційної прокуратури або ДБР (залежно від корупційного провипорушення) де потім проводиться розслідування. Якщо факт корупції підтверджується то до корупціонера застосовують міри, передбачені законодавством.

Після проведення дослідження всього процесу, передбаченого діючим законодавством, було виявлено, що порядок подання скарги фізичною або юридичною особою, а потім її опрацювання в нинішніх реаліях протікає дуже повільно, і як наслідок, у корупціонера є можливість уникнути відповідальності. Введення функції громадянського контролю значно прискорить даний процес, по-перше, тому що функції первинного аналізу будуть перекладені на громадський контроль, яка буде контактувати безпосередньо із заявниками. По-друге, введення в процес єдиної інформаційної системи значно прискорить процес аналізу звітності, в першу чергу фінансової звітності, і дозволить своєчасно виявляти противоправні дії посадових осіб. Також необхідною умовою адекватного функціонування даної системи є підкріплення дій організації громадянського контролю законодавством.

Таким чином, запропонована модель здатна вдосконалити процес протидії корупції.

Висновки до розділу 3

Грунтовно розглянуто інструменти співробітництва органів публічної влади з громадськістю, зокрема досліджено громадський контроль, сутність якого полягає в контролі з боку громадськості за діяльністю державних інституцій (Громадська палата, НКО, центри публічної політики та ін.), а

також за допомогою власних ресурсів (незалежна антикорупційна експертиза).

Досліджено, що з-поміж декількох видів контролю за діяльністю антикорупційного органу, а саме, Національного агентства з питань запобігання корупції, базовим антикорупційним законом визначено поняття «громадський контроль», що забезпечується за рахунок діяльності Громадської ради при профільному Національному агентстві у кількості 15-ти осіб, яка формується на основі проведення спеціального відкритого й прозорого конкурсу. Слід зауважити, що такі самі механізми контролю зі сторони громадськості прописані і в нормативно-правових актах, що регламентують діяльність інших суб'єктів у сфері протидії корупції. Водночас, не зважаючи на суттєві зміни, які пов'язані з удосконаленням відповідних процедур контролю громадськості за діяльністю суб'єктів у сфері протидії корупції, на практиці, вони далеко не завжди використовуються ефективно. В даному контексті, найбільш вагоме значення має підвищення загально-правової культури, свідомості та мотивації громадськості, а не лише наявність відповідних норм права.

Сформовано рекомендації стосовно необхідності внесення змін до системи вітчизняного законодавства, передбачивши: 1) такий інструментарій конкурсного відбору, який би забезпечив добір у склад членів Громадської ради при органах у сфері запобігання та протидії корупції лише осіб, які користуються абсолютним авторитетом у професійному середовищі та мінімізував би саму можливість застосування корупційної складової при процедурі конкурсного відбору; 2) обов'язковість проведення громадськими організаціями експертизи законопроектів на предмет наявності антикорупційних ризиків.

Проведений аналіз міжнародного досвіду боротьби з корупцією свідчить про те, що за сучасних умов прояви корупції стали тими чинниками, що створюють реальну загрозу національній безпеці та

демократичному розвитку більшості країн світу, негативно впливають на всі сторони суспільного життя. Чинники успішної протидії корупції вже давно відомі та апробовані міжнародною спільнотою. Це, насамперед, відкритість влади, прозорість та зрозумілість процедур прийняття державних рішень, дієві механізми контролю за діяльністю державних органів з боку громадянськості, свобода слова, свобода та незалежність засобів масової інформації.

Запропоновано модель ефективного співробітництва органів публічної влади з громадянськістю в сфері протидії корупції сформовану за допомогою програмного продукту Erwin, в нотації IDEF0. Також для цієї моделі розроблена діаграма функціональної блок-схеми, яка відображає процес співробітництва більш детально та у взаємозв'язку зі спеціально уповноваженими суб'єктами у сфері протидії корупції.

Результати досліджень, викладених у третьому розділі, оприлюднено у працях автора [37; 40; 41; 277].

ВИСНОВКИ

У дисертації наведено теоретичне узагальнення й нове вирішення актуального наукового завдання, що полягає в обґрунтуванні теоретичних засад і розробці науково-практичних рекомендацій щодо співробітництва органів публічної влади з громадськістю в сфері протидії корупції.

Результати дослідження, а також реалізовані мета та завдання дають підстави сформулювати такі висновки й рекомендації.

1. Проведений огляд наукових доробків вітчизняних та зарубіжних вчених за темою протидії корупції засвідчив, що вони мають лише дотичний характер до теми дослідження і стосуються в основному ролі громадянського суспільства у протидії корупції, при цьому до невирішених раніше частин загальної проблеми віднесено відсутність комплексного аналізу співвідношення понять «громадськість» та «громадянське суспільство». Запропоновано теоретичний підхід до трактування сутності та визначення співвідношення понять «громадськість» та «громадянське суспільство», зокрема встановлено, що: громадянське суспільство створює державу і є сферою суспільної діяльності громадян; держава є частиною громадянського суспільства – інститутом здійснення публічної влади й механізмом забезпечення безпеки, правового захисту прав і свобод громадян; громадянське суспільство виконує такі функції: контроль публічної влади з боку інститутів громадянського суспільства та окремих громадян; участь громадян у нормотворчій діяльності; підтримка чи протидія публічній владі у визначенні вектора розвитку держави, її галузей та сфер життєдіяльності; підтримка чи протидія політичній владі тощо; громадянське суспільство складається з населення країни, яке: а) є активним прошарком суспільства – громадськістю. Громадськість має дві форми представлення: індивідуальну та колективну. Індивідуальна форма представлена окремими громадянами, які демонструють активну життєву

позицію щодо відстоювання свого конституційного права брати участь в управлінні державою (наприклад, представниками такого виду громадськості є викривачі). Колективна форма громадськості – це об'єднання в розгалужену систему незалежних від держави інституцій, об'єднань та організацій, створених самими громадянами для виявлення й здійснення різних громадських ініціатив, задоволення своїх суспільних потреб та обстоювання колективних інтересів (громадські організації, громадські спілки, благодійні організації, релігійні організації, творчі спілки, професійні спілки та їхні об'єднання, органи самоорганізації населення) – це інститути громадянського суспільства; б) є пасивним прошарком суспільства – це населення, яке демонструє покірне, бездіяльне ставлення до суспільних потреб. За даними багатьох соціологічних досліджень, саме пасивний прошарок суспільства становить більшість населення сучасної України, зокрема, це люди похилого віку, світогляд і громадянська позиція яких формувалися за радянських часів, вони звикли до патерналізму й демонструють відчуженість та пасивність і більше турбуються про особисте, ніж про суспільне. Запропоноване авторське визначення терміна «співробітництво у сфері протидії корупції».

2. Проведено аналіз нормативно-правової бази та наукових доробків щодо дослідження співробітництва органів публічної влади з громадськістю у сфері протидії корупції й визначено підходи до розуміння співробітництва в сфері протидії корупції як певної специфічної для соціальної структури суспільства сукупності економічних, правових, морально-етичних та інших відносин між органами публічної влади та громадськістю, які через законодавче закріплення форм співробітництва, прав, обов'язків, розміру винагороди за викриття корупційного злочину та захисту прав громадян спроможні сформувати системну взаємовигідну співпрацю у сфері протидії корупції, що базується на ціннісних засадах суспільства.

3. Визначено роль громадськості в протидії корупції та

встановлено, що громадськість відіграє вирішальну роль в протидії корупції з таких причин. По-перше, антикорупційне законодавство оперує виключно поняттям «громадськість», а термін «громадянське суспільство» в профільному законі не згадується. По-друге, законодавчо встановлено право вимагати підзвітності від публічних службовців та органів публічної влади, утворених ними підприємств, установ та організацій з метою отримання інформації для контролю та перевірки дій та діяльності на предмет виявлення корупційних проявів. По-третє, саме громадськості, репрезентованій у колективній формі представників інститутів громадянського суспільства, надано право через громадські ради брати безпосередню участь у конкурсних відборах на посади вищого корпусу державної служби, працівників антикорупційних органів, здійснювати контроль за діяльністю всіх органів публічної влади та створених ними підприємств, установ, організацій. По-четверте, існує правова основа, що гарантує право звернення та розгляд звернення громадськості (наприклад, викривачів) через внутрішні, зовнішні, регулярні канали повідомлень про можливі факти корупційних або пов'язаних з корупцією правопорушень повідомляти представників органів публічної влади чи антикорупційних органів про виявлені факти корупційних проявів. По-п'яте, гарантоване право на отримання необхідної інформації забезпечує прозорість і відкритість органів публічної влади, що привело до того, що за останні роки прозорість діяльності органів влади перетворилася з вимоги громадськості на універсальний еталон сучасного управління.

4. Здійснено аналіз підходів до дослідження корупції, з допомогою якого виокремлено такі підходи: економічний, інституційний, нормативний, теологічний, психологічний, комплексний. Аналіз діяльності органів публічної влади, зокрема діяльність антикорупційних уповноважених, а також співробітництво антикорупційних органів з викривачами дали змогу класифікувати співробітництво у сфері протидії корупції корупції: за

учасниками співробітництва; за предметом співробітництва; за принципами співробітництва; за рівнями співробітництва; за етапами реалізації співробітництва; за критеріями ефективності співробітництва; за отриманими результатами.

Передбачається, що запропонована класифікація сприятиме підвищенню правової культури громадян та публічних службовців, більш чіткому розумінню всіх аспектів забезпечення співробітництва органів публічної влади з громадськістю.

5. Проаналізовано антикорупційну діяльність, що дало змогу встановити, що стан реалізації державної антикорупційної політики 2021-2025 рр. потребує удосконалення, а серед основних проблем та викликів варто виокремити: тиск на антикорупційні органи з боку політичних структур, що ускладнює ефективне виконання їхніх функцій; певну залежність антикорупційних органів від адміністративного та політичного впливу, що є неприпустимою, оскільки лише цілковита незалежність антикорупційних органів може забезпечити вчасне виявлення та невідворотність покарання корупціонерів; закритість та непрозорість діяльності антикорупційних органів та органів публічної влади, що підриває довіру населення та знижує активність громадян у боротьбі з корупційними проявами. Наголошено на необхідності приділяти більше уваги комунікативній активності у сфері запобігання та протидії корупції, оскільки наразі в Україні зафіксовано: відсутність системності та стратегічної спрямованості; інституційні обмеження та недостатню координацію антикорупційних комунікацій; низьку ефективність ідентифікації та роботи з цільовими аудиторіями. Дослідження співробітництва органів публічної влади з громадськістю та новітніх технологій, за допомогою яких можливо реалізовувати співробітництво дало підстави підтвердити ефективність застосування технології блокчейн у протидії корупції та встановити, що через інфраструктуру блокчейн-сервісів

ця технологія сприяє підвищенню довіри користувачів, захищає персональні дані, створює нові перспективи громадського контролю за діяльністю органів публічної влади шляхом забезпечення можливостей для регуляторного нагляду, миттєвого доступу до даних про бізнес-операції, сплату податків тощо, проте через відсутність комплексного механізму застосування блокчейн-сервісів в Україні активність щодо впровадження цієї новітньої технології поки що є недостатньою.

6. Вивчено міжнародний досвід боротьби з корупцією (Сінгапур, Фінляндія, Великобританія, Італія, Словаччина, Угорщина, Франція та ін.), що дало змогу виявити чинники протидії корупції, успішно апробовані міжнародною спільнотою, а саме: відкритість влади, прозорість та зрозумілість процедур прийняття державно-управлінських рішень, дієві механізми контролю за діяльністю органів публічної влади з боку громадськості, свобода слова, свобода та незалежність засобів масової інформації. Аналіз зарубіжного досвіду дав змогу виокремити основні аспекти, на які звертали увагу провідні країни світу для досягнення нульової толерантності громадськості до корупції, та встановити, що для України дієвим суб'єктом протидії корупції має бути свідомо та проактивна громадськість, здатна забезпечити ефективність державної антикорупційної політики.

7. Розглянуто перспективи переходу до нової парадигми співробітництва органів публічної влади з громадськістю, яка ґрунтується на формуванні нульової толерантності до корупції та аналізі сучасного стану протидії цьому явищу й виявленні системних проблем протидії та боротьби з корупцією і їх розв'язанні, що передбачає: а) удосконалення нормативно-правової бази у сфері протидії корупції; б) формування культури дотримання відкритості й прозорості діяльності органів публічної влади, культури нетерпимості до проявів корупції; в) забезпечення просвітницьких заходів щодо каналів повідомлення про прояви корупції та

позитивні наслідки для країни і якості життя кожного громадянина від зниження корупції; г) реалізацію моделі ефективного співробітництва органів публічної влади з громадськістю у сфері протидії корупції.

На підставі врахування основних наукових результатів дослідження, вітчизняного та зарубіжного досвіду, запиту суспільства на мінімізацію корупційних проявів та з метою подальшого впровадження в практичну діяльність органів публічної влади сформульовано практичні рекомендації на таких рівнях:

1) *законодавчому*: з метою уніфікації та нормативного закріплення співробітництва органів публічної влади з громадськістю у сфері протидії корупції пропонуємо внести зміни до Закону України «Про запобігання корупції» шляхом доповнення ст. 1 поняттям «постфактумний конфлікт інтересів» як ситуації, коли акти або договори осіб, зазначених у ст. 3 цього закону, були прийняті або укладені за наявності конфлікту інтересів, а також рекомендуємо значно розширити зміст ст. 21 «Участь громадськості в заходах щодо запобігання корупції», передбачивши в ній відповідні критерії оцінки ефективності та закріпити імперативний, а не лише диспозитивний, механізм застосування антикорупційного інструментарію громадськості; також пропонуємо виключити зі ст. 13⁻¹ антикорупційних уповноважених, які діють на підприємствах, в установах та організаціях, що належать до сфери управління державного органу, оскільки це надасть можливість забезпечити розмежування функцій, зокрема, чітко розділити обов'язки антикорупційних уповноважених в державних підприємствах та в державних органах; рекомендуємо в КУпАП у Розділі 13-А «Адміністративні правопорушення, пов'язані з корупцією» доповнити ст.172-7 «Про порушення вимог щодо запобігання та врегулювання конфлікту інтересів» текстом такого змісту: «неприпустимість спільної роботи членів сім'ї та близьких осіб»;

2) *Кабінету Міністрів України спільно з профільними міністерствами* розглянути можливість запровадження моделі ефективного співробітництва органів публічної влади з громадськістю у сфері протидії корупції, розроблену за допомогою програмного продукту Erwin, в нотації IDEF0. Забезпечити в органах публічної влади впровадження структурно-функціональної блок-схеми співробітництва органів публічної влади з громадськістю, що базується на встановленні організаційно-функціональних зв'язків між елементами співробітництва та варіативності вирішення питань протидії корупції залежно від висхідної позиції оцінювання діяльності органів публічної влади або розгляду проєкту нормативно-правового акту на предмет усунення умов та причин виникнення корупційних ризиків. Запропонована модель універсальна, оскільки її реалізація спрямована не лише на своєчасне виявлення власне самих корупційних проявів, але й на відстеження правомірності владних структур у їх повсякденній діяльності та своєчасне внесення коректив до законопроектів;

3) *місцевим органам державної влади, органам місцевого самоврядування спільно з громадськістю:*

- забезпечити належний рівень комунікативної активності у сфері запобігання та протидії корупції;
- проводити просвітницькі заходи щодо: ознайомлення громадськості з каналами передачі інформації про корупцію, мотивації громадян, бізнесу та публічних службовців до мінімізації їх бажання бути залученим до корупції; формування культури нетерпимості до корупції;
- забезпечити антикорупційні комунікації, доступні для всіх категорій загальної аудиторії з метою долучення як активної так і пасивної громадськості до заходів з протидії корупції.

Отримані результати мають не тільки теоретичне значення, а й чітко виражену практичну спрямованість. Найважливіші положення, викладені в

дисертації, є науковим підґрунтям для подальшого розвитку теорії та систем управління, зміни підходів до забезпечення антикорупційної діяльності, прикладного застосування у сфері організації співробітництва з громадськістю для формування свідомої та проактивної громадськості, орієнтованої на формування культури нетерпимості корупції.

Основні положення дисертації доведені до рівня конкретних практичних рекомендацій, які можуть бути цілеспрямовано використані в процесі формування та реалізації антикорупційної політики.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Аквінський Фома. Сума теологій. Ч. II-II. Питання 1-146. Київ, Ніка-Центр, 2011. 576 с.
2. Аквінський Фома. Сума теологій. Ч. II-I. Питання 90-114. Київ, Ніка-Центр, 2010. 432 с.
3. Алексеєва К. А., Мільман Л. М. Подолання корупції як передумова забезпечення соціальної спрямованості економічного розвитку в сучасних умовах. *Інфраструктура ринку*. Випуск 13. 2017. С. 29-33. URL: http://www.market-infr.od.ua/journals/2017/13_2017_ukr/8.pdf.
4. Алексіс де Токвіль. Про демократію в Америці [пер. з франц. Г. Філіпчук]. К., 1999. 590 с.
5. Андрущенко В. П., Михальченко М. І. Сучасна соціальна філософія: Курс лекцій. К. : Генеза, 1996. 296 с.
6. Андрущенко В. П., Михальченко М. І. Сучасна соціальна філософія. – К., 2005. С. 16.
7. Анісімов В. О. Удосконалення механізмів взаємодії органів публічної влади з громадськістю у антикорупційній діяльності в Україні. дис... на здобуття наук. ступеня доктора філософії за спеціальністю 281 – публічне управління та адміністрування, м. Київ, 2023.
8. Антикорупційна стратегія на 2021-2025 роки. URL: <https://nazk.gov.ua/wp-content/uploads/2022/08/Antykoruptsiyna-strategiya-na-2021-2025-rr.pdf>.
9. Антикорупція на паузі: Україна в Індексі сприйняття корупції-2024. URL : <https://cpi.ti-ukraine.org>.
10. Антикорупційна політика України : навчальний посібник для членів громадських рад / Е. Р. Рахімкулов, О. В. Климович, С. І. Панцир, М. В. Чугаєвський, Л. І. Лебедюк. Львів, 2011. 136 с.

11. Антикорупційне законодавство України. URL: <http://sfs.gov.ua/diyalnist-/zapobigannya-proyavam-korupts/antikoruptsiyne-zakonodavstvo-ukraini>.
12. Бабенко К. А., Лазаренко С. Ж. Організаційно-правові аспекти протидії корупційним діянням. *Інвестиції: практика та досвід*. 2015. С. 109-113.
13. Барков В. Ю., Розова Т. В. Формування громадянського суспільства в Україні. Український соціум. / За ред. В.С. Крисаченка. К.: Знання України, 2005. 792 с.
14. Басанцов І.В., Зубарева О.О. Корупція в Україні: сучасні реалії та ефективні засоби протидії: монографія. Суми : Сум. держ. ун-т, 2016. 113 с.
15. Баскакова Ю. В., Гаврилюк В. М., Тарасенко К.В. Досвід зарубіжних країн у здійсненні заходів щодо боротьби з корупцією і його імплементація у національне законодавство : навч.-метод. матеріали. К.: НАДУ, 2011. 44 с.
16. Бельська Т. В., Хомайко К. О. Співробітництво органів влади з міжнародними організаціями як важливий аспект соціально-економічного розвитку України. Публічне урядування : зб. наук. пр. К. : ДП «Видавничий дім “Персонал»». 2018. № 2 (12). С. 68-79. DOI: <https://doi.org/10.31618/vadnd.v1i12.80>
17. Битяк Ю. П. Державна служба в Україні: організаційно-правові засади: монограф. Битяк. Х. : Право, 2005. 304 с
18. Білорус О.Г., Лук'яненко Д. Г. Глобалізація і безпека розвитку: монографія. К. : КНЕУ, 2002. С. 7.
19. Бондаренко О. С. Роль і напрями діяльності громадськості в реалізації антикорупційних реформ. *Право і безпека*. 2023. № 4 (91). С. 82–94. DOI: <https://doi.org/10.32631/pb.2023.4.07>
20. Боротьба з корупцією у сфері державних послуг: Хроніка реформ у Грузії. Світовий банк, 2012. 116 с.

21. Боротьба з корупцією і громадянське суспільство в Німеччині.
URL:
<http://www.hss.de/fileadmin/centralasia/Kirgistan/downloads/Berichte/140124.pdf>.
22. Бусол О. Ю. Вплив деяких чинників боротьби з корупцією на її загальний рівень у країнах світу. Боротьба з організованою злочинністю і корупцією (теорія і практика): Міжвідомчий науково-дослідний центр. 2009. № 22. С. 82-93.
23. Василевська Т. Е., Руденко О. М. Етика державних службовців і запобігання конфлікту інтересів : навч.-метод. матеріали К. : НАДУ, 2013. 76 с.
24. Василевська Т. Українські культурні особливості етики державного службовця. URL:
<http://www.ualogos.kiev.ua/fulltext.html?id=1331>.
25. Веремієнко В. В. Перспективи застосування сучасних інформаційних технологій для детінізації. *Актуальні питання розвитку фінансової системи в умовах інформаційної економіки* : матер. Міжнар. наук.-практ. конф. студентів, аспірантів та молодих вчених (м. Київ, 3 лютого 2021 року). Київ: НаУКМА, 2021. С. 19–22.
26. Війна за свободу: стратегічні підсумки 2024 року. Національний інститут стратегічних досліджень. URL: <https://niss.gov.ua/news/video/viyna-za-svobodu-stratehichni-pidsumky-2024-roku>.
27. Віллорія М., Сіннестрьом С., Берток Я. Етика державної служби: запобігання конфлікту інтересів та вимоги до законодавства. К.: Центр адаптації державної служби до стандартів Європейського Союзу, 2010. 104 с.
28. В ООН радять використовувати блокчейн для боротьби з корупцією. Укрінформ. URL : <https://www.ukrinform.ua/rubric->

technology/3129418-v-on-radat-vikoristovuvati-blokcejn-u-borotbi-z-korupcieu.html.

29. Воронкова В. Г. Філософія глобалізації (соціально-антропологічні виміри). Запоріжжя: РВВ ЗДІА, 2009. 234 с.

30. Галай А., Деркач С. Потреби професійної підготовки Спеціалізованої антикорупційної прокуратури: експертний висновок. Київ: Антикорупційна ініціатива Європейського Союзу в Україні, 2017. 64 с. URL: <https://euaci.eu/wp-content/uploads/2024/04/Conclusion1.pdf>.

31. Гегель Георг Вільгельм Фрідріх. Основні твори в одному томі. Харків, Вид-во Фоліо, 2019. 612 с.

32. Гладкий В. В. Заборона непотизму в Україні. *Реалізація державної антикорупційної політики в міжнародному вимірі* : матер. III міжнар. наук.-практ. конф. (Київ, 7 груд. 2018 р.) : у 2 ч. / редкол.: В. В. Черней, С. С. Чернявський та ін. Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2018. Ч. 2. 449 с. С. 335-337.

33. Голомша М. Корупційні ризики оборонного сектору України. Посилення доброчесності та протидія корупції в оборонному секторі України : зб. матер. міжнар. конф., 16 травня 2011 р. / за ред. О. О. Котелянець. К., 2011. С. 20-22.

34. Горбата Л. П. Антикорупційні програми органів місцевого самоврядування: проблемні аспекти. *Суспільство та національні інтереси*. № 8(8) (2024). С. 558-571. [https://doi.org/10.52058/3041-1572-2024-8\(8\)-558-571](https://doi.org/10.52058/3041-1572-2024-8(8)-558-571) URL: <http://perspectives.pp.ua/index.php/sni/article/view/17430/17496>.

35. Горбата Л. П. Забезпечення відкритості та прозорості громадського контролю у сфері боротьби з корупцією. *Інвестиції: практика та досвід*. № 23/2024. С. 192-197. URL: <https://nayka.com.ua/index.php/investplan/article/view/5227/5274>.

36. Гребенюк Б. О. Види суб'єктів попередження та припинення корупції в Україні. Інтеграція освіти, науки та бізнесу в сучасному

середовищі: зимові диспути: матеріали I Міжнародної науково-практичної інтернет-конференції (Дніпро, 6-7 лютого 2020 р.) Дніпро, 2020. Т. 1. С. 325-328. URL: <http://www.wayscience.com/konferentsiya-1-6-7-lyutogo-2020>.

37. Гребенюк Б. О., Грищенко І. М. Застосування технології Blockchain та штучного інтелекту як інструментів протидії корупції. *XVII International Scientific and Practical Conference: «Scientific and Practical : Implementation to Modern Society», (February 6–8, 2025) Manchester, Great Britain, 2025. P. 150–155. DOI: <https://doi.org/10.51582/interconf.2024.234> URL: <https://archive.interconf.center/index.php/conference-proceeding/issue/view/6-8.02.2025>.*

38. Гребенюк Б. О. Громадський контроль як ефективний механізм протидії корупції. Сучасні управлінські та соціально-економічні аспекти розвитку держави регіонів та суб'єктів господарювання в умовах трансформації публічного управління : матеріали II міжнародної науково-практичної конференції (Одеса, 6 листопада 2019 р.). Одеса: Одеський національний політехнічний університет, 2019. Секція 3. С. 95-97. URL: https://economics.opu.ua/files/science/admin_men/2019/tezy.pdf.

39. Гребенюк Б. О. Ефективність взаємодії влади, інститутів держави та громадянського суспільства в протидії корупції. *Вчені записки Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського. Серія: Державне управління. 2019. № 3. Том 30 (69). С. 48-52. DOI: <https://doi.org/10.32838/2663-6468/2019.3/09>*

40. Гребенюк Б. О. Індекс сприйняття корупції в Україні: роль громадськості. *Збірник наукових праць Національної академії державного управління при Президентові України. 2020. № 1. С. 119-125. DOI 10.36.030/2664-3618-2020-1-119-125.*

41. Гребенюк Б. О. Методи запобігання та протидії корупції в державних органах України. *Держава та регіони. Серія: Державне управління. 2020. № 1 (69). С. 48-51. DOI: <https://doi.org/10.32840/1813->*

3401.2020.1.8.

42. Гребенюк Б. О. Питання нормативно-правового забезпечення діяльності об'єднаних територіальних громад. Місцеве самоврядування: 20-річні здобутки та подальший поступ : матеріали науково-практичної конференції за міжнародною участю (м. Київ, 5 грудня 2017 року) упорядн. Г. Борщ, М. Кондратенко. К.: НАДУ, 2018. С. 52-53. URL: <https://drive.google.com/file/d/1oyLJAVBK5VUkefdCiGb2UaGkwNFtwxRV/view>.

43. Гребенюк Б. О. Теоретико-методологічні підходи до розкриття термінів «громадянське суспільство» та «громадськість». Інвестиції: практика та досвід. 2018. № 12. С. 125-132. URL: http://www.investplan.com.ua/pdf/12_2018.pdf.

44. Гребенюк Б. О. Форми прояву корупції у сучасному суспільстві. Стратегічний потенціал державного та територіального розвитку : матеріали III міжнародної науково-практичної конференції (Маріуполь, 9-10 жовтня 2019 р.) упоряди. О.О. Дубравіна, З. М. Калюжна. М.: Донецький державний університет управління, 2019. С. 132-134. URL: <https://dsum.edu.ua/storage/documents/konf/Konferentsiya-2019-1.pdf>.

45. Грищенко І. М. Механізми забезпечення взаємодії органів державної влади з органами громадянського суспільства в країнах Центрально-Східної Європи. *Науковий вісник Академії муніципального управління* : зб. наук. пр. Київ, 2015. Вип. 3/4. С. 25–31. (Серія “Управління”).

46. Грищенко І. М. Стан, проблеми та перспективи ресурсного забезпечення органів публічної влади в Україні. *Інвестиції: практика та досвід*. 2018. № 13. С. 65-69.

47. Грищенко І. М., Стрійчак-Ковальська Г. К. Формування громадянського суспільства в сучасних умовах становлення української державності. Інституціалізація публічного управління в Україні в умовах

євроінтеграційних та глобалізаційних викликів : матеріали щоріч. Всеукр. наук.-практ. конф. за міжнар. участю (Київ, 24 трав. 2019 р.) : у 5 т. / за заг. ред. А. П. Савкова. Київ : НАДУ, 2019. Т. 1. 172 с. С. 51–52.

48. Грищенко І. М. Теоретико-методологічні засади формування та розвитку лідерства в системі місцевого самоврядування..дис. ...докт. наук з держ. упр. Нац. акад. держ. упр. при Президентові України. К. : НАДУ, 2017. 448 с.

49. Два роки після майдану: українці підтримують демократію, але розчаровані невинуватими очікуваннями. Основні результати дослідження громадської думки в Україні, вересень 2015 р., IFES. 10 с.

50. Демків Д. М. Адміністративно-правове забезпечення взаємодії спеціалізованої антикорупційної прокуратури з іншими правоохоронними органами: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07 - адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право. Тернопіль: Тернопільський національний економічний університет, 2019. 252 с. URL: <http://dspace.wunu.edu.ua/handle/316497/35381>.

51. Департамент захисту економіки Національної поліції України : офіційний сайт Національної поліції України. URL: <http://www.npu.gov.ua/uk/publish/article/1813727>.

52. Державна антикорупційна програма на 2023-2025 роки : Постанова Кабінету Міністрів України від 4 березня 2023 року № 220. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/220-2023-%D0%BF#Text>.

53. Деякі питання реалізації Закону України «Про очищення влади»: Постанова Кабінет Міністрів України від 16.10.2014 р. № 563. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/563-2014-%D0%BF>.

54. Дзьобань О. П. Національна безпека в умовах соціальних трансформацій (методологія дослідження та забезпечення): Монографія. Харків: Константа, 2006. 440 с.

55. Діденко Н. Г. Організаційно-правові засади правоохоронної діяльності в ЄС: регіональний аспект. *Державне будівництво*. Електронне наукове фахове видання Харківського регіонального інституту державного управління Національної академії державного управління при Президентові України. 2013. № 1. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/DeBu_2013_1_301.

56. Дмитрієв Ю. В. Механізми оцінки та мінімізації корупційних ризиків у системі державного управління України. Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата наук з державного управління: 25.00.02 – механізми державного управління. Маріуполь. 2018. 236 с.

57. Добродумов П. О. Антикорупційна політика як функція держави. *Підприємництво, господарство і право*. 2007. № 9. С. 54-58.

58. Д'юї Джон. Демократія і освіта / пер. М. Олійник, І. Босак, Г. Пехник. Львів : Літопис, 2003. 294 с.

59. Ефективність державного управління в контексті глобалізації та євроінтеграції: Матеріали наук.-практ. конф. За заг. ред. В. І. Лугового, В. М. Князева. К.: Вид-во НАДУ, 2003. Т. 1. 536 с.

60. Жаліло Я. А. Економічні аспекти філософії праці Г. Сковороди. М. І. Туган-Барановський та Г. С. Сковорода: науково-пізнавальна проща до місць життя видатних українців: Матеріали мобільного семінару факультету екон. наук НаУКМА. К., 2007. С. 32-37.

61. Жан-Жак Руссо. Про суспільну угоду, або Принципи політичного права. Київ, Port-Royal, 2001.

62. Жданов І. Корупція в Україні: спроба аналізу. *Журнал «І»*. № 32. 2004. С. 18-24.

63. Журавський В., Кучеренко О., Михальченко М. Політична еліта України: теорія і практика трансформації. К.: Логос, 1999. 264 с.

64. Запобігання і протидія корупції в державних органах та органах місцевого самоврядування: методичні рекомендації. Міністерство юстиції України. URL: <http://www.rada.gov.ua/>.

65. Засади державної антикорупційної політики: Антикорупційний портал. URL: <http://www.acrc.org.ua/ua/policy/info/>

66. Звіт про діяльність Ради громадського контролю при Державному бюро розслідувань. URL : <https://dbr.gov.ua/assets/files/diyalnist/rgk/doc002.PDF>.

67. Зубов К. Правообмеження у державній службі України: автореф. дис. канд. юрид. наук: спец. 12.00.07: Адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право. Одеська національна юридична академія. Одеса, 2010. 23 с.

68. Іголкін С. М., Нестеренко Г. П. Участь громадськості у прийнятті державних рішень, захист навколишнього природного середовища та демократія. *Ефективність державного управління*. 2020. Вип. 2 (63). Ч. 1. С. 143-155 URL : <http://edu.lvivacademy.com/article/view/212672>

69. Ільєнок Т. В. Боротьба з корупцією: міжнародний досвід. *Юридична наука*. №2, 2013. С. 71-77.

70. Ільєнок Т. В. Історико-правові витоки поняття корупції. Держава та регіони. 2012. № 3. С. 26-31.

71. Ільчук Л. І., Ларіна Н. Б., Фугель Л. М. Роль громадянського суспільства у протидії корупції та механізми співпраці з органами державної влади : навч.-метод. матеріали. К.: НАДУ, 2011. 120 с.

72. Індекс сприйняття корупції. Transparency International Secretariat. URL: <http://www.transparency.org>.

73. Індекс сталості розвитку ОГС в Україні URL: https://drive.google.com/file/d/1XQACBRVs2FZHnSZLT0p9KN72h_vrR-eT/view.

74. Індекс Transparency International: Україна. № 146. URL: http://www.ukrrudprom.ua/news/Indeks_Transparency_International_Ukraine__146.html.

75. Інструкція про порядок обліку кримінальних та адміністративних корупційних правопорушень, затверджена спільним наказом Генеральної прокуратури, Міністерства внутрішніх справ, Служби безпеки, Міністерства доходів і зборів, Міністерства оборони і Державної судової адміністрації від 22 квітня 2013 року № 52/394/172/71/268/60.

76. Каблак П. І. Деякі міркування щодо визначення поняття «громадськість» у контексті налагодження взаємовідносин із судовою владою. *Наукові записки Львівського університету бізнесу та права*, №12, 2014. С. 186-189.

77. Калітенко О., Тимченко О. Захист викривачів корупції: як це працює в Україні та в світі. URL: <http://www.radiosvoboda.org/content/article/27118580.htm>.

78. Каплан Ю. Б., Корнієвський О. А. Пропозиції до проєкту Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо унормування діяльності та державної реєстрації громадських організацій». Національний інститут стратегічних досліджень. С. 1-5. URL: <https://niss.gov.ua/sites/default/files/2021-07/propozytsii-do-proektu.pdf>.

79. Карась А. Філософія громадянського суспільства в класичних теоріях і некласичних інтерпретаціях. Л., 2003.

80. Карпенко О., Осьмак А. Використання блокчейн-систем органами публічної влади: український та зарубіжний досвід. *Актуальні проблеми державного управління*. 2018. Вип. 1. С. 57–62.

81. Коваленко В., Августин. Службові зловживання (мздоїмство) – гріх і злочин проти Бога, ближнього, держави і самого себе (погляд правознавця і священнослужителя). *Наука і правоохорона*, № 1(31). Київ, 2016. С. 356-365.

82. Кодекс України про адміністративні правопорушення : Закон України від 07.12.1987 № 8073-X URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80731-10#top>.

83. Коєн Дж., Арато Є. Громадянське суспільство і політична теорія. Пер. з англ. / заг. ред. І. І. Мюрберг. 784 с.

84. Козловець М. А., Грищенко І. М., Актуальні питання публічного управління оборонно-промисловим комплексом України в частині впровадження цільової моделі системи комплаєнсу. *Наукові інновації та передові технології*. Серія «Управління та адміністрування». №8(36), 2024. С. 115-128. URL : [https://doi.org/10.52058/2786-5274-2024-8\(36\)-115-127](https://doi.org/10.52058/2786-5274-2024-8(36)-115-127).

85. Колодій А. На шляху до громадянського суспільства. Л., 2002.

86. Комітет з питань боротьби з організованою злочинністю і корупцією. URL: http://crimecor.rada.gov.ua/komzloch/control/uk/publish/article?art_id=44995&cat_id=44891.

87. Кому більше довіряють українці: владі, громадськості, ЗМІ..? – загальнонаціональне опитування. URL: <http://www.dif.org.ua/ua/polls/2015a/komu-bilshe-doannja.htm>.

88. Конвенція Організації Об'єднаних Націй проти корупції : ратифіковано Законом України № 251-V від 18.10.2006. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_c16#Text.

89. Конвенція Організації Об'єднаних Націй про кіберзлочинність: ратифіковано Законом України № 2824-IV від 07.09.2005. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_575#Text.

90. Конвенція Організації Об'єднаних Націй проти транснаціональної організованої злочинності: ратифіковано Законом України № 1433-IV від 04.02.2004. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_789#Text.

91. Конституція України: Закон України від 28.06.1996 № 254. URL: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/Z960254K.html.

92. Корнієвський О., Горелов М. Український волонтерський рух у контексті світового досвіду. Стратегічні пріоритети. № 1 (34). 2015. С. 95-100.

93. Корупційні ризики в сфері публічної влади. URL: <http://cb.ckpfu.org.ua/content/view/89/38>.

94. Корупція і «кумівство» в регіонах України (інфографіка). URL: <http://firtka.if.ua/?action=show&id=78388152>.

95. Костенко Ліна. Вірші. URL: <https://osvita.ua/school/library/poems/92328>.

96. Костенко О. М. Концепція природного права і законодавство : правова держава. *Щорічник наукових праць*, № 7. Київ, 1996. С. 77-84.

97. Кохан Г. В. Явище політичної корупції: теоретико-методологічний аналіз: монографія. К.: НІСД, 2013. 232 с.

98. Кримінальний кодекс України: Закон України № 2341-III від 05.04.2001 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14>.

99. Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон України від 13.04.2012 № 4651. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text>.

100. Лейбниц Готфрід. Твори: у 4-х томах. К. : 1982. Т.1. 645 с.

101. Лещенко В. Трансформація політичної системи та роль політичних еліт у розвитку суспільства. URL: <http://www.viche.info/journal/1497>.

102. Лісовий В. Феномен громадянства. К., 1996.

103. Локк Дж. Два трактати про врядування. Київ, Основи, 2001. 265 с.

104. Лукеря І. Контролювати владу по-новому. *Громадянське суспільство*. № 2 (21), 2015. С. 12-16.

105. Мельник М. І. Корупція – корозія влади (соціальна сутність, тенденції та наслідки, заходи протидії). Київ : Юридична думка, 2004. 400 с.

106. Мельник М. І. Корупція: проблема визначення сутності і поняття. *Вісник Академії правових наук України*. 1997. № 3 (10). С. 76–86.

107. Мельник М. І. Хабарництво як особливо суспільно небезпечний вид корупції. Законодавство про кримінальну відповідальність за

хабарництво та інші корупційні злочини, його застосування у судовій практиці : матеріали семінару / Рада Європи; Центр суддівських студій. Київ 2003.

108. Михальченко М., Михальченко О., Невмержицький Є. Корупція в Україні: політико-філософський аналіз. К.: ІПіЕНД імені І. Ф. Кураса НАН України, 2010. 615 с.

109. Міжрегіональні територіальні органи: офіційний сайт Національної поліції України. URL: <http://www.npu.gov.ua/uk/publish/article/1855846>.

110. Місцевий громадський контроль за використанням бюджетних коштів. URL: <http://icps.com.ua/nashiproekty/aktualni-proekty-mtspd/mistsevyu-hromadskyu-kontrol-za-vykorystannyambyudzhethnykh-koshtiv>.

111. Модель зрілості доброчесності : Портал доброчесності Національного агентства з питань запобігання корупції. URL: <https://antycorportal.nazk.gov.ua/indeks-zrilosti>.

112. Молдован Е. Механізми подолання корупційних проявів у сфері державної служби: проблеми функціонування. Державне управління та місцеве самоврядування : збірник наукових праць / редкол.: С. М. Серьогін (голов. ред.) та ін. Дніпропетровськ, 2009. Вип. 2 (2). С. 267–275.

113. Муляр Г. Взаємодія антикорупційних органів України під час розслідування кримінальних проваджень. Вісник АПСВТ, 2019, №2. URL: <https://grani-print.dp.ua/index.php/jaysrt/article/view/248/189>.

114. Науково-практичний коментар Закону України «Про боротьбу з корупцією» / авт. кол. М. І. Мельник, А. І. Редька, М. І. Хавронюк. Київ : Атіка, 2008. 372 с.

115. Національне агентство з питань запобігання корупції. Офіційний сайт НАЗК. URL : <https://nazk.gov.ua/uk>.

116. Національна стратегія сприяння розвитку громадянського суспільства в Україні на 2021-2026 роки : Указ Президента України від

27.09.2021

№ 487/2021.

URL:

<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/487/2021#Text>.

117. Нашора А. Перспективи впровадження технології блокчейн у сфері державного фінансового контролю. *Тенденції розвитку економіки та менеджменту: проблеми, перспективи, ефективність* : матер. Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Київ 6 лист. 2021 р.). Київ: Аналітичний центр «Нова економіка», 2021. С. 30-65.

118. Невмержицький Є. В. Корупція як соціально-політичний феномен: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня докт політ. наук: спец. 23.00.02 «політичні інститути та процеси». Київ, 2009. 35 с.

119. Невмержицький Є. Проблеми удосконалення антикорупційних механізмів. *Наукові записки Інституту політичних і етнонаціональних досліджень ім. І. Ф. Кураса*. 2012. № 4 (60). С. 153-168.

120. Невмержицький Є. В., Шульженко Ф. П. Корупція і національна безпека. К., 2000. 151 с.

121. Нестеренко Г. П. Механізми взаємодії органів публічної влади та громадськості у сфері запобігання та протидії корупції. *Успіхи і досягнення у науці* (Серія «Право», Серія «Освіта», Серія «Управління та адміністрування», Серія «Соціальні та поведінкові науки») : журнал. 2024. № 9(9) 2024. С. 688-699. [https://doi.org/10.52058/3041-1254-2024-9\(9\)-688-699](https://doi.org/10.52058/3041-1254-2024-9(9)-688-699)

122. Нестеренко Г. П., Міньковська А. О. Ефективність державної політики формування антикорупційної культури українського суспільства. *Суспільство та національні інтереси*, № 8(8), 2024. С. 720-732. [https://doi.org/10.52058/3041-1572-2024-8\(8\)-720-732](https://doi.org/10.52058/3041-1572-2024-8(8)-720-732)

123. Нестеренко О., Білецький А., Бадер М. Вплив місцевих громадських організацій на впровадження антикорупційних реформ в регіонах України. Резюме моніторингового звіту 12/2019. Київ, 2019. URL: <https://wiki.nazk.gov.ua/wp-content/uploads/2020/10/zvit-210x210-1e.pdf>.

124. Новак А. М. Теоретико-методологічні засади формування та реалізації національної антикорупційної політики. Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата наук з державного управління: 25.00.01 – теорія та історія державного управління. Дніпро. 2019. 563 с.

125. Новак А. Н. Феномен корупції в системі публічного управління: сучасний зміст та методологічні засади дослідження. *Публічне адміністрування: теорія та практика*, 2018. Вип. 1. URL : http://nbuv.gov.ua/UJRN/Patp_2018_1_5

126. Нове антикорупційне законодавство / Чернігівський центр перепідготовки та підвищення кваліфікації працівників органів державної влади, місцевого самоврядування, державних підприємств, установ і організацій; уклад. С. О. Меженний. Чернігів: ЦППК, 2012. 58 с.

127. Новий антикорупційний Закон: знайомство з термінологією. URL: <https://buhgalter.com.ua/articles/zapobigannya-ta-protydiya-koruptsii/noviyantikorupsiyniy-zakon-znayomstvo-z-terminologiyeyu>.

128. Олійник В. В. Внутрішні та зовнішні причини виникнення корупції: інструменти протидії корупції за участю громадськості. *Право та державне управління*. № 4, 2024. С. 191-198. URL: http://pdu-journal.kpu.zp.ua/archive/4_2024/27.pdf.

129. Олійник В. В. Форми та методики розробки боротьби з корупцією в Україні. *Експерт: парадигми юридичних наук і державного управління* : електронне наукове видання : збірник. 2020. № 6 (12). Київ: Видавництво Ліра-К, 2020. С. 209-217. URL: [https://doi.org/10.32689/2617-9660-2020-6\(12\)-209-217.ekspert_6_12_2020\(2\).pdf](https://doi.org/10.32689/2617-9660-2020-6(12)-209-217.ekspert_6_12_2020(2).pdf).

130. Ортега-і-Гасет Хосе. Бунт мас. Вибрані твори. К., 1994. С. 125-127.

131. Офіційний сайт Національного агентства з питань запобігання корупції: Загальна інформація про Антикорупційну стратегію та Державну антикорупційну програму. URL: <https://dap.nazk.gov.ua/general-info>.

132. Очищення влади України. Офіційний сайт Міністерства юстиції України. URL: <http://lustration.minjust.gov.ua/main/page/4>.

133. Пасько І., Пасько Я. Громадянське суспільство і національна ідея. Д., 1999.

134. Печенкін І. Антикорупційна реформа в Україні: місце і роль органів прокуратури як координатора протидії злочинності та корупції. URL: <http://www.viche.info/journal/4593>.

135. Петрашкін А. В. Громадянське суспільство та держава: питання розвитку. Київ, Логос, 2019. 167 с.

136. Питання запобігання та виявлення корупції: Постанова Кабінету Міністрів України від 4 грудня 2013 р. № 949. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/706-2013-п>.

137. Питання посилення боротьби з корупцією та іншими злочинами в сфері економіки : Указ Президента України від 27 серпня 1994 р. № 484. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=484%2F94>.

138. Питання Ради громадського контролю при Національному антикорупційному бюро України : Указ Президента України від 15 травня 2015 року № 272/2015. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/272/2015#Text>.

139. Підбережник Н. П. Управлінські механізми запобігання та протидії корупції в країнах ЄС: досвід Польщі. *Ефективність державного управління*. 2013. Вип. 36. С.158-165.

140. Поланьї М. Велика трансформація. 2002. 310 с.

141. Портал доброчесності НАЗК. URL: <https://antycorportal.nazk.gov.ua>.

142. Положення про Громадську раду Національного агентства України з питань виявлення, розшуку та управління активами, одержаними від корупційних та інших злочинів. URL: <https://arma.gov.ua/public-council-statute>.

143. Положення про Раду громадського контролю при Національному антикорупційному бюро : Постанова Кабінету Міністрів України від 16 лютого 2022 року № 132. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/132-2022-%D0%BF#Text>.

144. Попченко Т. Розвиток державно-управлінських механізмів протидії виникненню та поширенню корупції у сфері охорони здоров'я. *Збірник наукових праць Української Академії державного управління при Президентові України*. 2009. № 1. С. 89–97.

145. Порядок проведення відкритого конкурсу для призначення на посади у Національному антикорупційному бюро України: наказ Національного антикорупційного бюро України № 162 від 25.09.2024. URL: <https://nabu.gov.ua/robo-ta-v-nabu/pravila-priiomu/poryadok-provedennya-vidkrytogo-konkursu>.

146. Про вдосконалення процесу управління корупційними ризиками : Наказ Національного агентства з питань запобігання корупції від 28 грудня 2021 року № 830/21. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0219-22#Text>.

147. Про відповідальність юридичних осіб за вчинення корупційних правопорушень: Закон України від 11 червня 2009 р. № 1507-VI. URL: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/T091507.html.

148. Про внесення змін до деяких законів України щодо запобігання та протидії корупції: Закон України від 23 грудня 2009 р. № 1787-VI. URL: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/T091787.html.

149. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо відповідальності за корупційні правопорушення: Закон України від 07 квітня 2011 року. № 3207-VI. URL: <http://www.acrc.org.ua/ua/legislation/laws-of-ukraine/all/zakon-ukrayiny-pro-vnesennya-zmin-do-deyakyx-zakonodavchyx-aktiv-ukrayiny-shhodo-vidpovidalnosti-za-korupczijni-pravoporushennya-vid-07.04.2011-3207.html>.

150. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо забезпечення діяльності Національного антикорупційного бюро України та Національного агентства з питань запобігання корупції: Закон України від 12 лютого 2015 р. № 198-VIII. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/198-19/paran164#n164>.

151. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо приведення національного законодавства у відповідність із стандартами Кримінальної конвенції про боротьбу з корупцією: Закон України від 18 квітня 2013 року № 221-VII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/221-18#Text>.

152. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо реалізації державної антикорупційної політики: Закон України від 14 травня 2013 року № 224-VII. URL: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/T130224.html.

153. Про Державне бюро розслідувань : Закон України від 12 листопада 2015 року № 794-VIII. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/794-19#Text>.

154. Про державну допомогу суб'єктам господарювання : Закон України від 01.07.2014. № 1555-VIII. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1555-18#Text>.

155. Про державну службу: Закон України від 10 грудня 2015 року № 889-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/889-19#Text>.

156. Про додаткові заходи щодо забезпечення відкритості у діяльності органів державної влади : Указ Президента України від 01 серпня 2002 р. № 683. Офіційний вісник України. 2002. № 31. Ст. 192.

157. Про доступ до публічної інформації: Закон України від 13 січня 2011 року № 2939-VI. URL: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/T112939.html.

158. Про запобігання корупції: Закон України від 14 жовтня 2014 року № 1700-VII. URL: https://ips.ligazakon.net/document/T14_1700?an=2270.

159. Про запобігання загрозам національній безпеці, пов'язаним із надмірним впливом осіб, які мають значну економічну або політичну вагу в суспільному житті (олігархів) : Закон України від 23 вересня 2021 року № 1780-IX URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1780-20#Text>.

160. Про запобігання і протидії корупції: Закон України від 11.06.2009 № 1506-VI. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/3206-17>.

161. Про засади державної регуляторної політики в сфері господарської діяльності: Закон України від 11 вересня 2003 року № 1164-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1160-15#Text>.

162. Про засади державної антикорупційної політики в Україні (Антикорупційна стратегія) на 2014-2017 роки: Закон України від 14 жовтня 2014 року № 1699-VII. URL: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/T14_1700.html.

163. Про затвердження Державної програми щодо запобігання і протидії корупції на 2011-2015 роки: Постанова Кабінету Міністрів України від 28.11.2011 р. № 1240.

164. Про затвердження Інструкції з організації та проведення психофізіологічного дослідження персоналу із застосуванням поліграфа у Міністерстві оборони України та Збройних Силах України : наказ Міністерства оборони України від 14.04.2015 р. № 164. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0477-15/print>.

165. Про затвердження Інструкції про порядок використання поліграфів у Національній поліції України : Наказ Міністерства внутрішніх справ України від 13.11.2017 р. № 920. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1472-17/print>.

166. Про затвердження Методології проведення антикорупційної експертизи проектів нормативно-правових актів: Наказ Міністерства юстиції України від 23 червня 2010 року № 1380/5.

167. Про затвердження плану пріоритетних дій Уряду на 2024 рік : Розпорядження Кабінету Міністрів України від 16.02.2024 № 137-р URL :

168. <https://www.kmu.gov.ua/npas/pro-zatverdzhennia-planu-priorytetnykh-dii-uriadu-na-2024-rik-137r-160224>

169. Про затвердження плану заходів щодо створення та забезпечення функціонування системи державного фінансового контролю за декларуванням та витрачанням доходів особами, які претендують на зайняття посад державних службовців, та особами, уповноваженими на виконання функцій держави, посилення боротьби з приховуванням доходів від оподаткування та корупцією : Розпорядження Кабінету Міністрів України від 02 червня 2003 р. № 323-р. URL: <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=323-2003-%F0>.

170. Про затвердження Положення про Національну поліцію: постанова Кабінету Міністрів України від 28 жовтня 2015 р. № 877. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/877-2015-п>.

171. Про затвердження Положення про участь громадськості у прийнятті рішень у сфері охорони довкілля: Наказ Міністерства охорони навколишнього природного середовища України № 168 від 18.12.2003, зареєстрований в Міністерстві юстиції України 04.02.2004 №155/8754. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0155-04#Text>.

172. Про затвердження Положення про Урядового уповноваженого з питань антикорупційної політики : Постанова Кабінету Міністрів України від 4 грудня 2013 р. № 949. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/949-2013-п>.

173. Про затвердження Порядку проведення службового розслідування стосовно осіб, уповноважених на виконання функцій держави

або місцевого самоврядування: Постанова Кабінету Міністрів України від 13 червня 2000 р. № 950. URL: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/KP000950.html.

174. Про затвердження Порядку проведення психофізіологічного дослідження із застосуванням поліграфа у Державному бюро розслідувань: Постанова Кабінету Міністрів України від 11.05.2017 № 449. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/449-2017-%D0%BF#Text>.

175. Про затвердження Державної програми щодо реалізації засад державної антикорупційної політики в Україні (Антикорупційної стратегії) на 2015-2017 роки : Постанова Кабінету Міністрів України від 29 квітня 2015 року № 265. URL: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/KP150265.html.

176. Про заходи щодо активізації боротьби з корупцією і організованою злочинністю: Розпорядження Президента України від 10 лютого 1995 р. № 35/95. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main>.

177. Про заходи щодо посилення протидії корупції: Постанова Кабінету Міністрів України від 8 грудня 2009 р. № 1338. <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/1338-2009-п>.

178. Про звернення громадян: Закон України від 2 жовтня 1996 року № 393/96-ВР. URL: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/Z960393.html.

179. Про культуру : Закон України від 14 грудня 2010 р. № 2778-VI. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2778-17#Text>.

180. Про Національне агентство України з питань виявлення, розшуку та управління активами, одержаними від корупційних та інших злочинів: Закон України від 10.11.2015 № 772-VIII. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/772-19>.

181. Про Національне антикорупційне бюро України: Закон України від 14 жовтня 2014 року № 1698-VII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1698-18#Text>.

182. Про Національну антикорупційну стратегію на 2011-2015 роки: Указ Президента України від 21.10.2011 № 1001/2011. URL: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/U1001_11.html.

183. Про Національну раду з питань антикорупційної політики : Указ Президента України від 14 жовтня 2014 р. № 808/2014. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/808/2014/paran11#n11>.

184. Про Національну стратегію сприяння розвитку громадянського суспільства в Україні на 2021-2026 роки: Указ Президента України від 07.09.2021 № 487/2021 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/487/2021#Text>.

185. Про невідкладні додаткові заходи щодо посилення боротьби з організованою злочинністю і корупцією: Указ Президента України від 06 лютого 2003 р. № 84. URL: <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main>.

186. Про організаційно-правові основи боротьби з організованою злочинністю: Закон України від 30 червня 1993 року № 3341-XII. URL: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/T334100.html.

187. Про підготовку пропозицій щодо забезпечення гласності та відкритості діяльності органів державної влади: Указ Президента України від 17 травня 2001 р. № 325. Урядовий кур'єр. 2001. № 88.

188. Про прокуратуру: Закон України 14 жовтня 2014 р. № 1697-VII. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1697-18/page>.

189. Про прокуратуру : Закон України від 14 жовтня 2014 р. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1697-18/page>.

190. Про систему заходів щодо усунення причин та умов, які сприяють злочинним проявам і корупції: Указ Президента України від 09 лютого 2004 р. № 175. URL: <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main>.

191. Про співробітництво територіальних громад : Закон України від 17.06.2014 № 1508–VII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1508-18#Text>.

192. Про схвалення Стратегії комунікацій у сфері запобігання та протидії корупції на період до 2025 року і затвердження операційного плану заходів з її реалізації : Розпорядження Кабінету Міністрів України від 22 грудня 2023 року № 1203-р. URL: <https://www.kmu.gov.ua/npas/pro-skhvalennia-stratehii-komunikatsii-u-sferi-zapobi-a1203r>.

193. Про утворення Національного агентства з питань запобігання корупції: Постанова Кабінету Міністрів України від 18 березня 2015 р. № 118. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/118-2015-п>.

194. Про утворення Національного агентства України з питань виявлення, розшуку та управління активами, одержаними від корупційних та інших злочинів: Постанова Кабінету Міністрів України від 24 лютого 2016 р. № 104. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/104-2016-п>.

195. Про утворення територіального органу Національної поліції: Постанова Кабінету Міністрів України від 13 жовтня 2015 р. № 830. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/830-2015-%D0%BF>.

196. Про Цілі сталого розвитку України на період до 2030 року : Указ Президента України від 30 вересня 2019 року №722/2019. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/722/2019#Text>.

197. Радейко І. Р. Особливості впровадження технології блокчейн у сфері публічних відносин в Україні. *Часопис цивілістики*. 2018. Вип. 29. С. 112–118.

198. Расюк Е.В. Проблемні питання взаємодії спеціальних суб'єктів запобігання корупції під час здійснення заходів з протидії корупційній злочинності в Україні. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. 2022, №70. URL: <https://visnyk-juris-uzhnu.com/wp-content/uploads/2022/05/72.pdf>.

199. Реєстр кваліфікацій: професійні стандарти. Уповноважений з антикорупційної діяльності. URL :

<https://register.nqa.gov.ua/profstandart/upovnovazhenij-z-antikorupcijnoidialnosti>.

200. Реформи в Україні: громадська думка населення. URL: <http://www.dif.org.ua/ua/polls/2015a/reformi-v-elennja-.htm>

201. Розумний М. «Громадянське суспільство» vs «політична нація». Стратегічні пріоритети. № 2 (27). 2013. С. 5-11.

202. Романюк Б. В. Ефективна політика держави у сфері протидії організованим злочинності та корупції – політика зміцнення національної безпеки України. Боротьба з організованою злочинністю і корупцією (теорія і практика). № 23, 2010. С. 3-16.

203. Русинюк М. М. Механізми участі громадських об'єднань у формуванні публічної політики в Україні. Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата наук з державного управління: 25.00.02 – механізми державного управління. Київ. 2020. 234 с.

204. Рябчук М. Дилеми українського Фауста: громадянське суспільство і «розбудова держави». К., 2000.

205. Рябчук М. Ю. Громадянське суспільство. Енциклопедія сучасної України / редкол. І.М. Дзюба, А. І. Жуковський, М. Г. Железняк та ін. НАН України, НТШ. Київ, Інститут енциклопедичних досліджень НАН України, 2006. URL : <https://esu.com.ua/article-31976>.

206. Савицька І. М. Свобода і громадянське суспільство в контексті історичної практики та українського сьогодення. URL : <http://dspace.nbuv.gov.ua/bitstream/handle/123456789/77233/15-Savycka.pdf?sequence=1>.

207. Савицький О. Протистояння Генпрокуратури і НАБУ: корупційна контрреволюція чи непорозуміння? DW.com, 2016. URL: <https://p.dw.com/p/1JjF5>

208. Санжаровець В. М. Корупційний діалект у контексті глобалізаційних трансформацій. Гуманітарний інститут Національного авіаційного університету. Київ, 2016. С. 48-52.

209. Серьогін С. С. Соціальна сутність корупції в органах державної влади. Державне управління та місцеве самоврядування : зб. наук. пр. Д. : ДРІДУ НАДУ, 2009. Вип. 3. С. 202-207.

210. Скобіна І. І., Дубич І. І. Організаційно-правові засади запобігання корупції в державному управлінні. *Інвестиції: практика та досвід*. 2021, № 8, С. 120–126. URL: <http://www.investplan.com.ua/?op=1&z=7428&i=18>.

211. Сковорода Г. С. Книжечка о чтеніи священного писанія, нареченна жена Лотова. Повне зібрання творів : у 2-х т. Київ, «Наукова думка», 1973. Т 2. 609 с.

212. Сковорода Г. С. Повна академічна збірка творів. Том II. Кільце / за ред. Л. Ушкалова. Харків, Фоліо, 2023. 598 с.

213. Скулиш Є., Міняйло М., Скулиш Н. Форми та види корупції: проблеми класифікації. Вісник Національної академії прокуратури України. 2010. № 3. С. 93–100.

214. Соловійов В. М. Запобігання і протидія корупції в державному управлінні України: монографія. К.: Інститут законодавства Верховної Ради України, 2012. 508 с.

215. Сорока С., Генералова А. Антикорупційні органи як основні засоби протидії корупції. *Вісник Національного університету “Львівська політехніка”*. Серія: “Юридичні науки” №2 (38), 2023. URL: <https://science.lpnu.ua/sites/default/files/journal-paper/2023/nov/31684/37.pdf>.

216. Сороко В. М. Надання публічних послуг органами державної влади та оцінка їх якості: навч. посіб. Київ: НАДУ, 2008. 104 с.

217. Спільні 1-й та 2-й раунди оцінювання. Звіт про виконання рекомендацій Україною: Затверджений GRECO на 42-му пленарному

засіданні (Страсбург, 11–15 травня 2009 р.). URL: <http://old.minjust.gov.ua/file/356>.

218. Степаненко В. Громадянське суспільство: дискурси і практики. НАН України, Ін-т соціології. К., 2015. 419 с.

219. Стратегія антикорупційної політики України. URL: http://nbuviap.gov.ua/index.php?option=com_content&view=article&id=3697:strategiya-antikoruptsijnoji-politiki-ukrajini&catid=8&Itemid=350.

220. Стратегія комунікацій у сфері запобігання та протидії корупції на період до 2025 року : Розпорядження Кабінету Міністрів України від 23 серпня 2017 року № 576-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/576-2017-%D1%80#Text>.

221. Стратегія національної безпеки України до 2020 р. URL: http://www.niss.gov.ua/public/File/2015_book/proekt_strateg.pdf.

222. Стратегія цифрового розвитку інноваційної діяльності України на період до 2030 року : Розпорядження Кабінету Міністрів України від 31 грудня 2024 року № 1351-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1351-2024-%D1%80#Text>.

223. Тараненко О. П. Державно-управлінські механізми запобігання корупції у сфері публічних закупівель. Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата наук з державного управління: 25.00.02 – механізми державного управління. Київ. 2020. 236 с.

224. Тимощук В. П. Мінімізація корупції в діяльності публічної адміністрації. Бюлетень Міністерства юстиції України. 2013. № 11. С. 29-31.

225. Типове положення про уповноважений підрозділ (уповноважену особу) з питань запобігання та виявлення корупції : затверджено наказом Національного агентства з питань запобігання корупції від 27.05.2021 № 277/21. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0914-21#Text>.

226. Титко А. В. Фаворитизм, непотизм, кронізм, клієнтелізм як форми конфлікту інтересів: quid pro quo. *Форум Права*. 2019. 55(2). С. 80–

90. DOI: <http://doi.org/10.5281/zenodo.2635567>. URL : http://nbuv.gov.ua/UJRN/FP_index.htm_2019_2_11.pdf.

227. Трепак В. М. Протидія корупції в Україні: теоретико-прикладні проблеми: монографія. Львів : Вид-во ЛНУ ім. Івана Франка, 2020. 442 с.

228. Угода між Кабінетом Міністрів України та урядом Італійської республіки про поліцейське співробітництво : затверджено Постановою Кабінету Міністрів України від 17.05.2022 № 600. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/380_002-21#Text.

229. Уточкіна Ю. А. Міжнародний досвід протидії корупційним проявам. *Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е. О. Дідоренка*. 2012. № 5. С. 258-264.

230. Участь громадськості у законодавчому процесі: проблеми та шляхи підвищення ефективності. Доповідь Лабораторії законодавчих ініціатив. Київ, 2009. 23 с.

231. Участь України в міжнародному співробітництві у сфері запобігання та протидії корупції. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/n0042323-11>.

232. Фактори корупції в Україні. URL: <http://www.kmv.gov.ua/divinfo.asp?Id=209703> 241.

233. Форма звітування щодо діяльності уповноваженого підрозділу (уповноваженої особи) з питань запобігання та виявлення корупції : Додаток до Типового положення про уповноважений підрозділ (уповноважену особу) з питань запобігання та виявлення корупції. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0914-21#Text>.

234. Фукуяма Ф. Що таке корупція і як з нею боротися. Найкращих і найталановитіших корупція спонукає витрачати свій час на ігри з системою, а не на інновації чи створення багатства. *Економічна правда*, 2016. URL: <https://www.epravda.com.ua/columns/2016/06/9/595365>.

235. Френсіс Фукуяма. Соціальний капітал. *Незалежний культурологічний часопис «І»*. «Культура має значення». № 53. 2008. С. 89-100.
236. Хабермас Ю. Залучення іншого. Нариси політичної теорії. СПб, 2001. 382 с.
237. Хавронюк М. І. Науково-практичний коментар до Закону України «Про засади запобігання і протидії корупції». К.: Атіка, 2015. С. 131.
238. Хмара О. Регіональна влада та боротьба з корупцією. Що можна робити? URL: http://society.lb.ua/position/2014/03/18/259767_regionalna_vlada_borotba_z.html.
239. Цитряк В. Я. Корупція та хабарництво: проблеми визначення та співвідношення понять. *Актуальні проблеми держави і права*. Одеса: «Юридична література», 2009. С. 96-102.
240. Чаркіна А. Деякі питання стану хабарництва в судовій гілці влади та можливі шляхи його подолання. URL: <http://www.viche.info/journal/3171/>
241. Чимний Р. Чим більше буде бажання зекономити на справедливості, тим менше цієї справедливості буде в країні. 13.01.2012. URL: http://zib.com.ua/ua/7192-zarplata_suddiv_zminilas_iz_1_sichnyanoviy_poryadok_narahuv.html.
242. Шайо А. Політична корупція перехідної доби: скептичний погляд : пер. з англ. Тамара Гарастович, Сергій Гарастович. К. : К.І.С., 2004. 440 с.
243. Шестак В. С. Участь громадськості у правотворчому забезпеченні реалізації культурної функції держави. *Вісник Харківського національного університету внутрішніх справ*. 2009. Вип. 45. С. 152-159.
244. Яковенко Г. Б. Удосконалення державного механізму запобігання та протидії корупції: особливості транзитивних систем : автореф. дис. канд.наук з держ. упр. : спец. 25.00.02. Донецьк, 2013. 20 с.

245. Ярмиш О., Мельник Р. Спеціалізовані антикорупційні інституції: світовий досвід та національна модель. Науковий часопис Національної академії прокуратури України, 2015, №2, с. 144–155. URL: <http://www.chasopysnapu.gp.gov.ua/chasopys/ua/pdf/6-2015/yarmysh.pdf>.

246. Bentham, Jeremy and John Stuart Mill. Utilitarianism and Other Essays. Pentium, 1987. 352 p.

247. Bertot J., Jaeger P., Grimes J. Using ICTs to create a culture of transparency: E-government and social media as openness and anti-corruption tools for societies. Government Information Quarterly. № 27 (2010). С. 264-271.

248. Building Integrity and Reducing Corruption in Defence: A Compendium of Best Practices. (Geneva, Geneva Centre for the Democratic Control of Armed Forces, 2010). 384 с. URL: http://www.dcaf.ch/content/download/35770/526757/file/Compendium_Building_Integrity_and_Reducing_Corruption_in_Defence.pdf.

249. Clapham, C. (1982). Private Patronage and Public Power: Political Clientelism in Modern state. St Martin's Press, p. 222.

250. Chen, S. (2019). Is China's corruption-busting AI system "Zero Trust" being turned off for being too efficient? Tech in Asia. URL : <https://www.techinasia.com/chinas-corruptionbusting-ai-system-trust-turned-efficient>.

251. Civil Law Convention on Corruption. URL: <http://conventions.coe.int/Treaty/EN/Treaties/Html/174.htm>.

252. Corruption Perceptions Index 2016. URL: https://www.transparency.org/news/feature/corruption_perceptions_index_2016.

253. Corruption Perceptions Index Overview. URL: <http://www.transparency.org/research/cpi>.

254. Cohen, J. L. and Arato, A. (1997). Civil Society and Political Theory. Cambridge, MA:MIT Press.

255. Durkheim, Emile (1975). *On Morality and Society*. University of Chicago Press, 1975. 300 p.

256. Easton D. A. *Framework for Political Analysis*. Sydney; Toronto; New Delhi; Tokyo, 1965. 143 p.

257. Freedom in the World. URL: <http://www.freedomhouse.org/report/freedom-world>.

258. Gary S. Becker. *Crime and Punishment: An Economic Approach*. *Essays in the Economics of Crime and Punishment* / Gary S. Becker and William M. Landes edit, NBER, 1974. 287 p.

259. Gellner E. *Conditions of Liberty: Civil Society and its Rivals*. London, 1994.

260. Giovanni Abramo, Ciriaco Andrea D'Angelob, Francesco Rosat (2014) Relatives in the same university faculty: nepotism or merit? *Scientometrics*, 737-749. DOI: 10.1007/s11192-014-1273-z

261. Graham Richard (1997). *Clientelismo e Política no Brasil do Século XIX*. Rio de Janeiro: Editora da UFRJ. 1997. 542 p.

262. Gryshchenko, Iryna M., Denysova, Alina V., Ovsiannikova, Olga O., Buha, Hanna S., Kiselyova, Elena I. (2021). Means for control over the activities of public authorities by Civic Democratic Institutions: the conceptual framework analysis. *Cuestiones Políticas*, 39(69), 797-814. <https://doi.org/10.46398/cuestpol.3969.49> (WoS) URL: <https://produccioncientificaluz.org/index.php/cuestiones/article/view/36329>.

263. Gryshchenko, I., Yermak, O., Ovcharenko, R., Prodan, T., Hadzhiieva, A. B. (2024) Public Control and Crime Prevention : Interaction at the State and Regional Levels. *Pakistan Journal of Criminology*, 2024, 16(3), pp. 763-778. URL: <https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorId=59170800600>.

264. Grunig, L. A., Grunig, J. E., & Dozier, D. M. (2002). *Excellent public relations and effective organizations: A study of communication management in three countries*. Mahwah, NJ: Lawrence Erlbaum Associates, 653 pp.

265. Grunig, L. A. with Dozier, D. M. & Grunig, J. E. (1995). *Manager's Guide to Excellence in Public Relations and Communication Management*. Mahwah, NJ: Lawrence Erlbaum Associates, 258 pp.

266. Grunig, J. E. & Hunt, T. (1994). *Public relations techniques*. Fort Worth, TX: Harcourt Brace, 417 pp.

267. Grunig, J. E., & Hunt, T. (2000). *Dirección de relaciones públicas*. Barcelona, Spain: Gestión 2000. (Spanish translation of *Managing public relations*.)

268. Grunig, J. E. & Hunt, T. (1984). *Managing public relations*. New York: Holt, Rinehart & Winston, 550 pp.

269. Global Corruption Barometer 2010-2017. URL: <http://gcb.transparency.org/gcb201011/results>.

270. Hansen H. K. *Managing corruption risks*. Review of International Political Economy. 2010.

271. Humboldt, Wilhelm. *Werke*. Bd. 2. 1796-1799. *Gesammelte schriften*. Bd. II / W. Humboldt. Berlin : [s. n.], 1904. 407 s.

272. Heffernan W., Kleinig J. *The Corruptibility of Corruption*. Private and public corruption. Lanham, MD: Rowman & Littlefield, 2004. 372 c.

273. Heidenheimer A. *Political Corruption: Concepts and Contexts*. Ed. by Arnold J. Heidenheimer, Michael Johnston. New Brunswick. 2002. 850 p.

274. Heidenheimer, Arnold J.; M. Johnston and V. T. LeVine. *Political Corruption. A Handbook*. New Brunswick: Transaction Publishers, 1989; Rose-Ackerman S. *Corruption. A Study in Political Economy*. London/New York: Academic Press, 1978.

275. Hirschman A. O. *The Passions and the Interests: Political Arguments for Capitalism before its Triumph*. Princeton, N.J., 1977.

276. Huntington S. Corruption and Modernization. Political corruption: Concepts and Contexts. New Jersey, New Bruswick : Transaction Publishers, 2002. P. 253-263.

277. Hrebeniuk B., Hrytsun V., Bortniak K., Liasota A. The interests of state and civil society as a determinant of the democrative political development of Central and Eastern Europe countries. *CUESTIONES POLITICAS*. 2021. 39 (70). P. 407-425. DOI: 10.46398/cuestpol.3970.25

278. Hrebeniuk B. (2018). Civil society as one of the main elements of anti-corruption. *Public Administration and Regional Development*. (2). P. 260-275. DOI: <https://doi.org/10.26693/pard2018.02.260>.

279. Hrebeniuk B. (2020). Corruption as a violation of human rights in international law and in Ukraine. *VISEGRAD JOURNAL ON HUMAN RIGHTS*. 2020. № 3 (1). P. 250-260.

280. Ivanova O., Tulush L., Gryshchenko I., Hrebeniuk B., Fedorova A. Tax Incentives in Public Administration Strategy for Territorial Leadership in Energy Conservation. *Annals of the Romanian Society for Cell Biology*. 2021. 25 (1). P. 706-707.

281. Johnston, Michael. What can be done about entrenched corruption? Paper presented at the Ninth Annual Bank Conference on Development Economics, Washington DC: World Bank. 1997.

282. Katsios S. Corruption as a Governance Challenge and the Role of Civil Society. *Ovidius University Annals. Economic Sciences Series*. 2016. № 16 (1). P. 192-197.

283. Köbis, N. C., Starke, C. Edward-Gill, J. 2022. The corruption risks of artificial intelligence. Transparency International. Working Paper. URL: <https://knowledgehub.transparency.org/assets/uploads/kproducts/The-Corruption-Risks-of-Artificial-Intelligence.pdf>.

284. Kovalova O., Alekseieva K. (2021). International experience in combating corruption and criminalizing of corruption violations. *Scientific*

Papers of the Legislation Institute of the Verkhovna Rada of Ukraine (1), 33-45.
DOI: <https://doi.org/10.32886/instzak.2021.01.04>

285. Legal Aspects of Blockchain Technology Use / F. Santiago, A. Metil, O. Podtserkovnyi (2019). Journal of Legal, Ethical and Regulatory. Issues. Vol. 22. Issue 6, 2019. P. 1-6.

286. Mayo, E. (1945). The Social Problems of an Industrial Civilization. New York: The Free Press.

287. Marinova D. When government fails us: Trust in post-socialist civil organizations. Democratization. 2011. № 1. P. 160-183.

288. Miller, S., Roberts, P. and Spence, E. Corruption and Anti-Corruption - An Applied Philosophical Approach, Pearson Education, New Jersey, 2005.

289. Mironov, M. Bad Corruption, Good Corruption and Growth, Graduate School of Business, University of Chicago, 2005. URL: <http://home.uchicago.edu/~mmirono1>.

290. Lelechenko, Anzhela P.; Iyzefovych, Vladyslava V.; Doronina, Iryna I.; Yarovoi, Tykhon S.; Tomakh, Viktoriia V. Formation of a financial security management mechanism based on the introduction of new information technologies. *Universal Journal of Accounting and Finance*. Vol. 9 (3), 2021. PP. 487 – 497. ISSN 23319712; DOI 10.13189/ujaf.2021.090323 (Scopus)

291. Lenzer, M. (2002). The use and abuse of ‘civil society’ in Development. Transnational Associations, vol.3: 170-187.

292. Lewis, D. (2001). Civil society in non-Western contexts: Reflection on the ‘usefulness’ of a concept. Civil society Working paper 13. Retrieved October 25, 2003.

293. Neculcea Florin L. and Ninka, Besiana. 2022. Arachne Interreg survey 2022 URL: <https://www.interact-eu.net/download/file/fid/25780>.

294. Nye J.S. Corruption and political development: cost-benefit analysis. American Political Science Review. 1967. Vol. 61. №. 2. P. 417-427.

295. Oliinyk V. V. Actual problems of government regulation successful education of Ukraine in modern conditions. 2018. World science. № 6 (34). Vol. 3. June 2018. P. 51-54.

296. Paine, Thomas (2010). *Common Sense*. Harvard University Press. Graphic Arts Books, 2010. 112 p.

297. Padgett, M. Y. & Morris, K. A. (2005). Keeping it «All in the family» : Does nepotism in the hiring process really benefit the beneficiary? *Journal of Leadership & Organizational Studies*, 11(2), 34–45. DOI: 10.1177/107179190501100205.

298. *Real Civil Society: Dilemmas of Institutionalisation*. London, 1998.

299. Rose-Ackerman S. Grand corruption and the ethics of global business. *Journal of Banking & Finance* 26(9). 2002. P. 188-191.

300. Seligman A. *The Idea of Civil Society*. N.Y., 1993.

301. Semenishyn Mykola O., Hryshchenko Iryna M., Alekseieva Kateryna A., Oliinyk Volodymyr V., Buha Hanna S. Research of features of professional self-actualization of civil servants through the determinants of information security. *Revista San Gregorio*. 2020. Vol. 42. P. 41-53. URL: <http://revista.sangregorio.edu.ec/index.php/REVISTASANGREGORIO> (WoS).

302. Sharma, V. 2018. Can artificial intelligence stop corruption in its tracks? *World Bank Blogs*. URL: <https://blogs.worldbank.org/governance/can-artificial-intelligence-stop-corruption-its-tracks>.

303. Spinner H. *Die Wissensordnung. Ein Leitkonzept fuer die dritte Grundordnung des Informationszeitalter*. Opladen, 1994.

304. Taylor Ch. *Sources of the Self: The Making of Modern Individualism*. Cambridge, Mass, 1989.

305. Weber M. *Wirtschaft und Gesellschaft*. Tuebingen, 1956, S.111.

306. *Worldwide Governance Indicators for Ukraine*. WorldBank, 2018-2023. URL: <https://www.worldbank.org/en/publication/worldwide-governance-indicators/interactive-data-access>.

307. Yarovoy T. S., Kozyrieva O. V., Bielska T. V., Zhuk I. I., Mokhova I. L. (2020). The e-government development in ensuring the country financial and information security. Financial and credit activity: problems of theory and practice. Vol 2, № 33. P. 268-275. DOI: <https://doi.org/10.18371/fcaptp.v2i33.206853>

ДОДАТКИ

Додаток А

АСОЦІАЦІЯ МІСТ УКРАЇНИ
СПІЛЬНОМИ ЗУСИЛЛЯМИ

АСОЦІАЦІЯ МІСТ УКРАЇНИ

ВСЕУКРАЇНЬСЬКА АСОЦІАЦІЯ
ОРГАНІВ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ

вул. Скових Стрілиць, 73, II поверх, м. Київ, Україна, 04053
+38 044 486 28 78 +38 067 103 58 88
info@auc.org.ua amu.inform@gmail.com t.me/auc_ua auc.org.ua

№ 6-23/24
від 23 грудня 2024 року

ДОВІДКА ПРО ВПРОВАДЖЕННЯ

Результати дисертаційного дослідження аспіранта кафедри публічного управління та адміністрування за ОНП «Публічне управління та адміністрування» Державного університету «Київський авіаційний інститут» Гребенюка Богдана Олеговича на тему: «Співробітництво органів публічної влади з громадськістю у сфері протидії корупції» на здобуття ступеня доктора філософії за спеціальністю 281 «Публічне управління та адміністрування» впроваджені в діяльність Асоціації міст України.

Зокрема, під час підготовки пропозицій в межах проєкту «Підтримка швидкого економічного відновлення українських муніципалітетів» (SRER) шляхом реалізації моделі ефективного співробітництва органів публічної влади з громадськістю у сфері протидії корупції, яка на відміну від існуючих ґрунтується на позитивістській теорії та на принципах: громадської активності, партнерства, політичної незалежності, відкритості та відповідальності, комплексності, раціонального і збалансованого розвитку та синергічно поєднує у собі сукупність суб'єктно-об'єктних відносин, організаційно-функціональних зв'язків, вхідних і вихідних впливів та взаємозв'язків між суб'єктами співробітництва й враховує соціальні зміни, що формують нульову толерантність до корупції.

Виконавчий директор
Асоціації міст України
кандидат наук з державного управління

Олександр СЛОБОЖАН

ПЕЧЕРСЬКА РАЙОННА В МІСТІ КИСВІ ДЕРЖАВНА АДМІНІСТРАЦІЯ

УПРАВЛІННЯ (ЦЕНТР) НАДАННЯ АДМІНІСТРАТИВНИХ ПОСЛУГ

вул. М. Омежановича-Павленка, 15, м. Київ, 01010 тел. (044)280 41 97 E-mail: snar_pecrda@kyivcity.gov.ua
web-сайт: pechersk.kievcity.gov.ua Код ЄДРПОУ 42332873

19.12.2024 № 105/34-626

ДОВІДКА ПРО ВПРОВАДЖЕННЯ

Результати дисертаційного дослідження аспіранта кафедри публічного управління та адміністрування за ОНП «Публічне управління та адміністрування» Державного університету «Київський авіаційний інститут» Гребенюка Богдана Олеговича на тему: «Співробітництво органів публічної влади з громадськістю у сфері протидії корупції» на здобуття ступеня доктора філософії за спеціальністю 281 «Публічне управління та адміністрування» впроваджені в діяльність Управління надання адміністративних послуг Печерської районної у місті Києві державної адміністрації.

Зокрема, під час підготовки пропозицій до Плану діяльності ЦНАП на 2025 рік (затвердженого 09.12.2024 р. № 105/34-607) використано матеріали дисертаційної роботи щодо структурно-функціональної блок-схеми співробітництва органів публічної влади з громадськістю, засновану на встановленні організаційно-функціональних зв'язків між елементами співробітництва та варіативності вирішення питань протидії корупції залежно від висхідної позиції оцінювання діяльності органів публічної влади.

Начальник управління

Ігор АНДРІЯНОВ
(Ім'я, ПРІЗВИЩЕ)

НАРОДНИЙ ДЕПУТАТ УКРАЇНИ

01008, м. Київ, вул. Садова, 3-а; e-mail: Derevynko.Yuriy@rada.gov.ua

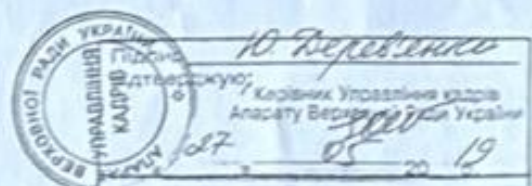
27.05.2019 № 291-431

ДОВІДКА ПРО ВПРОВАДЖЕННЯ

Результати дисертаційного дослідження аспіранта кафедри публічного управління та менеджменту інноваційної діяльності ННІ післядипломної освіти Національного університету біоресурсів та природокористування України Гребенюка Богдана Олеговича на тему: «Співробітництво органів публічної влади з громадськістю в сфері протидії корупції» на здобуття наукового ступеня кандидата наук з державного управління за спеціальністю 25.00.02 – механізми державного управління впроваджені в діяльності Комітету з питань запобігання і протидії корупції.

Зокрема, у процесі підготовки проекту Закону України «Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України щодо посилення захисту громадських діячів та професійної діяльності журналістів» (реєстраційний номер 9521 від 01.02.2019) використані результати дослідження Б. О. Гребенюка щодо розуміння місця та ролі громадськості в питаннях боротьби з корупцією в Україні та необхідності в сприянні та захисті громадських діячів в цій діяльності з боку держави на законодавчому рівні.

Народний депутат України,
Голова Підкомітету з питань контролю за
дотриманням законодавства у сфері запобігання
і протидії корупції органами державної влади та
місцевого самоврядування Комітету з питань
запобігання і протидії корупції
Юрій Дерев'янка

**НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
БІОРЕСУРСІВ І ПРИРОДОКОРИСТУВАННЯ УКРАЇНИ
НАВЧАЛЬНО-НАУКОВИЙ ІНСТИТУТ
НЕПЕРЕРВНОЇ ОСВІТИ І ТУРИЗМУ**

03041, м. Київ, вул. Героїв Оборони, 11, навчальний корпус № 10, тел.: (044) 259-79-11; 527-86-53
E-mail: pdv1204@ukr.net

24.07.2020 № 134

ДОВІДКА

Видана **Гребенюку Богдану Олеговичу** в тому, що його дисертаційна робота на тему: «Співробітництво органів публічної влади з громадськістю у сфері протидії корупції» є частиною ініціативної науково-дослідної роботи кафедри публічного управління та менеджменту інноваційної діяльності Національного університету біоресурсів і природокористування України: «Теоретичні засади і механізми реалізації інноваційних процесів в публічному управлінні» (ДР № 0118U100146), де Гребенюк Б.О. – виконавець на громадських засадах, систематизував прикладні аспекти впровадження механізмів співробітництва органів публічної влади з громадськістю у сфері протидії корупції.

Директор ННІ неперервної
освіти і туризму

Кулаєць М.М.

Керівник науково-дослідної роботи,
доктор наук з державного управління,
доцент, професор кафедри публічного
управління та менеджменту
інноваційної діяльності,
заступник директора з навчальної
і виховної роботи ННІ неперервної
освіти і туризму

Олійник В.В.

**ХМЕЛЬНИЦЬКА ОБЛАСНА РАДА
ХМЕЛЬНИЦЬКИЙ УНІВЕРСИТЕТ УПРАВЛІННЯ ТА ПРАВА
ІМЕНІ ЛЕОНІДА ЮЗЬКОВА**

вул. Героїв Майдану, буд. 8, м. Хмельницький, 29000. Тел. (038-2) 71-80-00, факс 71-75-70
E-mail: info@univer.km.ua. Розрахунковий рахунок UA 718201720344221004200032328 в ДКСУ у м. Києві.
МФО 820172. Код ЄДРПОУ 14163438

28.02.2025 № 0256/25

На № _____ від _____

ДОВІДКА

Видана Гребенюку Богдану Олеговичу, аспіранту кафедри публічного управління та адміністрування у тому, що його дисертаційна робота на тему: «Співробітництво органів публічної влади з громадськістю в сфері протидії корупції» є частиною науково-дослідних робіт «Управлінські та правові засади забезпечення сталого розвитку України як європейської держави» (номер державної реєстрації 0117U000103, термін дії: 2017–2026 рр.) та «Шляхи удосконалення механізмів публічного управління та адміністрування в сфері національної безпеки в умовах євроінтеграції України (номер державної реєстрації 0120U104417, термін дії: 2020–2030 рр.). Зокрема аспірант на громадських засадах дослідив взаємодію органів публічної влади та громадськості у запобіганні та протидії корупції.

Ректор університету

Олег ОМЕЛЬЧУК

ДОДАТКИ

Додаток Б

Модель ефективного співробітництва органів публічної влади з громадкістю в сфері протидії корупції

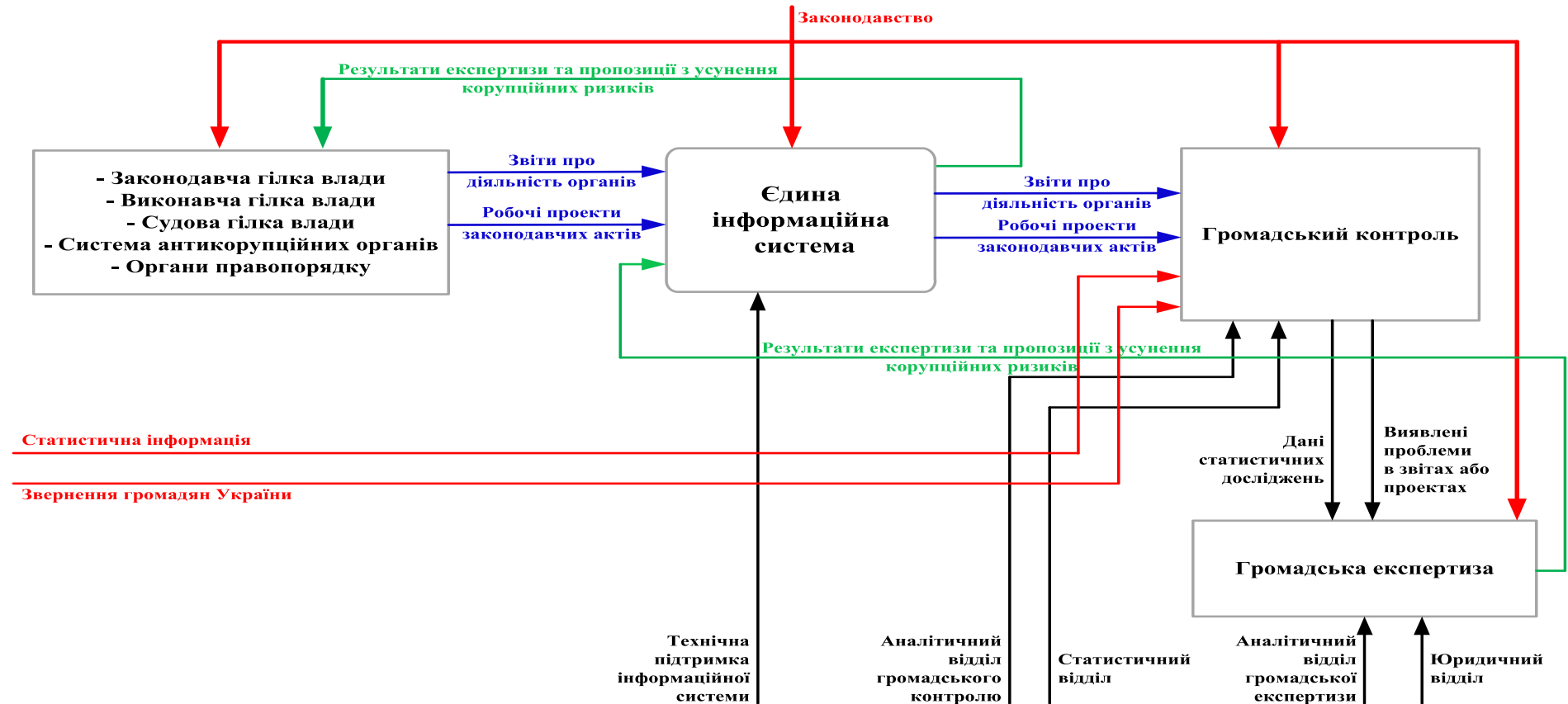

Рис. Модель ефективного співробітництва органів публічної влади з громадкістю в сфері протидії корупції

Джерело: розроблено автором за допомогою використання Моделі IDEF0

Додаток В

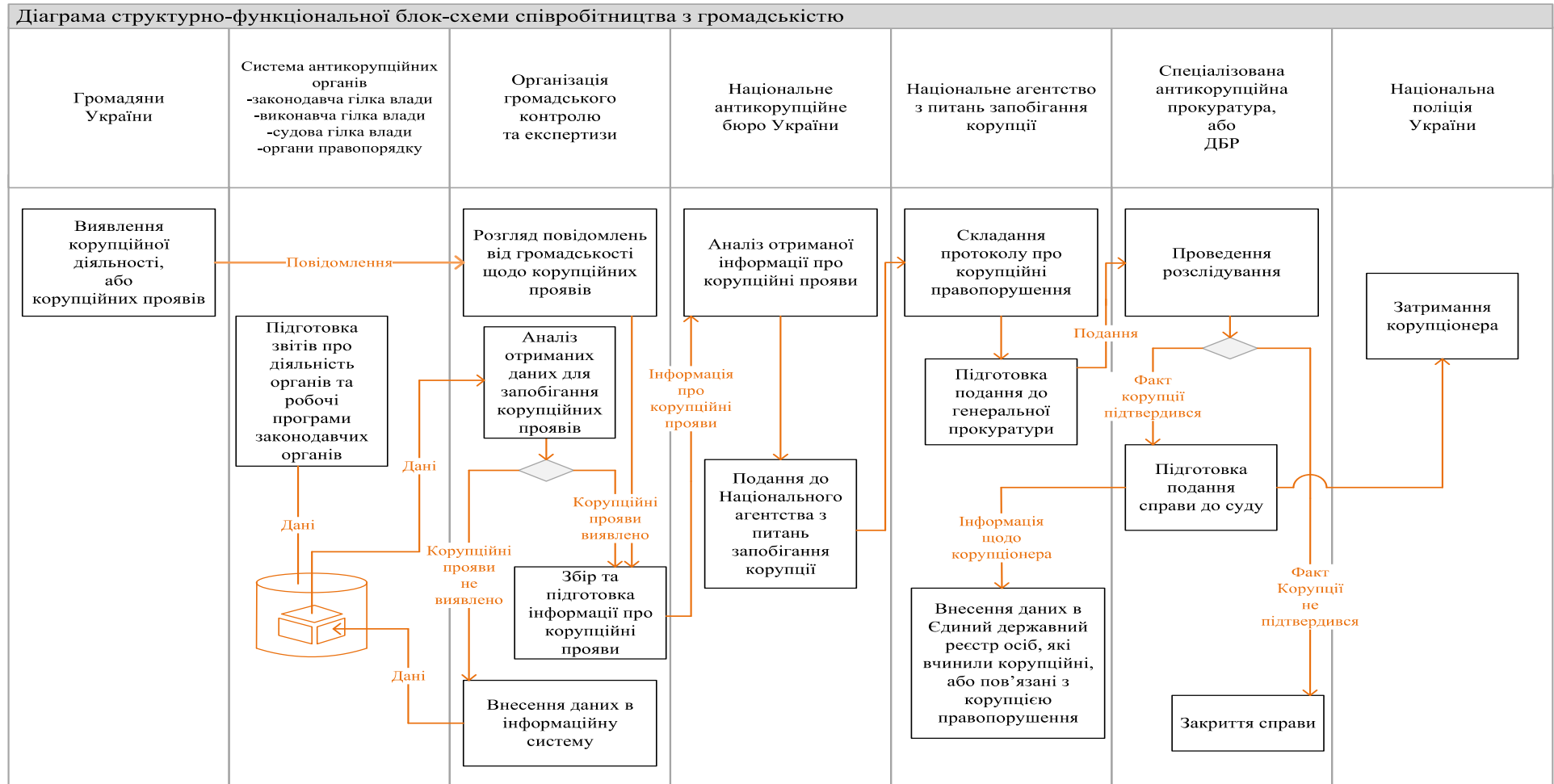

Рис. Діаграма структурно-функціональної блок-схеми співробітництва органів публічної влади з громадськістю

Джерело: розроблено автором за допомогою використання Моделі IDEF0